

M.X. Mirjamolov, G.D. Po'latova

ADAPTIV JISMONIY TARBIYADA NAZORAT TURLARI VA SPORT KLASSIFIKATSIYASI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI SPORT VAZIRLIGI

**O'ZBEKISTON DAVLAT JISMONIY TARBIYA
VA SPORT UNIVERSITETI**

M.X. MIRJAMOLOV, G.D. PO'LATOVA

ADAPTIV JISMONIY TARBIYADA NAZORAT TURLARI VA SPORT KLASSIFIKATSIYASI

O'quv qo'llanma

*O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti
rektorining 2023-yil 10-iyundagi 222-I/CH-sonli buyrug'iga
asosan 71010303 – Adaptiv sog'lomlashtirish, jismoniy tarbiya
va sport magistratura mutaxassisligi talabalari uchun
o'quv qo'llanma sifatida nashr etishga tavsiya etilgan.
Ro'yxatga olish raqami: O'Q-0000077*

**TOSHKENT
MAKON SAVDO PRINT – 2024**

UO'K: 796.1

KBK: 75.1

Mirjamolov M.X., Po'latova G.D. // "Adaptiv jismoniy tarbiyada nazorat turlari va sport klassifikatsiyasi" [O'quv qo'llanma] MAKON SAVDO PRINT, Toshkent – 2024, 360 bet.

Mualliflar:

Mirjamolov M.X. – *Jismoniy tarbiya va sport ilmiy tadqiqotlar instituti direktori.p.f.d. (DSc), dotsent*

Po'latova G.D. – *Jismoniy tarbiya va sport ilmiy tadqiqotlar instituti 1-kurs doktoranti*

Taqrizchilar:

Uraimov S. – *Fargona davlat universiteti "Aniq va tabiiy fanlar" kafedrası mudiri, p.f.b.f.d. (PhD);*

Olimov M.S. – *O'zDJTSU "Yengil atletika, biatlon nazariyasi va uslubiyati" kafedrası professori, p.f.d. (DSc).*

Ushbu o'quv qo'llanma talabalarda jismoniy nuqsoni bo'lgan sportchi IPC Athletics sport turida qatnashish huquqiga ega bo'lishi uchun qo'llaniladigan minimal nogironlik mezonlari va baholash metodologiyalarini o'rgatishga qaratilgan. Ko'rishda nuqsoni bo'lgan sportchilar uchun sport mashg'ulotlari haqida so'z boradi va ko'rishda nuqsoni bo'lgan sportchi IPC Athletics sport turida qatnashish huquqiga ega bo'lishi uchun qo'llaniladigan Minimal nogironlik mezonlari va baholash metodologiyalari haqida tasavvurga ega bo'lishi. Uchinchi ilovada aqliy zaifligi bo'lgan sportchilar uchun sport mashg'ulotlari haqida so'z boradi va nogironlikning eng kam mezonlari va baholash usullari haqida ma'lumotlar keltirilgan.

UO'K: 796.1

KBK: 75.1

ISBN: 978-9910-766-73-2

© M.X. Mirjamolov, G.D. Po'latova– 2024

© MAKON SAVDO PRINT – 2024

Kirish

Mamlakatimizda ta'lim tizimini takomillashtirish, Vatan ravnaqini ta'minlaydigan yosh avlodni tarbiyalab, voyaga yetkazish masalalariga jiddiy e'tibor berilmoqda. Bu borada muhim qadamlardan biri O'zbekistonda ilk bor "Kadrlar tayyorlash bo'yicha milliy dastur" hamda "Ta'lim to'g'risidagi " Qonunning qabul qilinishi katta ahamiyatga ega. O'zbekiston Respublikasining 2015-yil 5-sentabrda qabul qilingan "Jismoniy tarbiya va sport to'g'risi"dagi Qonunida Respublikamizda jismoniy tarbiya va sportga alohida e'tibor qaratilib, ularni rivojlantirish va ommaviylashtirish ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida qaralmoqda. "Yosh avlodning ijodiy va intellektual salohiyatini oshirish va ro'yobga chiqarish, bolalar va yoshlar o'rtasida sog'lom turmush tarzini shakllantirish, ularni jismoniy tarbiya va sportga keng jalb etish muhim ahamiyat kasb etmoqda. "O'zbekistonda 600 mingdan ortiq nogironlar hayot kechirmoqda. Ko'pchilik nogironlar kundalik turmushda turli qiyinchiliklarga duch kelib, bu ularning mamlakat siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy hayotida faol ishtirok etishiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Mamlakatimizda ijtimoiy masalalarni, xususan, nogironlik bilan bog'liq muammolarni hal etishga katta e'tibor qaratilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligida birinchilardan bolib "Nogironlarning ijtimoiy himoyasi haqida" nogironlarning huquqlarini o'z ichiga olgan huquqiy baza yaratildi.

2009- yilning 27-fevral kuni O'zbekiston "Nogironlarning huquqlari haqidagi" BMTning Konvensiyasiga qo'shildi va imkoniyati cheklanganlarning huquqlarini xalqaro standartlarda himoya qilish tarafdorligini ko'rsatdi. Hozirgi kundagi

ma'lumotlarga qaraganda, nogiron kishilar tibbiy tekshiruvlardan o'tishi holatlari kamroq uchraydi va nogironligi bo'lgan kishilarning chorak qismi zarur tibbiy xizmatdan bahramand bo'lish imkoniyatiga ega emas". Jismoniy imkoniyati cheklangan insonlarni sog'lomlashtirish va yashash tarzini yaxshilash uchun turli xil ishlar olib borilmoqda. "Davlat nogironlar turmush faoliyatining cheklanganligini baholash asosida ularning ijtimoiy yordam hamda himoya chora tadbirlariga bo'lgan ehtiyojlari hisobga olinishi ta'minlanishini, nōgironlarni reabilitatsiya qilish va ijtimoiy himoya qilishning qonun hujjatlarida nazarda tutilgan turlaridagi dasturlar amalga oshirilishi yuzasidan zarur chora tadbirlar ko'rilishini kafolatlaydi(3)." Mamlakatimizda ijtimoiy masalalarni, xususan, nogironlik bilan bog'liq muammolarni hal etishga katta e'tibor qaratilmoqda. Bugungi kunda nafaqat sog'lom sportchilarga balki jismoniy imkoniyati cheklangan insonlarga ham mamlakatimizda e'tibor qaratilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligida birinchilardan bo'lib "Nogironlarni ijtmoiy himoyasi haqida" nogironlarning huquqlarini o'z ichiga olgan huquqiy baza yaratildi.

2009 – yilning 27- fevral kuni O'zbekiston "Nogironlarning huquqlari haqida"gi BMTning Konvensiyasiga qo'shildi va imkoniyati cheklanganlarning huquqlarini xalqaro standartlarda himoya qilish tarafdorligini ko'rsatdi.

"Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida"gi qonunning yangi tahriri zamonaviy nuqtai nazarda ko'rib chiqildi va 2021-yil 16-yanvar kuni qabul qilindi. U o'zida Konvensiyaning aksariyat ilovalarini, "Bola huquqlarining kafolati", "Ta'lim to'g'risida", "Fuqaro salomatligini muhofaza qilish to'g'risida" va

boshqa ko'plab normativ-huquqiy hujjatlarni aks ettirgan. Ushbu normativ hujjat mamlakatimizda istiqomat qiluvchi imkoniyati cheklangan fuqarolarning huquqlari asosini tashkil etadi. "4

Xalqaro sog'liqni saqlash tashkilotlarining ma'lumotlariga qaraganda 2-3-mingyillik jarayonida jahonning har 10-oilada bunday insonlar mavjud, bu ko'rsatkich butunjahon aholisining salkam 15%ni tashkil etadi. Nogironlik sabablari – ekologik halokat, urushlar, kriminogen holatlar, irsiylik, yuqumli kasalliklar, jarohatlar, ishlab chiqarishda hamda kundalik sharoitda orttirilgan va boshqalar. "Davlar nogironligi bo'lgan shaxslarning sog'liqni saqlash xizmatlaridan, sifatli va nogironligi bo'lgan shaxslarning ehtiyojlarini hisobga oluvchi tibbiy yordamdan boshqa fuqarolar bilan teng ravishda foydalanish huquqi amalga oshirilishini ta'minlash uchun zarur choralar ko'radi."

Mamlakatimizda jismoniy imkoniyati cheklangan insonlar uchun bepul tibbiy markazlari, tibbiy yordam, tibbiy parvarish markazlari, dori-darmon va rehabilitatsiya markazlar xizmatlari yo'lga qo'yilgan. Ularga nafaqat tibbiy xizmatlardan foydalanish balki jismoniy tarbiya va sport bilan ham shug'ullanishi uchun barcha sharoitlar yaratilgan. Hozirgi kunda harakatli va sport o'yinlari elementlarini jismoniy imkoniyati cheklangan talabalarning nozologiyasi bo'yicha tabaqalashtirish, jismoniy yuklamalarni ularni organizmining moslashuvchan zaxirasiga mos ravishda tartibga keltirish, jismoniy rivojlantirish soglomlashtiruvchi jismoniy tarbiya va sportning eng muhim muammolaridan biridir. Hozirgi kunda butun dunyo taraqqiyot bosqichini o'tayotgan bir vaqtda, tug'ma nogironlar yoki orttirilgan nogironliklar soni ham ortib, ularni

davolashga, yo'qotilgan funksional imkoniyatlarini qayta tiklashga qaratilgan tadbirlar ham turlicha ko'rinish olmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Nogironligi bo'lgan shaxslarni davlat tomonidan qo'llab – quvvatlash tizimini tubdan takomillashtirish chora tadbirlari to'g'risida" 2017 yil 1- dekabrda PF-5270 –son Farmoniga muvofiq Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 2-iyundagi 417-son qarori asosida " Oliy ta'lim muassasalariga nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'shimcha davlat grantlari asosida o'qishga qabul qilish tartibi to'g'risida"gi Nizomga asosan 2018-2019-o'quv yilidan boshlab barcha oily ta'limlarda nogironligi bo'lgan shaxslar uchun 2% kvota asosida I-II guruh nogironligi bo'lgan shaxslar o'qishga qabul qilinmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek – "Qariyalar va nogironlarni davlat tomonidan qo'llab quvvatlash bo'yicha tasdiqlangan dasturni amalga oshirish alohida nazoratga olinishi kerak. Har bir imtiyoz va ijtimoiy himoya chorasi o'z egasiga yetib borishi darkor". Ma'lumki hozirgi kunda Respublikamizda aholining turmush farovonligini oshirish, sog'ligini mustahkamlash, jismoniy tarbiya va sportni aholi o'rtasida ommalashtirish, kelajagimiz bo'lmish yosh avlodni har tomonlama yetuk va jismonan barkamol qilib tarbiyalash bo'yicha juda katta ishlar amalga oshirilmoqda. Bunday xayrli ishlar nafaqat mustaqil O'zbekistonimiz kelajagi uchun g'amxo'rlik ko'rsatish, balki hozirgi murakkab sharoitlarning davr taqozosi hamdir.

I BOB. PARALIMPIYA SPORTIDA ZAMONAVIY KLASSIFIKASIYANI TARTIBGA SOLUVCHI ASOSIY QOIDALAR

1.1. Parasportchilarning musobaqalarda qatnashishi uchun sport klassifikatsiyasiga ajratishdagi qoidalarining maqsadi va tashkil etilishi

“Klassifikatsiya” jarayonida oʻrnatilishi mumkin boʻlgan klassifikatsiya qoidalar (umuman «Qoidalar» deb ataladigan) doirasida asosni taʼminlaydi. Klassifikatsiya termini musobaqalar uchun tuzilma boʻlib, uning maqsadi sportchining baholanishining relevantligini taʼminlashdir yaʼni sportchilar bir-biri bilan adolatli asosda raqobat qilishini taʼminlaydi.

Tasniflashning maqsadi - maqbul buzilish turlarining natijaga taʼsirini minimallashtirish.

Ushbu Qoidalar IPC Athletics qoidalarining ajralmas qismidir va IPC Athletics sporti uchun IPC tasniflash kodeksi qoidalarini amalga oshirish uchun moʻljallangan. Qoidalar quyidagilarga nisbatan qoʻllaniladi:

IPC Athletics qoidalarida belgilanganidek, IPC Athletics bilan roʻyxatdan oʻtgan va litsenziyalangan barcha sportchilar va sportchilarni qoʻllab-quvvatlovchi xodimlar; IPC Athletics yoki uning har qanday aʼzolari yoki shoʻba tashkilotlari yoki litsenziatlari tomonidan eʼtirof etilgan musobaqalarda bunday maqomda qatnashadigan barcha sportchilar va sportchilarni qoʻllab-quvvatlovchi xodimlar;

Sportchilar, sportchilarni qoʻllab-quvvatlash boʻyicha xodimlar va tasniflash boʻyicha xodimlar ushbu Qoidalarining barcha talablari, IPC tasniflash kodeksi va IPC qoʻllanmasining boshqa boʻlimlari

bilan tanishish shaxsiy mas'uliyatidir. tasniflash, shu jumladan IPC uchun qo'llaniladigan Paralimpiya sportida tasniflashning asoslari va ilmiy asoslari bo'yicha pozitsiya bayonoti. Ushbu Qoidalarga to'liq muvofiq ravishda o'tkaziladigan sportchilarni baholash xalqaro tasniflash deb ataladi. IPC Athletics sport klassi va sport klassi holatini faqat xalqaro tasnif bo'yicha ajratilgan taqdirda tan oladi. Sportchiga xalqaro tasnifdan o'tishga faqat quyidagi hollarda ruxsat beriladi: Tegishli qoidalarga muvofiq IPC Athleticsda ro'yxatdan o'tgan va litsenziyalangan. Xalqaro tasniflash o'tkaziladigan tan olingan tanlovga kiritilgan. Sharhlash, boshlash va tuzatish.

Ushbu Qoidalar har doim IPC tasniflash kodeksiga mos keladigan tarzda talqin qilinishi va qo'llanilishi kerak. Ushbu Qoidalar to'liq kuchga kiradi qachonki IPC Athletics tomonidan belgilangan kuchga kirgan sanadan boshlab

Ushbu Qoidalarga kiritilgan o'zgartirishlar IPC Athletics tomonidan belgilangan tartibda tasdiqlanadi va kuchga kiradi. IPC Athletics istalgan vaqtda ushbu Qoidalardan mustaqil ravishda ilovalarning matni, ma'nosi va ta'sirini o'zgartirishi, yangilashi yoki boshqacha tarzda o'zgartirishi mumkin.

Klassifikatsiya xodimlari Qoidalarni samarali amalga oshirilishi uchun asosiy ahamiyatga ega. Ushbu ma'lumotlar IPC sportchilar klassifikatsiya xodimlarining ishga qanday xizmat qilishini tushuntiradi. IPC Athletics quyidagi tasniflash xodimlarini tayinlashi kerak: tasnifni boshqara oladigan, tashkil eta oladigan va amalga oshirishda asosiy rolga ega bo'lgan;

tasniflash bo'limi boshlig'I - IPC Athletics yo'nalish, boshqaruv, muvofiqlashtirish uchun javobgar bo'ladigan tasniflash boshlig'i IPC Athletics tomonidan tayinlanadi. IPC Athletics klassifikatsiya rahbari rolini tayinlanganga IPC tomonidan ommaviy identifikatsiya qilinadigan shaxs yoki shaxslar guruhini topshirishi mumkin. IPC Athletics Management bilan birgalikda tasnif boshlig'i Xalqaro o'tkazadigan tasniflash guruh (lar)ini tayinlash uchun javobgardir.

Klassifikatorlar - IPC Athletics tomonidan vakolat berilgan va sertifikatlangan shaxsdir.

Sportchilarni baholashni o'tkazishga vakolatlidir. IPC Athletics Klassifikatorlarni sertifikatlash uchun vaqtini vaqti-vaqti bilan belgilaydi. IPC sportchilar klassifikatorlari tadqiqotga yordam berish uchun tasniflash qoidalari va Sport sinfi profillarini ishlab chiqish va tushuntirish vazifalarini bajaradi. tasniflash boshlig'i Klassifikator va Bosh klassifikator sifatida tayinlanishi mumkin.

Bosh klassifikatorlar - IPC Athletics tomonidan tayinlangan klassifikatordir.

Ma'lum bir IPC Athletics bo'yicha tan olingan musobaqada ishtirok etgan katta klassifikator. Bosh klassifikator yo'nalish, ma'muriyat va muvofiqlashtirish uchun javobgar va musobaqada tasniflash masalalarini amalga oshiradi. Xususan, IPC Athletics tomonidan bosh klassifikatordan quyidagilarni bajarishni talab qilishi mumkin: Musobaqada ishtirok etadigan sportchilarni aniqlash va sportchini baholashni talab qilish; Qoidalarining tegishli

ravishda qo'llanilishini ta'minlash uchun maxsus tanlov asosida tasniflagichlarni nazorat qilish.

A tasniflash guruhi IPC Athletics tomonidan ushbu Qoidalarga muvofiq sportchilarni baholashni o'tkazish uchun tayinlangan organdir. tasniflash guruhi kamida ikkita (2) klassifikatordan iborat bo'lishi kerak. Agar shartlar buni talab qilsa, tasniflash bo'limi boshlig'i tasniflash guruhi jismoniy baholashni o'tkazish uchun IPC Athletics tomonidan sertifikatlangan, tegishli akkreditatsiyadan o'tgan va malakali klassifikatordan iborat bo'lishi mumkinligini belgilashi mumkin. IPC Athletics va musobaqa tashkilotchilari imkon qadar kamida ikkita tasniflash Paneli har bir nogironlik toifasi (jismoniy nuqsonlar, ko'rish va intellektual buzilishlar) uchun sportchilarni baholashni amalga oshirishi mumkinligini ta'minlaydi. tasniflash bo'yicha xodimlar musobaqada hozir bo'lgan sportchi yoki sportchini qo'llab-quvvatlovchi xodimlar bilan hech qanday aloqaga ega bo'lmasligi kerak, bu esa har qanday haqiqiy yoki taxmin qilingan qarama-qarshilik yoki manfaatlar to'qnashuvini keltirib chiqarishi mumkin. tasniflash xodimlari IPC Athletics kompaniyasiga ularning har qanday tasniflash Paneli a'zosi etib tayinlanishiga taalluqli bo'lishi mumkin bo'lgan har qanday haqiqiy yoki taxmin qilingan tarafkashlik yoki manfaatlar to'qnashuvini oshkor qilishi kerak. IPC Athletics musobaqada tasniflash guruhi a'zosi sifatida faoliyat yurituvchi Klassifikatorlar sportchilarni baholashdan tashqari hech qanday rasmiy mas'uliyatga ega bo'lmasligini imkon qadar ta'minlaydi. tasniflash guruhi, agar u o'z ixtiyoriga ko'ra, sportchilarni baholash jarayonini yakunlashda

yordam beradi deb hisoblasa, har qanday xususiyatdagi uchinchi tomon ekspertizasini olishi mumkin.

1.2. Sportchini baholash jarayoni

Sportchini baholash - bu sportchiga Sport klassi va sport toifasi maqomini berish uchun tasniflash Paneli tomonidan baholanadigan jarayon.

Jismoniy baholash: tasniflash guruhi sportchining tegishli minimal nogironlik mezonlariga javob beradigan nogironligi borligini aniqlash uchun sportchining jismoniy bahosini o'tkazishi kerak;

Texnik baholash: tasniflash guruhi sportchining texnik baholashini o'tkazishi kerak, bunda sportchining raqobatdosh bo'lmagan muhitda maxsus vazifalar va tadbirlarni bajarish qobiliyatini baholashni o'z ichiga olishi mumkin, lekin ular bilan cheklanmaydi.

Kuzatuvni baholash: tasniflash guruhi Kuzatishni baholashni o'tkazishi mumkin, bunda sportchining musobaqadagi sportning bir qismi bo'lgan maxsus ko'nikmalarni bajarishini kuzatish kiradi. Kuzatuvni baholash faqatgina tasniflash guruhi sportchini baholashni yakunlay olmaydi va musobaqadagi sportchini kuzatmasdan adolatli sport klassini ajrata olmaydi, deb hisoblasagina amalga oshirilishi mumkin.

Sportchilarni baholashga quyidagi talablar qo'llaniladi:

Sportchi va uning milliy organi sportchining sportchini baholashda ishtirok etishini ta'minlash uchun birgalikda javobgardir.

Sportchilarni baholash va u bilan bog'liq jarayonlar ingliz tilida olib boriladi. Agar sportchi va sportchini qo'llab-quvvatlovchi xodimlar tarjimonga muhtoj bo'lsa, Milliy organ tarjimonning kelishini tashkil etish uchun javobgar bo'ladi.

Sportchini baholashda bir kishi (kerakli tarjimondan tashqari) sportchiga hamrohlik qilishi mumkin. Bu shaxs sportchining nogironligi va sport tarixi bilan tanish bo'lishi va sportchining milliy organi a'zosi bo'lishi yoki sportchini baholashda qatnashish uchun bosh klassifikator tomonidan oldindan ruxsat berilgan bo'lishi kerak.

Sportchi atletni baholashda ishtirok etishdan oldin IPC Athletics baholash roziligi shakli shartlarini qabul qilishi kerak. Sportchi identifikatorni taqdim etishi kerak, masalan, pasport, ID karta, IPC Athletics litsenziya kartasi yoki sportchining shaxsini tasniflash panelini qanoatlantiradigan akkreditatsiya.

Sportchi musobaqada foydalanilgan barcha sport jihozlari va kiyimi bilan sportchilarni baholashda qatnashishi kerak.

Sportchi sportchini baholashda barcha tegishli tibbiy hujjatlar (ingliz tilida yoki tasdiqlangan ingliz tiliga tarjimasi bilan), shu jumladan, lekin ular bilan cheklanmasdan, sportchining nogironligiga taalluqli tibbiy hisobotlar, tibbiy yozuvlar va diagnostika ma'lumotlari bilan qatnashishi kerak.

Sportchi sportchi tomonidan qo'llaniladigan har qanday dori-darmonlarni sportchini baholashdan oldin yoki baholashda

ma'lumotlarni oshkor qilishi kerak. tasniflash guruhi sportchilarni baholashni amalga oshirishda unga yordam berish uchun video tasvirlar va boshqa har qanday yozuvlardan (jumladan, oldindan mavjud video tasvirlar yoki yozuvlar) foydalanishi mumkin. Bundan tashqari, tasniflash kengashi, agar sportchini baholashni yakunlash uchun bunday qayd etish zarur deb hisoblasa, sportchilarni baholashning istalgan qismini videoga olishi mumkin. Har qanday bunday yozuv faqat sportchini baholash maqsadlarida qo'llaniladi va sportchining oldindan roziligi bilan tadqiqot va ta'lim maqsadlarida foydalanish mumkin. tasniflash natijalari tanlovda bosh klassifikator yoki bosh klassifikator tomonidan vakolat berilgan shaxs tomonidan e'lon qilinadi.

Sportchini baholashda qatnashmaslik - agar sportchi - sportchini baholashda ishtirok etishi shart bo'lsa, lekin buni - bajarmasa, tasniflash guruhi ishtirok etmaganlik faktini Bosh klassifikatorga xabar qiladi.

Bosh klassifikator, agar sportchilarni baholashda qatnashmaslik uchun asosli tushuntirish mavjudligiga ishonch hosil qilsa, tegishli musobaqada sportchilarni baholash uchun qayta ko'rib chiqilgan vaqt va sanani belgilashi mumkin.

Agar sportchi ikkinchi marta sportchini baholashda qatnasha olmasa yoki bosh klassifikatorning fikriga ko'ra, qatnashmaganligi haqida asosli tushuntirish bera olmasa, sportchi tegishli musobaqada qatnashishiga ruxsat etilmaydi.

Sportchini baholashni to'xtatib turish tasniflash guruhi sportchilarni baholashni quyidagi holatlardan biri yoki bir nechitasi bo'lsa to'xtatib qo'yishi mumkin:

tasniflash guruhi sportchi tomonidan oshkor qilingan har qanday dori vositasidan foydalanish (yoki foydalanmaslik) uning sportchini baholashni adolatli o'tkazish qobiliyatiga ta'sir qiladi deb hisoblasa;

Agar sportchi etarli tibbiy hujjatlarni taqdim etmasa va tasniflash guruhi bunday tibbiy hujjatlarning yo'qligi uning sportchini baholashni adolatli o'tkazish qobiliyatiga ta'sir qiladi deb hisoblasa; Agar sportchining sog'lig'i holati (har qanday xususiyat yoki tavsif) bo'lsa, bu sportchining sportchini baholash jarayonida tasniflash guruhi tomonidan berilgan so'rovlarni bajarishini cheklaydi yoki taqiqlaydi, bu esa tasniflash guruhi tomonidan uning o'tkazish qobiliyatiga ta'sir qiladi. Sportchini adolatli baholash (masalan, og'riq);

Agar sportchi Klassifikatsiya kengashi (yoki bosh klassifikator yoki tegishli tasnif boshlig'i) tomonidan sportchini baholash jarayonida unga berilgan har qanday asosli ko'rsatmalarga rioya qilishdan bosh tortsa, bu tasniflash guruhi buni anglatadi, deb hisoblagan darajada. u sportchilarni baholashni adolatli tarzda o'tkaza olmaydi. Bunday xatti-harakatlar hamkorlik qilmaslik holati deb ataladi. Agar sportchining o'z qobiliyatlari haqidagi taqdimoti tasniflash guruhiga taqdim etilgan boshqa ma'lumotlarga mos kelmasa, u tasniflash guruhi sportchilarni baholashni adolatli tarzda o'tkaza olmaydi, deb hisoblasa.

Agar tasniflash kengashi sportchilarni baholashni to'xtatib qo'ysa, quyidagi choralar ko'riladi:

- tasniflash guruhi sportchi va sportchining milliy organiga diskvalifikatsiya sababini tushuntiradi va sportchi tomonidan talab qilinadigan tuzatish choralarini batafsil bayon qiladi.

Tasniflash komissiyasi to'xtatib turish fakti to'g'risida Bosh klassifikatorga xabar beradi. Bosh klassifikator sportchi Klassifikatsiya panelida belgilangan tuzatish choralarini ko'rish sharti bilan sportchini baholashni qayta boshlash vaqti va sanasini belgilaydi. Agar sportchi 4.9-bandda tasniflash guruhini qanoatlantiruvchi chora-tadbirlarni ko'rib, sportchini baholashda qatnashsa, tasniflash paneli sportchini baholashni yakunlashga va sport klassi va sport klassi maqomini belgilashga harakat qiladi. Ushbu protsedura tasniflash guruhining 4.7-moddaga muvofiq sportchilarni baholashni to'xtatib turish huquqiga bog'liq bo'ladi.

Agar sportchi tasniflash guruhini qoniqtiradigan va bosh klassifikator tomonidan belgilangan vaqt ichida kerakli tuzatish choralarini ko'rmasa, tasniflash kengashi sportchini baholashni to'xtatadi va IPC Athletics sportchini "tasniflash tugallanmagan" (CNC) deb belgilaydi. Bu belgi sportchini baholash tugaguniga qadar har qanday musobaqada qatnashishiga to'sqinlik qiladi. IPC Athletics vaqti-vaqti bilan ushbu belgi ishlashning tan olinishiga qanday ta'sir qilishini belgilaydi.

Sportchi va sportchini qo'llab-quvvatlovchi xodimlar 9-moddaga muvofiq qasddan noto'g'ri ma'lumot berish bo'yicha qo'shimcha tekshiruvdan o'tkazilishi mumkin.

Kuzatishni baholash

Agar tasniflash guruhi sportchiga sport klassini ajratish uchun jismoniy va texnik baholashni tugatgandan so'ng Kuzatishni baholashni bajarishni talab qilsa, Kuzatishni baholashga oid qoidalar qo'llaniladi. Kuzatuvni baholash tugaguniga qadar sportchiga Kuzatuv kodiga ega sport klassi ajratiladi:

Agar sportchi tegishli musobaqaga yangi sport klassi maqomi (N) bilan kirsam, sportchiga Kuzatuv kodi musobaqasining yangi maqomi (CNS) beriladi;

Agar sportchi tegishli Musobaqada Sport klassi holatini ko'rib chiqish (R) bilan qatnashgan bo'lsa, sportchiga Kuzatuv kodi musobaqasini ko'rib chiqish maqomi (CRS) beriladi;

Kuzatuvni baholash qoniqarli yakunlanguniga qadar sportchi sport klassi va kuzatuv kodini saqlab qoladi.

Kuzatuvni baholash, agar tegishli sportchi uchun tasniflash paneli talab qilsa, sportchining birinchi ko'rinishi paytida o'tkaziladi.

Birinchi ko'rinish - bu sportchining musobaqa davomida musobaqada birinchi marta qatnashishi. Sport toifasidagi bitta musobaqada birinchi chiqish, ushbu Qoidalarning Ilovalarida boshqacha qoida nazarda tutilgan bo'lmasa, xuddi shu sport klassidagi barcha boshqa musobaqalarga nisbatan qo'llaniladi.

Kuzatuvni baholashni qoniqarli yakunlagandan so'ng, tasniflash paneli sportchiga sport klassini ajratadi va sport toifasi maqomiga ega bo'lgan sportchini belgilaydi. Keyin Kuzatuv kodi o'chiriladi.

1.3. Klassifikatsiyalash mezonlari

Sport klassi - bu sport musobaqasidagi toifasi hisoblanadi.

U tegishli nogironlik mavjudligiga qarab ajratiladi va minimal nogironlik mezonlariga muvofiqligi va buzilish darajasi sport samaradorligiga ta'sir qiladi.

Sport klassi baholashdan keyin tasniflash paneli tomonidan sportchiga beriladi.

Sport klassi boshqa holatlarda sportchiga berilishi mumkin emas.

Tasniflash kengashining Sport klassini ajratish to'g'risidagi qarori yakuniy hisoblanadi va unga bog'liq faqat ushbu Qoidalarining yettinchi va sakkizinchi moddalarida ko'rsatilganidek e'tiroz bildirish mumkin.

Sportchiga IPC Athletics sport turida qatnashish imkonini beruvchi sport klassi bo'ladi. Agar sportchida tegishli nogironlik bo'lmasa yoki tegishli nogironlik bo'lsa, lekin minimal nogironlik mezonlariga mos kelmasa, u bunga loyiq bo'lmaydi. Agar sportchi musobaqada qatnashish huquqiga ega bo'lmasa, unga "Muvofiq emas" sport klassi ajratiladi.

IPC Qoidalari asosida tasniflash guruhi ajratgan klass sportchini sport sinfiga ajratadi. Sportchining sport toifasi maqomi kelajakda sportchini baholashni yana bir bor amalga oshirishni sportchidan talab qilinadimi yoki yo'qligini ko'rsatadi.

Sportchining sport toifasi maqomi quyidagilardan biri bo'ladi:

1. Sport klassi yangi (N)
2. Sport sinfi sharhi (R)

3. Sport klassi tasdiqlangan (C)

Yangi Sport klassi maqomiga ega sportchilar (N) bilan belgilanadi.

Sport toifasi holatini ko'rib chiqish (R) bo'lgan sportchilar

Sport toifasi maqomi tasdiqlangan sportchilar (C)

Nogironlik musobaqada qatnashish uchun IPC Athletics tomonidan belgilangan Minimal nogironlik mezonlariga mos kelishi kerak. Agar tasniflash guruhi sportchida bunday nogironlik yo'qligi va/yoki tegishli nogironlik Minimal nogironlik mezonlariga mos kelmasligi aniqlansa, u sportchi musobaqada qatnasha olmaydi.

Agar tasniflash Paneli sportchini musobaqada qatnasha olmasligini aniqlasa, sportchiga Non-qobil sport klassi (NE) ajratiladi. Agar tasniflash Kengashi sportchiga tegishli bo'lmagan sport sinfini (NE) ajratsa, sportchi ikkinchi alohida tasniflash guruhi tomonidan ushbu musobaqada yoki imkon qadar tezroq sportchining ikkinchi baholashidan o'tishi kerak bo'ladi. Ushbu ikkinchi baholash kutilgunga qadar sportchiga sport klassi nomaqbul (NE) va Sport klassi holatini ko'rib chiqish (R) bilan tayinlanadi. Bunday qayta baholashdan oldin sportchiga musobaqalarda qatnashishiga ruxsat berilmaydi. Agar ushbu musobaqada sportchilarni alohida baholash imkoniyati bo'lmasa, IPC Athletics ikkinchi sportchini baholash imkoni boricha tezroq o'tkazilishini ta'minlash uchun barcha zarur choralarni ko'radi. Agar ikkinchi tasniflash Paneli sportchining munosib emasligini tasdiqlasa, sportchiga ushbu musobaqada yoki kelajakdagi musobaqalarda qatnashishiga ruxsat berilmaydi. Sportchiga Sport klassi maqomi

tasdiqlangan holda sport klassi (NE) ajratiladi va 7.24 – 7.26-moddalarga muvofiq istisno holatlardan tashqari boshqa norozilik bildirish huquqiga ega emas.

Milliy organ sport toifasi maqomi tasdiqlangan (C) bo'lgan sport toifasiga ega bo'lmagan (NE) sportchini baholashni o'tkazishni so'rashi mumkin, faqat ushbu Qoidalarda belgilangan tibbiy ko'rikdan o'tish so'rovi orqali. NE sport toifasiga ega bo'lgan sportchi IPC Athletics sport turida qatnashish huquqiga ega bo'lmasa-da, bu uning boshqa para-sport turlari bo'yicha musobaqalash qobiliyatiga ta'sir qilmaydi, ularning tasnifi qoidalariga muvofiq.

Agar sportchiga Sport klassi tegishli bo'lmagan bo'lsa, bu haqiqiy buzilish mavjudligiga shubha qilmaydi. -Bu faqat sportchining IPC Athletics sport turida qatnashish huquqi to'g'risidagi qaror. Ushbu Qoidalarda "Norozilik" atamasi sport sinfini ajratishga nisbatan rasmiy e'tiroz bildirish va keyinchalik hal qilish tartibini bildiradi. Milliy organ tegishli musobaqada qatnashgan har qanday sportchining sport toifasiga nisbatan norozilik bildirishi mumkin, bunda Klassifikatsiya Sport klassi holati yangi (N) yoki Sport klassi holatini ko'rib chiqish (R) bilan taqdim etiladi. Protest predmeti bo'lgan qaror Qoidalarning ushbu qismida "Protest qilingan qaror" deb ataladi va sport sinfiga nisbatan protest o'tkazilgan sportchi "protest qilingan sportchi" deb nomlanadi.

Hech bir Milliy organ tegishli musobaqada Sport toifasi maqomi tasdiqlangan (C) bilan qatnashgan har qanday sportchiga nisbatan norozilik bildirilolmaydi.

Tegishli musobaqaning bosh klassifikatori sport toifasi maqomidan qat'i nazar, har qanday sportchiga nisbatan ushbu Qoidalarda keltirilgan istisno holatlardagi noroziliklarga oid qoidalariga muvofiq norozilik bildirishi mumkin (7.24-7.26-moddalarga qarang).

Sportchining sport toifasiga har qanday individual musobaqada faqat bir marta protest keltirilishi mumkin, agar istisno vaziyatlarda o'tkazilgan noroziliklarga oid qoidalariga muvofiq qo'shimcha norozilik bildirilmagan bo'lsa.

Norozilik bildiruvchi Milliy organ norozilik jarayonining barcha talablariga rioya etilishini ta'minlash uchun javobgardir. Norozilik bildirishnomalari

Norozilik faqat Milliy organ tomonidan berilishi mumkin, sportchi norozilik bildiradi olmaydi.

Bosh klassifikator yoki IPC Athletics tomonidan tegishli musobaqa uchun tayinlangan shaxs IPC Athletics nomidan noroziliklarni qabul qilishga vakolatli shaxs bo'ladi.

Agar tasniflash to'g'risidagi qaror Klassifikatsiyani baholash davrida e'lon qilingan bo'lsa, Milliy organ tasniflash to'g'risidagi qaror e'lon qilingan kundan boshlab bir (1) soat ichida norozilik bildirishi kerak. Agar sportchining musobaqadagi kuzatuvini yakunlanganidan keyin musobaqa davomida norozilik bildirilgan bo'lsa, protest e'lon qilingan qaror e'lon qilingan kundan boshlab o'n besh (15) daqiqa ichida taqdim etilishi kerak. Noroziliklar IPC Athletics tomonidan tegishli musobaqada taqdim etiladigan norozilik shakli orqali amalga oshirilishi kerak. Norozilik formasida

norozilik shakli bilan birga taqdim etilishi kerak bo'lgan ma'lum ma'lumotlar va hujjatlar ko'rsatiladi. Bunga quyidagilar kiradi:

Sport sinfiga e'tiroz bildirilayotgan sportchining ismi, millati va sport turi;

Protestatsiya qilingan qarorning tafsilotlari;

Norozilik nima uchun qilinganligi va Milliy organing protest qilingan qarorni noto'g'ri deb hisoblagan asoslari haqida tushuntirish;

Protestda ko'rsatilgan barcha hujjatlar va boshqa dalillar;

Vakolatli milliy organing imzosi;

Norozilik to'lovi 200 EUR.

Norozilik shaklini olgandan so'ng, bosh klassifikator norozilik arizasini ko'rib chiqadi. Agar bosh klassifikatorga norozilik vijdonan emas yoki ishonchli tasdiqlovchi dalillarsiz oddiy da'voga asoslangan deb ko'rinsa va/yoki e'tiroz berish ushbu Qoidalarga mos kelmasa, bosh klassifikator protestni rad etadi va barchani xabardor qiladi. tegishli tomonlar. Bunday hollarda Bosh klassifikator imkon qadar qisqa vaqt ichida Milliy organga yozma tushuntirish beradi. Norozilik to'lovi IPC Athletics tomonidan saqlanib qoladi.

Agar Bosh klassifikator protestni rad etsa, Milliy organ, agar u norozilik bo'yicha Bosh tasniflagich tomonidan aniqlangan kamchiliklarni bartaraf eta olsa, protestni qayta topshirishi mumkin. Bunday hollarda protest berish muddatlari bir xil bo'lib qoladi. Agar Milliy organ norozilikni qayta topshirsa, barcha norozilik tartib-qoidolari qo'llaniladi. Ikkinchi norozilik to'lovi to'lanishi kerak.

Norozilikni hal qilish

Agar norozilik qabul qilinsa, bosh klassifikator sportchiga nisbatan sportchilarni baholashni o'tkazish uchun tasniflash guruhini tayinlaydi. Ushbu tasniflash paneli "Norozilik paneli" deb ataladi.

Norozilik hay'ati, hech bo'lmaganda, norozilik bildirilgan qarorni qabul qilgan tasniflash guruhidagi tasniflagichlar soniga teng bo'lishi kerak. Tanlovning barcha holatlarini hisobga olgan holda, iloji bo'lsa, Norozilik hay'ati Protestatsiya qilingan qarorni qabul qilgan tasniflash Paneli tarkibiga teng yoki kattaroq tajriba va/yoki sertifikatga ega bo'lgan klassifikatorlardan iborat bo'lishi kerak.

Norozilik guruhi tarkibiga norozilik qarorini qabul qilgan tasniflash guruhi a'zosi bo'lgan har qanday shaxs kirmasligi kerak. Bundan tashqari, u norozilik to'g'risidagi qaror qabul qilingan sanadan oldin o'n sakkiz (18) oy ichida norozilik bildirilgan sportchiga nisbatan har qanday sportchini baholashni o'tkazgan har qanday tasniflash guruhi a'zosi bo'lgan har qanday shaxsni o'z ichiga olmaydi.

IPC Athletics norozilik shakli bilan birga taqdim etilgan barcha hujjatlarni norozilik guruhiga taqdim etadi. Bosh klassifikator barcha tegishli tomonlarni norozilik guruhi tomonidan o'tkaziladigan sportchilarni baholash vaqti va sanasi haqida xabar beradi.

Norozilik guruhi sportchilarni baholashni ushbu Qoidalarning sportchini baholashga oid qoidalariga muvofiq protest qilingan sportchiga nisbatan o'tkazadi.

Norozilik guruhi, agar bunday so'rovlar norozilik guruhiga sportchilarni baholashni adolatli va shaffof tarzda yakunlash imkonini beradigan bo'lsa, protest qilingan qarorni qabul qilgan tasniflash guruhiga va bosh tasniflagichga so'rov yuborishi mumkin. Bundan tashqari, u sportchilarni baholashda tibbiy, sport, texnik yoki ilmiy ekspertizadan foydalanishi mumkin.

Norozilik guruhi sportchilarni baholashni yakunlaydi va agar kerak bo'lsa, sport sinfini ajratadi. Sportchilarni baholashdan keyin barcha tegishli tomonlar norozilik guruhi qarori haqida imkon qadar tezroq xabardor qilinadi.

Agar norozilik ma'qullansa va sportchining sport klassi norozilik guruhi tomonidan o'zgartirilsa, norozilik to'lovi Milliy organga qaytariladi. Agar norozilik tasdiqlanmasa va sportchining sport klassi norozilik paneli tomonidan o'zgartirilmasa, norozilik to'lovi IPC Athletics tomonidan saqlanib qoladi.

Norozilik hay'atining qarori yakuniy hisoblanadi va boshqa hech qanday norozilikka sabab bo'lmaydi. 6.3-moddaga ko'ra, agar norozilik guruhi tomonidan ajratilgan Sport klassi mos kelmasa, sportchiga qayta baholash imkoniyati beriladi.

Musobaqa davomida medallar, rekordlar va natijalar bo'yicha norozilik hal qilinganidan keyin sportchining sport sinfini o'zgartirishi oqibatlari birinchi ko'rinishdan keyin sport sinfini o'zgartirish bo'yicha eng yaxshi amaliyot modelida batafsil bayon etilgan

Favqulodda vaziyatlarda norozilik namoyishlari

Favqulodda vaziyatlarda sportchiga nisbatan norozilik

bildirilishi mumkin, agar bosh klassifikator istisno holatlar tufayli sportchi sport klassini ko'rib chiqish uchun sportchini baholashni amalga oshirishi kerak deb hisoblasa. Sportchini baholashda ishtirok etishini kafolatlashi mumkin bo'lgan istisno holatlarga misollar quyidagilarni o'z ichiga oladi, lekin ular bilan cheklanmaydi:

Sportchining nogironlik darajasining aniq va doimiy o'zgarishi;

Musobaqa oldidan yoki musobaqa davomida sezilarli darajada kamroq yoki kattaroq qobiliyatni namoyon etgan sportchi, bu sportchining hozirgi sport sinfini aks ettirmaydi;

Tasniflash guruhi tomonidan yo'l qo'yilgan xatolik, bu sportchiga sportchining qobiliyatiga mos kelmaydigan sport klassi ajratilishiga olib kelgan;

Sport sinfini taqsimlash mezonlari sportchining eng so'nggi bahosidan keyin o'zgardi.

Favqulodda vaziyatlarda protest berish tartibi quyidagicha bo'lishi kerak:

Bosh klassifikator sportchiga va tegishli milliy organga alohida holatlarda norozilik bildirilishi haqida xabar berishi kerak;

Bosh klassifikator norozilik sabablarining yozma qisqacha mazmunini taqdim etadi, bunda hech bo'lmaganda Bosh klassifikator nima uchun sportchining sport klassi sportchining sezilgan buzilishlariga mos kelmaydigan deb hisoblaganini tushuntirishi kerak yoki faoliyatni cheklashlari yoki ushbu qoidalar bilan;

Sportchining sport toifasi holati darhol kuchga kirgan holda ko'rib chiqishga (R) o'zgartiriladi;

Bunday norozilik bildirish jarayoni ushbu Qoidalarda Milliy organlar tomonidan o'tkazilgan protestlarga nisbatan aytilgan jarayon bilan bir xil bo'lishi kerak, bundan mustasno, Bosh klassifikatordan norozilik uchun yig'im to'lashi shart emas. Norozilik guruhi mavjud bo'lmagan qoidalar

Agar tanlovda norozilik bildirilgan va qabul qilingan bo'lsa, lekin bu tanlovda norozilikni hal qilish imkoniyati bo'lmasa (chunki, masalan, tegishli tarzda tuzilgan norozilik guruhini shakllantirish mumkin emas), quyidagi qoidalar qo'llaniladi.

Agar sportchiga Sport toifasi maqomi tasdiqlangan bo'lsa (C), u Sport klassi holatini ko'rib chiqishga (R) o'zgartiriladi;

Sportchiga norozilik hal etilgunga qadar o'zining joriy Sport klassida musobaqalashishga ruxsat beriladi (yoki talab qilinadi);

IPC Athletics norozilik eng erta imkoniyatda, masalan, sportchi qatnashmoqchi bo'lgan va xalqaro tasnif taklif qilingan keyingi musobaqada hal qilinishini ta'minlash uchun barcha oqilona choralarni ko'radi.

Nazorat savollari:

1. Para sportchilarni qaysi qoidalarga asoslanib tasniflanadi?
2. IPC Qoidalar qachon to'liq kuchga kiradi?
3. Tegishli qoidalar qaysi hujjatga asoslanib litsenziyalangan?
4. Kim yo'nalish, ma'muriyat va muvofiqlashtirish uchun javobgar va musobaqada tasniflash masalalarini amalga oshiradi?
5. IPC sportchilar klassifikatorlari qanday vazifalarni bajaradi?
6. IPC Athletics qaysi tasniflash xodimlarini tayinlashi kerak?
7. Tasniflash guruhi kamida nechta klassifikatordan iborat bo'lishi kerak?
8. Tasniflash bo'limi boshlig'ining vazifalari nimalardan iborat?
9. Qachon tasniflash paneli sportchiga sport klassini ajratadi va sport toifasi maqomiga ega bo'lgan sportchini belgilaydi?
10. CRS belgisi - qanday ma'noni bildiradi?
11. "Tasniflash tugallanmagan" degan gapni qaysi belgi ifodalaydi?
12. Tasniflash komissiyasi to'xtatib turish fakti to'g'risida kimga xabar beradi?
13. Sportchi va sportchini qo'llab-quvvatlovchi xodimlar nechinchi moddaga muvofiq qasddan noto'g'ri ma'lumot berish bo'yicha qo'shimcha tekshiruvdan o'tkazilishi kerak?

II BOB. ZAMONAVIY KLASSIFIKASIYALASH TIZIMI: TIBBIY, JISMONIY, SPORT-FUNKSIONAL KLASSIFIKASIYALASH

2.1 Jismoniy va tibbiy klassifikasiyalash tizimi

Ushbu bob uchta bo'limdan iborat:

1. Muvofiq va mos bo'lmagan buzilish turlari: IPC Athletics uchun mos keladigan buzilish turlarini aniqlaydi.

2. Minimal nogironlik mezonlari (MNM) va baholash usullari: jismoniy nuqsoni bo'lgan sportchilarni baholash jarayonida qo'llanilishi kerak bo'lgan baholash usullari va ularni MNMda qanday tarjima qilishlari tavsifi.

3. Jismoniy nuqsonlari bo'lgan sportchilar uchun sport sinfi profillari.

1. Muvofiq va mos bo'lmagan buzilish turlari

1.1 Muvofiq buzilish turlari

Quyidagi 8 ta buzilish turlari IPC Athletics (1-jadval)da quyidagi sharoitlarda mos keladi:

A. Jadvalning birinchi ustunida ko'rsatilgan nuqsonlardan kamida bittasi sportchiga ta'sir qilishi kerak.

B. Buzilish to'g'ridan-to'g'ri sog'liq holatidan kelib chiqishi kerak (masalan, travma, kasallik, disgenез).

**Maqbul buzilish turlari: IPC Athletics musobaqalarida
qatnashish uchun sportchi ushbu jadvalning
birinchi ustunida keltirilgan 8 ta buzilishdan
kamida bittasi ta'sir qiladi.**

Buzulish turi	Salomatlik holatlari yuzasidan misollar va jismoniy buzilish sabablari	Jismoniy buzulishlar	Buzulish-ning kodlari
Gipertoniya	Gipertoniya Miya falaj, insult, orttirilgan miya shikastlanishi, ko'p tarmoqli skleroz	Yuqori mushak - tonusi <i>Qo'shimchalar:</i> Gipertoniya Yuqori mushak tonusi <i>Istisnolar:</i> past mushak tonusi.	b735
Ataksiya	Ataksiya natijasida kelib chiqadigan serebral falajlik, miya jarohatlari, Fridreyxning ataksiyasi, ko'p skleroz, spinoserebellar ataksiya	<i>Qo'shimchalar:</i> faqat ataksiya <i>Istisnolar:</i> muammolar ixtiyoriy harakatni nazorat qilish tavsifiga mos kelmaydi	b760
Atetoz	Atetoz miya yarim falaji, insult, travmatik miya shikastlanishi Majburiy qisqarishlar Mushaklar	<i>Qo'shimchalar:</i> atetoz, xoreya <i>Istisnolar:</i> uyqu bilan bog'liq harakat buzilishlari.	b7650
Oyoq-qo'l yetishmovchilik	Amputatsiya natijasida travma yoki tug'ma a'zolar yetishmovchilik (dismeliya).	To'liq yoki qisman yo'qligi suyaklari yoki bo'g'imlari elka mintaqasi, yuqori ekstremitalar, tos mintaqasi yoki pastki ekstremitalar.	s720, s730, s740, s750
Muvozanat buzilishi	Artrogripoz, ankiloz, kuyishdan keyingi bo'g'im kontrakturalar.	<i>Qo'shma</i> harakatchanlikning buzilishi. <i>Istisnolar:</i> giperbillik bo'g'inlar.	b7100 - b7102

Muskul kuchi buzulishi	Orqa miya shikastlanishi, mushak distrofiyasi, brakiyal pleksusning shikastlanishi, poliomielit, orqa miya	Mushak kuchi	b730
Oyoq uzunligi farqi	Tug'ma yoki travmatik suyak qisqarishining sabablari	Qo'shimchalar: qisqartirish bir Oyoq suyaklari Istisnolar: qisqartirish ikkala Oyoqning suyaklari; har qanday o'sish o'lchamlari.	s75000, s75010, s75020
Pakanalik	Axondroplaziya		S730.343, s750.343, s760.349

1.2 Muvofiq bo'lmagan buzilishlar

IPC Athleticsda quyidagi buzullishlarni tasniflab bo'lmaydi.

- Aqliy funksiyalar buzilishlari (b140-189).
- Psixomotor nazorat (b1470) - xatti-harakatlar tezligini tartibga soluvchi aqliy funksiyalar yokivosita va psixologik komponentlarni o'z ichiga olgan:

- Psikomotor funksiyalarning sifati (b1471) - og'zaki bo'lmagan aqliy funksiyalar subkomponentlarning to'g'ri ketma-ketligi va xarakteridagi xatti-harakatlar va ko'zni muvofiqlashtirish yoki yurish;

- Vizual fazoviy idrok (b1565) - tomonidan farqlashda ishtirok etadigan aqliy funksiyalar ob'ektlarning atrof-muhitdagi yoki o'ziga nisbatan nisbiy holatini ko'rish;

- Harakatni tashkil etish va rejalashtirish uchun zarur bo'lgan yuqori darajadagi kognitiv funksiyalar (b1641);

* Kompleksni ketma-ketlashtirish va muvofiqlashtirish uchun

zarur bo'lgan aqliy funksiyalar, maqsadli harakatlar (b176).

- * Eshitish funksiyalari (b230-249);
- * Og'riq (b280 - b289);
- * Qo'shimchalarning barqarorligi (b715), masalan, beqaror yelka bo'g'imi, bo'g'imning dislokatsiyasi;
- * Mushaklarning chidamliligi funksiyalari (b740);
- * Dvigatel refleks funksiyalari (b750);
- * Majburiy harakat reaksiyasi funksiyalari (b755);
- * Xulq-atvor (b7652), stereotiplar va motor perseveratsiyasi (b7653);
- * Yurak-qon tomir funksiyalari (b410-429);
- * Nafas olish funksiyalari (b440-449);
- * 1-jadvalda keltirilgan har qanday istisno;
- * Ishlamaslik natijasida mushak kuchining buzilishi (masalan, og'riq, konversiya buzilishi);
- * Gipotoniya (masalan, Daun sindHPDi, Elers-Danlos sindHPDi bilan bog'liq).

2 Nogironlikning minimal mezonlari (MNM) va baholash usullari

MNM IPC Athletics musobaqasida qatnashish huquqiga ega bo'lish uchun sportchining nuqsoni qanchalik jiddiy bo'lishi kerakligini belgilaydi.

IPC Athletics ikkita MNM to'plamiga ega:

- * Nogironlar aravachasida poyga, yugurish va sakrash uchun MNM (2.1-bo'lim):

Ushbu bo'limda tavsiflangan buzilishlar yugurish harakati yoki

nogironlar aravachasini harakatga keltirish biomexanik bajarilishini o'zgartiradiva qaysisiningdirishlashiga salbiy ta'sir qiladi.

* Uloqtirish uchun MNM (2.2-bo'lim):

Ushbu bo'limda tavsiflangan buzilishlar uloqtirish harakati biomexanik bajarilishini o'zgartiradi.

Eslatma:

Antropometrik o'lchovlar bo'yicha o'rtacha ikki (2) o'lchov olinadi. Agar bu ikki (2) chora o'rtasidagi farq 1% dan ortiq bo'lsa, bitta qo'shimcha chora ko'riladiva median o'lchov sifatida tasniflash varag'ida qayd etiladi.

2.1 Nogironlar aravachasida poyga, yugurish va sakrash uchun MNM va baholash usullari

2.1.1 Gipertoniya

IPC Athleticsda spastik darajalari Ashworth shk'alasiga (1) tegishli:

* 0-daraja: tonusda o'sish kuzatilmaydi

* 1-darajali: oyoq-qo'l bukilgan yoki cho'zilganida tonusning biroz "ushlanishi" kuchayishi

* 2-darajali: tonusning sezilarli darajada oshishi, lekin oyoq-qo'llari osongina bukiladi yoki cho'ziladi.

* 3-daraja: passiv harakat bilan tonusning sezilarli darajada oshishi

* 4-darajali: oyoq-qo'llarning qattiq egilishi yoki cho'zilishi

Gipertoniya markaziy asab tizimi tomonidan yuzaga keladigan mushak tonusining oshishi, buzilish va bu mushaklarning passiv cho'zilishiga qarshilik kuchayishiga olib kelishi bilan tavsiflanadi.

Gipertoniyaning quyidagi turlaridan biri: bilak, tirsak, yelka, to'piq, tizza yoki sonda Ashvort shkalasi bo'yicha aniq klinik jihatdan darajasi aniqlanishi kerak.

Spastik gipertoniya: bu tezlikka bog'liq passiv harakatning qisqichli pichoq usulidagi qarshiligi(4). Qisqichli pichoqqa chidamlilik - bu dastlab yuqori bo'lgan qarshilik va keyin to'satdan bo'shashish. Tezlikka bog'liqlik tezligi ortib boradi va passiv harakat kuchayadi bunda qarshilik katta bo'ladi va diapazonda oldinroq boshlanadi.

Spastik gipertoniklik gravitatsiyaga qarshi mushaklarda, ayniqsa fleksorlarda ustunlik qiladi.tasniflashda spastik gipertoniklikning tezligini bilak, tirsak, yelka, oyoq bilagi, tizza yoki sonda passiv harakatning asosiy diapazonlari orqali tekshirishni o'z ichiga oladi. Klinik jihatdan aniqlanadigan spastik gipertonikligi bo'lgan sportchilar mos keladi. To'piq yoki bilakdagi spastik gipertoniklikni tekshirishda klonus paydo bo'lishi mumkin. Klonus mushaklarning tez, ixtiyorsiz qisqarishi va bo'shashishining almashinishidir. Klonusning bitta tasniflash seansi davomida 4 va undan ko'p urishi MNMga javob beradigan spastik gipertoniklik mavjudligini ko'rsatadi.

Distoniya- markaziy yoki umumiy bo'lishi mumkin bo'lgan passiv harakatga qarshilik (bir oyoq-qo'lning mushaklariga ta'sir qilish). Kasilmalar kuchli va barqaror va zararlangan joylarning burishishiga sabab bo'ladi*. Bu holat juda o'zgaruvchan – kasilmalar tez yoki sekin bo'lishi mumkin; og'riqli yoki yo'q va eng katta qarshilik yo'nalishi muntazam ravishda o'zgarishi mumkin

(masalan, oyoq-qo'l muntazam ravishda o'ta egilish holatidan ekstremal holatga o'tishi mumkin). *Ta'rifdan ko'rinib turibdiki, distoniya bir xil darajada gipertoniya yoki beixtiyor harakat shaklining gipertoniya turi sifatida tasniflanishi mumkin.

Gipertoniyaning uchta turidan ya'ni spastic, qattqlik va distoniyadan biriga munosib bo'lmagan sportchi muvofiq bo'lmagan sportchi hisoblanadi.

Tasniflash guruhi mushakning passiv cho'zilishi va markaziy asab tizimining buzilishi bilan bog'liq qarshilikdan qoniqishi kerak

Bu borada quyidagi belgilar foydali bo'lishi mumkin:

* Tonus kuchaygan tomonda damping bo'lmagan klonusning mavjudligi;

* Tonus kuchaygan oyoq- qo'llarda g'ayritabiiy jadal reflekslar;

* Tonus kuchaygan oyoq-qo'lning yengil atrofiyasi;

* Tonus kuchaygan tomonda ijobiy Babinski.

2.1.2 Ataksiya

Ataksiya ixtiyoriy harakatning beqarorligi, muvofiqlashtirilmasligi yoki noqulayligini anglatadi (4).

Tegishli ataksiya motor yoki hissiy asab tizimining disfunksiyasidan kelib chiqishi kerak. Motor ataksiya ko'pincha malformatsiya yoki serebellumning shikastlanishidan kelib chiqadi va ko'pincha gipotoniya bilan bog'liq (4). Motor ataksiyalar vizual kirish bilan yomon kompensatsiya qilinadi. Sensor ataksiyalari ko'pincha pastki motor neyronlari yoki orqa miya shikastlanishi natijasida yuzaga keladi. Ko'proq ko'zlar yumuq bo'lsa visual ma'lumotlarni sensor ataksiyalar aniqroq kompensatsiya qiladi.

tasniflash guruhi sportchini baholashda ataksik ekanligiga ishonch hosil qilishi kerak. Mumkin bo'lgan testlar buni aniqlash uchun foydali bo'lishi mumkin ammo ular bilan cheklanmaydi:

- * Barmoqdan burunga sinamasi (sportchi xochga mixlangan holatda o'z burniga tegishi);

- * “ Barmoq-barmoq” testi (klassifikator ko'rsatkich barmog'ini ko'rsatadi va sportchidan o'z ko'rsatkich barmog'i bilan teginishini so'raydi);

- * Oyoq-barmoq sinovi (klassifikator ko'rsatkich barmog'ini ko'rsatadi va sportchiga oyoq barmog'i bilan teginishni so'raydi);

- * Tovon boldirini sinash (ya'ni, bir oyoqning tovonini qarama-qarshi boldirning uzunligi bo'ylab chizish,

- to'piqdan tizzagacha, keyin esa teskari yo'nalishda);

- * Tandem yurish;

- * Yurish.

2.1.3 Atetoz

Atetoz miyaning nazorat markazlari va motorning shikastlanishi natijasida yuzaga keladigan istalmagan harakat va holatni anglatadi. Sportchini baholashda tasniflash guruhi atetozning aniq nevrologik ko'rinib turganiga va shunday ekanligiga ishonch hosil qilishi kerak. Aniq ko'rinib turibdiki, atetoz - bu istalmagan harakat va holat, ya'ni xarakterli atetoid va quyidagilardan kamida bittasi sifatida kuzatiladi:

- * Sportchi harakat qilishga urinayotganiga qaramay, barmoqlar yoki yuqori ekstremitalarning ixtiyorsiz harakati yoki harakatsiz qolishi;

* sportchi harakat qilishga urinayotganiga qaramay, oyoq barmoqlarining yoki pastki ekstremitalarning ixtiyorsiz harakati yoki harakatsiz qolish;

* Tanani harakatsiz ushlab turolmaslik - tananing chayqalishi. Tebranish boshqalarga bog'liq bo'lmasligi kerak.

* oyoq-qo'l va magistralning xarakterli atetoid holati;

Agar yuzning atetoid harakatlari yagona buzilish bo'lsa, sportchi ishtirok eta olmaydi.

2.1.4 Qo'l-oyoq yetishmovchiligi

Oyoq-oyoq yetishmovchiligi amputatsiya natijasida (masalan, travma yoki suyak saratoni kasalliklari tufayli orttirilgan) yoki dismeliya natijasida yuzaga kelishi mumkin.

Quyidagi mezonlarning har biri ikkita komponentdan iborat:

* Minimal buzilish mezonlariga javob beradigan amputatsiya tavsifi

* Minimal buzilish mezonlariga javob beradigan dismeliya tavsifi.

2.1.4.1 Qo'l-oyoq yetishmovchiligi - Oyoq

Oyoqning yarmi uzunligini to'liq bir tomonlama amputatsiya qilish (ya'ni, amputatsiya qilinmaganda oyoqning bosh barmog'ining uchidan to kalkaneusning orqa tomoniga o'lchanadi)* yoki ekvivalent tug'ma oyoq-qo'l yetishmovchiligi.

* Jarrohlik nuqtai nazaridan bu tavsif Lisfrank amputatsiyasiga juda mos keladi.

Ta'sirlangan oyoq uzunligi oyoq uzunligining 50% dan kam yoki teng bo'lgan bir tomonlama dismeliya.

2.1.4.2 Qo'l-oyoq yetishmovchiligi - Yuqori oyoq

Yuqori oyoq-qo'l yetishmovchiligining ayrim turlari (ya'ni, yuqori oyoq-qo'llarining bir tomonlama buzilishi bo'lgan sportchilar) ushbu IPC Athletics tasnifi qoidalariga muvofiq cheklangan ishtirok etish imkoniyatlariga ega. (masalan, T47).

1. Barcha yugurish (100 m - marafon) va sakrash musobaqalari uchun mos.

Ta'riflanganidek, eng kam nogironlik mezonlariga javob beradigan yuqori oyoq-qo'llarining yetishmovchiligi turlari quyida, IPC Athletics tomonidan taklif qilingan BARCHA yugurish va sakrash uchun mos:

Bir tomonlama:

- * Bir tomonlama amputatsiya, tirsagi orqali yoki tepasida;

- * Bir tomonlama dismeliya, bunda ta'sirlangan qo'lning uzunligi akHPDiondan boshlab bilak uzunligi bo'yicha ta'sirlanmagan qo'lning son suyagidan bir xil yoki qisqaroq o'lchanadi(ya'ni qo'lning uzunligi hisobga olinmaydi);

Ikki tomonlama:

- * Bilak orqali yoki undan yuqorida ikki tomonlama amputatsiya (ya'ni, ikkalasida ham bilak suyaklari yo'q).

Artrozli bilak bo'g'inlari muvofiqlik talablariga javob bermaydi;

- * Ikki tomonlama dismeliya, bunda ta'sirlangan oyoq-qo'lning eng distal nuqtasiga qadar akHPDion $\leq 0,646 \times$ tik turgan balandlik va yuqori oyoq-qo'llarning umumiy uzunligi o'lchanadi. (Oddiy humerus uzunligi $(0,193 \times$ tik turgan balandlik) + oddiy qo'l uzunligi $(0,453 \times$ tik turgan balandlik)

2.1.4.2.1-bo'lim mezonlariga javob beradigan sportchilar T46 sifatida belgilanadi.

2. Yuqori oyoq-qo'llarining yetishmovchiligi turlarini FAQAT 100 m dan 400 m gacha yugurish va sakrash musobaqalariga kiritiladi. Chunki cho'kkalab boshlash yoki sakrash yugurish harakatining biomexanikasini o'zgartiradi natijada bu ishlashga salbiy ta'sir qiladi. Quyidagi mezonlarga javob beradigan, ammo umumiy mezonlarga mos kelmaydigan nogironligi bo'lgan sportchilar faqat 100 m - 400 m (ya'ni, 400 m dan ortiq yugurish musobaqalari emas) va sakrash uchun mos keladi.

Mezonlar quyidagilardir:

Bir tomonlama:

- * Bilak orqali yoki undan yuqorida bir tomonlama amputatsiya
- * Bir tomonlama dismeliya, bunda ta'sirlangan qo'lning uzunligi akHPDiondan boshlab oyoq-qo'lning eng distal nuqtasi uzunligigacha o'lchanadi

- Ta'sirlanmagan qo'lni o'lchash: tirsagini to'liq uzaytira oladigan odamlar uchun

Humerus va radiusning umumiy uzunligi akHPDiondan radial stiloidning uchigacha masofaning yagona o'lchovi bo'lishi mumkin. Qachonki tirsakni to'liq uzaytirishga erishib bo'lmasa, humerus uzunligini (akHPDiondan radiusning yuqori boshigacha) va radius uzunligini (radius boshidan radius stiloidining uchigacha, qo'l supinatsiya bilan o'lchanadi) alohida o'lchanishi va keyin jamlanishi kerak.

- Ta'sirlangan qo'lni o'lchash: qo'lning akHPDiondan eng distal

nuqtasigacha bo'lgan uzunligi ushbu mezonlarda hisobga olinadi.

Ikki tomonlama:

* Ikki tomonlama dismetriyada yuqori oyoq-qo'llarning umumiy uzunligi ta'sirlangan oyoq-qo'lning eng distal nuqtasiga akHPDga $\leq 0,674 \times$ tik turgan balandlikdan o'lchanadi; akHPDdan radial stiloidning uchigacha bo'lgan uzunlik tananing $(0,337)^2$ ga ko'paytmasiga normal proportsionaldir.

2.1.4.2.2-bo'lim mezonlariga javob beradigan sportchilar T47 sifatida belgilanadi.

2.1.5 Buzilgan harakatning passiv diapazoni (BHPD)

Agar boshqacha ko'rsatilmagan bo'lsa, BHPD tomonidan tavsiflangan protokollar yordamida baholanishi kerak (2). Qisqasi, BHPDni o'lchash sportchidan to'liq dam olishni talab qiladi va klassifikator qiziqish bo'g'inini mavjud diapazon bo'ylab harakatlantiradi. Sportchi bo'shashgan va bu testlar davomida ixtiyoriy harakatga urinmagan bo'lishi kerak (5, 8, 9).

2.1.5.1 **Buzilgan BHPD - Oyoq**

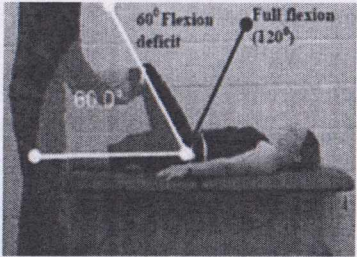
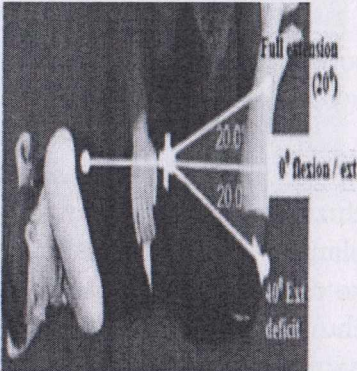
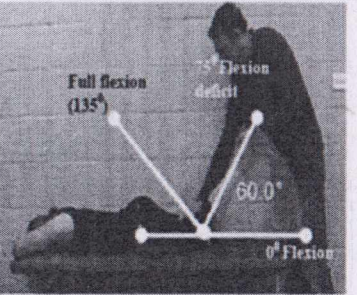
Oyoq-qo'llarda buzilgan BHPD uchun minimal nogironlik mezonlari, agar Oyoqlardan biri javob bersa, bajariladi.

* 2.1.5.1.1 da keltirilgan 5 ta asosiy mezonlardan biri yoki bir nechta;

* 2.1.5.1.2 da keltirilgan 5 ta ikkinchi darajali mezonlardan ikkitasi yoki undan ko'pi

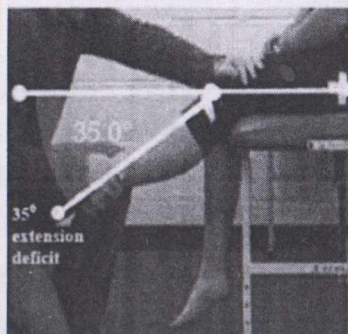
1. *BHPD buzilganligi uchun asosiy mezonlar - Oyoq*

Sportchilar quyidagi mezonlardan BIR YOKI KO'PROQGA javob bersalar, ishtirok etishlari mumkin:

Birlamchi mezon №1 Sonni bukishdagi yetishmovchilik $\geq 60^\circ$ Rasmda 120° sonni bukishda normal anatomik diapazon vaushbu mezonga javob berish uchun maksimal darajadagi sonni bukish ko'rsatilgan.	
Birlamchi mezon №2 Son kengaytmasidagi yetishmovchilik $\geq 40^\circ$ Rasmda 20° sonni bukishda normal anatomik diapazon ko'rsatilgan. Neytral holat (0°) ning maksimal miqdori va ushbu mezonga javob berish uchun maksimal darajadagi sonni bukish ko'rsatilgan (40° sonni bukishdagi yetishmovchilik).	
Birlamchi mezon №3 Tizzani bukishdagi yetishmovchilik $\geq 75^\circ$ 135-rasmda. Tizzani bukishdagi anatomik diapazon yetishmovchiligi va ushbu mezonga javob berish uchun maksimal darajadagi tizzani bukish ko'rsatilgan (60° Tizza egilishi).	

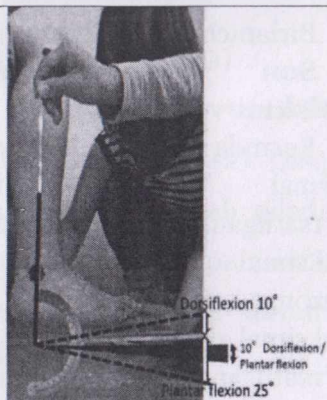
Birlamchi mezon №4
Tizza kengaytmasidagi yetishmovchilik $\geq 35^\circ$.

Rasmda tizzaning normal kengayishi diapazoni ko'rsatilgan ya'ni 0° egilish va ushbu mezonga javob berish uchun maksimal darajada ruxsat etilgan HPD tizza kengaytmasi (kengaytma yetishmovchiligi 35° dan)

Birlamchi mezon №5
 10° dorsifleksiya va 25° plantar yetishmovchilik orasidagi $\leq 10^\circ$ oyoq bilagi yetishmovchiligi.

Sinov tizza bilan 90° burchak ostida o'tkaziladi. Rasmdagi tashqi chiziqlar 10° dorsifleksiyani va 25° plantar yetishmovchilikni ko'rsatadi – bu diapason tanlanadi chunki oyoq bilagi yugurishda qatnashadi.

2. Ikkilamchi mezonlar BHPD buzilganlar uchun -

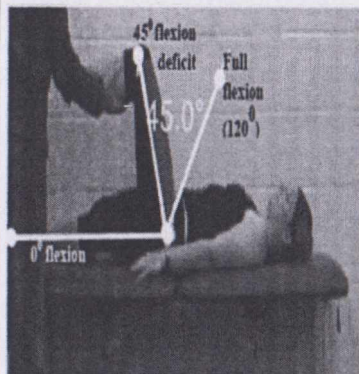
Oyoq

Sportchilar bir tomonlama tartibda quyidagi ikkilamchi mezonlardan ikkita yoki ko'prog'iga javob beradigan bo'lishi kerak:

Ikkilamchi mezon №1

$\geq 45^\circ$ **biroq** $< 60^\circ$ **Sonni egilishdagi yetishmovchilik**

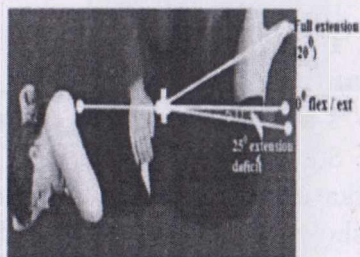
Rasmda 120° sonning egilish va 45° egilishdagi yetishmovchilikning anatomik diapason ko'rsatilgan – ushbu mezonga javob berish uchun maksimal darajada ruxsat etilgan HPD son kengaytmasi. $\geq 60^\circ$ egilish qobiliyatini yo'qotgan sportchilar HPD mezonlariga javob beradi

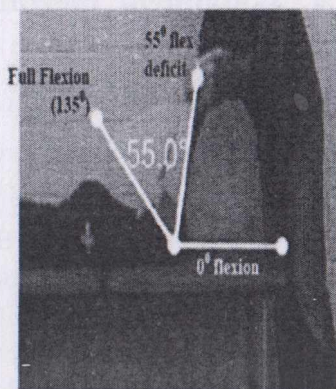
Ikkimlachi mezon №2

$\geq 25^\circ$ **but** $< 40^\circ$ **darajadagi son kengaytmasi yetishmovchiligi**

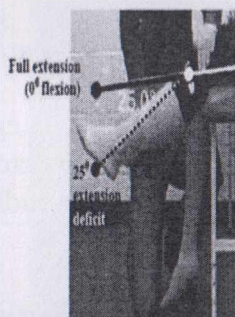
Rasmda 20° son kengaytmasi, neytral holat va 25° kengaytma yetishmovchiligi tasvirlangan. 25° kengaytma yetishmovchiligi ushbu mezonga javob beradi.

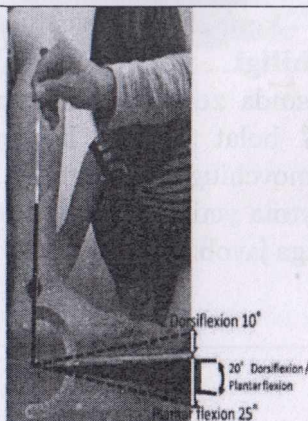
Ikkilamchimezon
 $\geq 55^\circ$ lekin $< 75^\circ$ tizza
bukishdagi yetishmovchilik
 Rasmda 135° tizza yetishmovchiligi,
 0° egilishva 55° tizzani bukishdagi
 yetishmovchilikning anatomik
 diapazoni tasvirlangan. Sportchilar
 maksimal darajada $\geq 75^\circ$
 yetishmovchiligi bo'lsa ushbu
 mezonga javob beradi.

Ikkilamchimezon
 $\geq 25^\circ$ biroq $< 35^\circ$ tizza
bukilish yetishmovchiligi
 Rasmda 0° bukilish va
 25° bukilish yetishmovchilik
 diapazoni tasvirlangan.
 Sportchilarda $\geq 35^\circ$ bukilish
 yetishmovchiligi bo'lsa ushbu
 mezonga javob beradi.

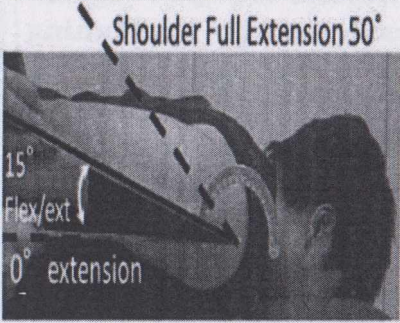
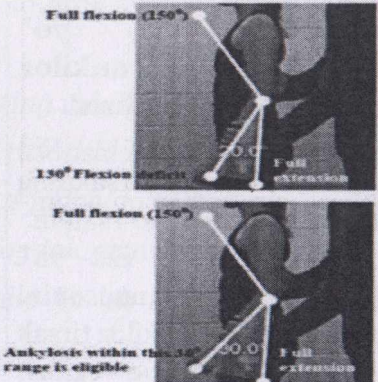
Ikkilamchi mezon
 10° dorsiegilish va 25°
plantar egilish orasidagi
 $\leq 20^\circ$ to'piq suyagi dorsi
 Sinov tizza bilan 90° da
 o'tkaziladi. Rasmda tasvirlangan
 tashqi chiziqdagi 10° dorsiegilish va
 25° plantar egilish – yugurishdagi
 to'piq suyagining harakatini
 ifodalaydi. Ichki chiziqdagi
 20° yoyning diapozoni ushbu
 mezonga mos.

2.1.5.2. Buzilgan BHPD - Yuqori oyoq-qo'llar

1. Agar sportchining yuqori oyoq-qo'llari buzilgan bo'lsa - barcha yugurish va sakrash uchun mos.

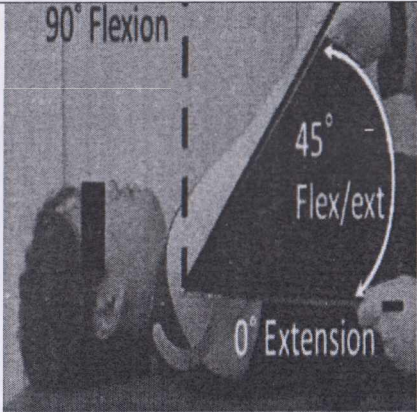
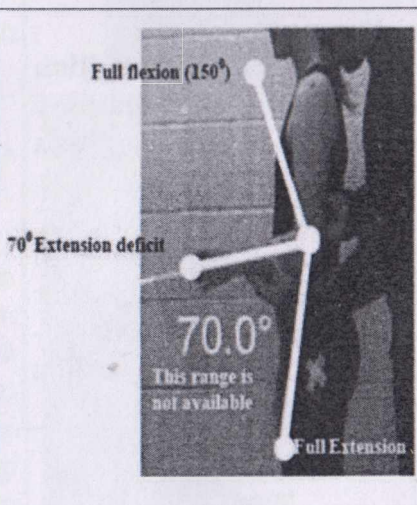
Quyidagi mezonlaridan BIR yoki KO'PCHILIGIGA javob beradigan sportchilar IPC Athletics tomonidan taklif etilgan yugurish va sakrash musobaqalarining HAMMASI uchun mos:

Mezon №1 Sinov sportchining moyil holatida o'tkaziladi. Tashqi chiziqlar 0° va 50° kengaytma egilishni bildirib - bu diapazon yugurishda foydalaniladi. Ichki chiziqlar esa yoy diapazonini ifodalab - ushbu mezon bo'yicha javob berishini ko'rsatadi.	
№2 mezon $\geq 130^\circ$ Tirsak egilish nuqsoni va har qanday holatda $0-30^\circ$ egilish oralig'i Yuqori chap rasmda $\geq 130^\circ$ to'liq tirsakni egish va bukish va 150° egilishdagi nuqsonlar ifodalangan. To'liq kengayishdan 20° ega olsa ushbu mezonga javob bera oladi.	

Bilak va barmoqlar baholanmaydi. Faqat bilakning BHPDiga ta'sir qiladigan nuqsoni bo'lgan sportchilar qatnasha olmaydi.

2. Oyoq-qo'llari buzilgan BHPD – FAQAT 100 m dan 400 m gacha yugurish va sakrash uchun mos.

Mezonlar quyidagilardir:

N^o1 mezon neytral va 90° egilish orasida $\leq 45^\circ$ yelkaning egilishi diapazoni Tashqi chiziqlar 0 va 90° egilishni ifodalaydi. Ichki chiziqlar esa 45° yoyning diapazonini ifodalaydi. Ushbu mezonlarga mos bo'lgan sportchi musobaqaga qatnasha oladi	 The diagram shows a person's head and neck in profile. A vertical dashed line is labeled '90° Flexion' at the top. A curved arrow indicates a range of motion from '0° Extension' at the bottom to '45° Flex/ext' at the top. The text 'Flex/ext' is written along the curve.
N^o2 mezon Tirsakning $\geq 70^\circ$ kengayishi yoki ankiloz tirsakning $\geq 80^\circ$ egilishi. Tashqi chiziqlar 150 gradusda to'liq tirsakning egilish va yoyilishini ko'rsatadi. O'rtadagi chiziq esa 70° kengaytma nuqsonini ifodalaydi. 80° da ankiloz tirsak egilishi yoki kattaroq egilish diapazoni ham bu mezonga javob beradi.	 The diagram shows a person's arm from the shoulder to the hand. A vertical line is labeled 'Full flexion (150°)' at the top. A horizontal line is labeled '70° Extension deficit'. A curved arrow indicates a range of motion from 'Full Extension' at the bottom to '70.0°' at the top. The text 'This range is not available' is written below the arrow.

2.1.6 Mushak kuchining buzilishi

Mushaklar kuchi Daniels va Worthingham (D&W) shkalasi bo'yicha baholanadi. Shkala 0 dan 5 gacha bo'lgan 6 darajaga ega:

5: mavjud HPD orqali normal mushak kuchi

4: mavjud HPD orqali faol harakat, tortishish va biroz qarshilik kuchi

3: mavjud HPD orqali faol harakat, tortishish kuchi lekin qarshilik yo'q

2: tortishish kuchi bilan faol harakat (tortishish kuchiga qarshi ba'zi harakatlar bo'lishi mumkin lekin to'liq emas);

1: mushaklar faolligi bor, lekin oyoq-qo'l harakati yo'q

0: mushaklar faolligi yo'q

Ushbu tizimdagi mushaklarni qo'lda tekshirish usullari nashr etilgan D&W matniga asoslangan bo'lsa-da, ba'zi elementlar yengil Athletics sportiga baholarni ko'proq moslashtirish uchun o'zgartirildi.*

** IPC Athletics faqat harakatning mos diapazonida mushaklar kuchini zaif deb hisobladi. Ushbu tuzatishlar asosidagi tamoyillar quyida tavsiflangan va tafsilotlar 2-jadvalda keltirilgan*

** Plus va minus baholardan foydalanmaslik kerak*

** Sportchiga 3, 4 yoki 5 baho berish uchun zarur bo'lgan harakat oralig'ini sozlash.*

D&W usullariga ko'ra, mazkur muskullarni baholash erishilishi mumkin bo'lgan harakatlar diapazoniga bog'liq. Masalan, agar sportchi 120° sonda passiv harakat diapazoni (normal anatomik) va keyin faqat sonni gravitatsiyaga qarshi 100° ga faol ravishda egishi

mumkinligini tahlil qilsa, an'anaviy D&W shkalasida sportchi 2 ball olishi kerak, chunki u harakat diapazoniga qarshi gravitatsiya qila olmaydi.

Biroq, hatto Athleticsda eng yuqori darajadagi sportchilar ham har bir bo'g'inda to'liq anatomik HPDdan foydalanmaydi. Misol: yuqori darajadagi sportchilarning sonining egilish diapazoni 90 gradusni talab qiladi. Agar biror kishi o'z sonini 100° ga faol ravishda buktira olsa, unga 2-darajani berish kerak, bunday odamning yugurish faoliyatini boshdan kechirishi mumkin bo'lgan faoliyat cheklanganligining haqiqiy aksi bo'lmaydi. Mushak kuchini baholash uchun mos ma'lumotlar diapazoni oddiy anatomik diapazon emas, balki faoliyat uchun zarur bo'lgan harakat oralig'i (yugurish yoki uloqtirishdan biri). Misol: Gravitatsiyaga qarshi 100° son egilishi bilan yuguruvchi 90° egilishda chidash mumkin bo'lgan qarshilik miqdoriga qarab 3 dan 5 gacha baho oladi (qarshilik yo'q = 3; biroz = 4; normal = 5). Ushbu usul yordamida tayinlangan mushak darajalari sportchi yugurayotganda boshdan kechirishi mumkin bo'lgan faoliyat cheklanishining to'g'riroq ko'rsatkichini beradi.

2-jadvalda yugurish uchun pastki va yuqori oyoq-qo'llardagi mushaklar kuchini baholash uchun ishlatilishi kerak bo'lgan harakat diapazoni ko'rsatilgan va 3-jadvalda uloqtirishda yuqori oyoq-qo'llarning mushaklar kuchini baholash uchun harakat diapazoni keltirilgan.

**IPCda yuguruvchilar uchun mushak kuchini sinash uchun
mos harakat diapazoni ma'lumotlari**

Harakat	Anatomik HPD	Yugurishda ishlatiladigan HPDga asoslangan ushbu tizim uchun mos ma'lumotlar diapazoni
Son egilishi	120°	90°
Son kengayishi	20°	5°
Son harakati (markaziy nuqtadan)	45°	5° -
Son adduksiyasi	20°	5°
Tizza kengaytmasi	0°	-15°*
To'piq plantar egilishi	45°	25°
To'piq dorsi egilishi	20°	10°
To'piq eversiyasi	25°	10°**
To'piq inversiyasi	35°	10°**
Yelka egilishi	180°	10°
Yelka kengaytmasi	50°	40°
Tirsak egilishi	150°	90°

*Yugurishda tizza to'liq cho'zilmaydi.

**Yugurishda harakat ma'lumotlari diapazoni bu harakatlar uchun mavjud emas edi, lekin minimal deb hisoblangan, shuning uchun yengil cheklov.

Boshqa barcha jihatlarda mushak darajasini belgilash usullari D&W tizimiga mos keladi.

Masalan, 40° egilish nuqsoni bo'lgan yuguruvchi (ya'ni, 80° son egilish diapazoni mavjud) vabu diapazondagi normal mushak kuchi uchun 5 ball oladi.

2.1.6.1 Mushak kuchining buzilishi - Oyoq

Oyoq-qo'llarda mushak kuchining zaiflashishi uchun minimal buzilish mezonlari, agar Oyoqlardan birining faoliyati buzulsa ham

ushbu mezonlarga javob bera oladi:

* 2.1.6.1.1da keltirilgan 7 ta asosiy mezonlardan biri yoki bir nechitasi; YOKI

* 2.1.6.1.2 da keltirilgan 5 ta ikkinchi darajali mezonlardan ikkitasi yoki undan ko'pi

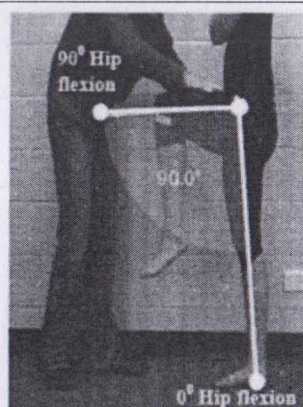
1. Mushak kuchining buzilishining asosiy mezonlari - Oyoq

Sportchilar quyidagi mezonlardan BIR YOKI KO'PROQIGA javob bersalar, ishtirok etishlari mumkin:

Birlamchi mezon №1

3-mushak darajasida son egilishining nuqsoni

Rasmda 90° son egilishiga qo'lda qarshilik mavjudligi ko'rsatilgan. Ushbu mezonga javob berish uchun sportchi sonni tortishish kuchiga qarshi 90° ga faol ravishda bukila olmasligi kerak YOKI, agar $BHPD < 90^\circ$ bo'lsa, mavjud BHPD orqali faol ravishda bukila olmasligi kerak.

Birlamchi mezon №2

3-mushak darajasida son kengaytmasining nuqsoni

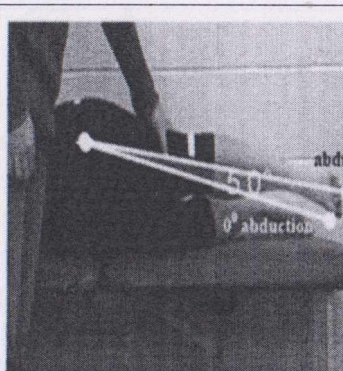
Rasmda 5° son cho'zilishida qo'lda qo'llaniladigan qarshilik ko'rsatilgan. Ushbu mezonga javob berish uchun sportchi gravitatsiyaga qarshi sonini 5° ga faol ravishda kengaytira olmasligi kerak.

Birlamchi mezon №3

3-mushak darajasida son harakatining nuqsoni

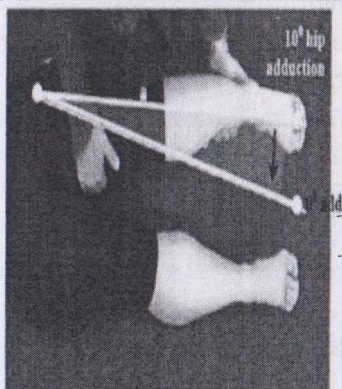
Rasmda sonning 5° harakatlanişida qoʻlda qoʻllaniladigan qarshilik koʻrsatilgan. Ushbu mezunga javob berish uchun sportchi sonni 5° tortishish kuchiga qarshi faol ravishda harakatlantira olmasligi kerak.

Birlamchi mezon №4

3- mushak darajasida son adduksiyasining nuqsoni

Rasmda sportchining tortishish kuchini yoʻqotgan holatda adduksiya qilish holati koʻrsatilgan va tekshiruvchi oyogʻini 10° harakatlantirish joyiga siljitgan. Ushbu mezunga javob berish uchun sportchi oʻq yoʻnalishi boʻyicha hech qanday faol adduksiyaga ega boʻlmasligi kerak.

Birlamchi mezon №5

3-mushak darajasida tizza kengaytmasining nuqsoni

Rasmda tizzaning toʻliq kengayishi (0° fleksiyon)da qoʻlda qoʻllaniladigan qarshilik koʻrsatilgan. Ushbu mezunga javob berish uchun sportchi tizzasini tortishish kuchiga qarshi toʻliq kengaytira olmasligi kerak yoki, agar tizzaning kengayishi cheklangan boʻlsa, mavjud BHPD orqali faol ravishda uzaytira olmasligi kerak.

Birlamchi mezon №6

3-mushak darajasida to'piq plantar kengaytmasining nuqsoni

Rasmdagi tashqi (chiziq) chiziqlar 0° va 45° plantar egilishni (normal anatomik AHPD) ko'rsatadi. O'rta chiziqda sportchi 25° plantar fleksiyonda tovonini ko'tarayotganini ko'rsatadi. Daniels va Worthingham tizimida plantar fleksiyon boshqa barcha mushak guruhlaridan farqli ravishda tekshiriladi (6). Quyida harakat diapazoni to'liq anatomikdan 25° gacha (ishlash uchun zarur bo'lgan HPD) sozlangan usul.

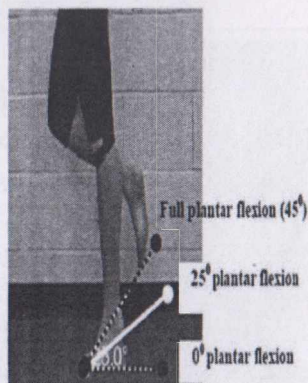
* 5-darajali = 20 ta bitta oyoq tovonini 25° gacha ko'tarish mumkin;

* 4-daraja = 10-19 marta bitta oyoq tovonini 25° gacha ko'tarish mumkin;

* 3-darajali = 1-9 marta bitta oyoq tovonini 25° gacha ko'tarish mumkin;

* 2-darajali = tovonni 1 marta 25° gacha ko'tarib bo'lmaydi. Yolg'on gapirganda to'liq HPD qarshilik bilan yakunlanishi mumkin.

* 1-darajali = yolg'on gapirishda, mushaklar faolligini kuzatish, lekin haqiqiy harakat yo'q.

Birlamchimezon №6

Quyidagi uchta mushak harakatidan kamida ikkitasi har birida 3 ball yo'qotilishi kerak: to'piq dorsi egilishi, to'piq eversiyasi va to'piq iversiyasi.

Sinov o'tirgan holatda 90° tizzada o'tkaziladi. Yuqori rasmda inversiya va eversiya, pastki rasmda 0° va 10° dorsi egilish ko'rsatilgan. Ushbu mezonga javob berish uchun sportchi quyidagi harakatlardan ikkitasini bajara olmasligi kerak:

- * Mavjud BHPD orqali faol eversiya;

- * Mavjud BHPD orqali faol inversiya;

- * 10° gacha faol dorsi egilish

Tizza egilishiida mushak kuchi mustaqil mezon sifatida aniq tekshirilmaydi. Tizza nuqsonlari kech suzishda faol bo'lib, oyoqning oldinga burilishini sekinlashtiradi. Quvvatning buzilishi faqat aloqa qilishdan oldin tizzaning tezroq kengayishiga olib keladi va shuning uchun bu muhim emas. Bundan tashqari, tizzaning asosiy nuqsonlari boshqa asosiy mushaklarning harakatlariga hissa qo'shadi - shuning uchun bu mushaklardagi har qanday zaiflik ushbu harakatlarni baholashda aks etadi.

2. Mushak kuchi buzilishining ikkilamchi mezonlari - Oyoq
Sportchilar nogironlar aravachasida poygada yoki yugurishda
va sakrashda, agar ular quyidagi 5 ta "asosiy" mushaklar
harakatining ikkita yoki undan ko'pida jami 6 ta mushak ballini (bir
a'zoda) yo'qotsalar, qatnashish huquqiga ega bo'ladilar*:

- * sonning egilishi
- * sonni kengaytmasi
- * son harakati
- * Tizza egilishi
- * To'piq plantar egilishi

Harakatlarning ikkitasi har biri 2 balldan yo'qotishga ega
bo'lishi kerak (ya'ni, 4 x 1 ball yo'qotish va 1 x 2 ball yo'qotish
kombinatsiyasi bu mezonga javob bermaydi**).

*Birlashtirilgan buzilish mezonida faqat "asosiy" mushak
harakatlari hisobga olindi, chunki bu harakatlar kuchining pasayishi
kümülatif bo'lib, sportchi ishlab chiqarishga qodir bo'lgan umumiy
harakatni kamaytiradi.

**Daniels va Uortingem mushaklarini sinovdan o'tkazish
bo'yicha qo'llanma mualliflarining fikriga ko'ra, qarshilikning
"normal" yoki "normaldan past" ekanligini aniqlashning sub'ektivligi
tufayli 4 baho ishonchli tarzda baholanishi eng qiyin)

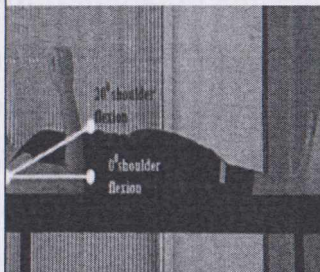
2.1.6.2 Mushak kuchining buzilishi - oyoq-qo'llar

Quyidagi uchta yuqori oyoq mezonlaridan BIR yoki
KO'PROQGA javob beradigan sportchilar IPC Athletics tomonidan
taklif etilgan barcha yugurish va sakrash musobaqalarida
qatnashishlari mumkin:

№1 mezon

Yelka egilishining yo'qolishi 3 ta mushak darajasi (mushak darajasi ikki).

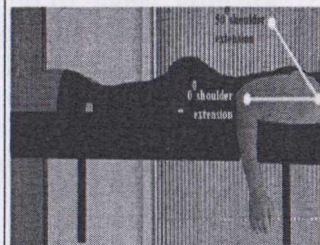
Rasmda sportchining yelkasi 0° va 20° egilishni ifodalovchi chiziq bilan cho'zilgan holatda yotgani ko'rsatilgan. Ushbu mezonga javob berish uchun sportchi yelkasini 20° ga egila olmasligi kerak yoki agar yelkaning BHPD darajasi $< 20^{\circ}$ bo'lsa, mavjud BHPD orqali faol ravishda egiluvchan bo'lmasligi kerak.

№2 mezon

Yelkaning kengayishi 3 ta mushak darajasining yo'qolishi (mushak darajasi ikki).

Rasmda sportchining egilib yotgani, yelkasini 0° va 50° kengaytmani ifodalovchi chiziq ko'rsatilgan. Ushbu mezonga javob berish uchun sportchi yelkasini 50° gacha kengaytira olmasligi kerak yoki agar yelkali BHPD $< 50^{\circ}$ bo'lsa, mavjud BHPD orqali faol ravishda uzaytira olmasligi kerak.

№3 mezon

Tirsak egilishining 3 ta mushak darajasining yo'qolishi (mushak darajasi ikki).

Rasmda 90° da qo'llaniladigan qo'l qarshiligi ko'rsatilgan. Ushbu mezonga javob berish uchun sportchi tirsagini tortishish kuchiga nisbatan 90° ga faol ravishda egmasligi kerak YOKI, agar BHPD $< 90^{\circ}$ bo'lsa, to'liq mavjud BHPD orqali faol ravishda bukish imkoniga ega bo'lmasligi kerak. Eslatma: Tirsakning kengayishi va bilak va barmoqlarning mushak kuchi baholanmaydi.

2. FAQAT 100 m dan 400 m gacha yugurish va sakrash musobaqalari uchun mos.

2.1.6.2.1-banddagi mezonlarga emas, quyida keltirilgan ikkita mezondan BIR YOKI KO'PROQGA javob beradigan nogironligi bo'lgan sportchilar FAQAT 100 – 400 m (ya'ni, 400 m dan ortiq yugurish musobaqalari) va sakrash musobaqalarida qatnashishlari mumkin. Mezonlar quyidagilardir:

№1 mezon. Tirsak cho'zilishida 3 ta mushak darajasining yo'qolishi (ya'ni, 2-darajali tirsak ekstensorlari).

Rasmda yelka to'liq egilgan holda, to'liq tirsak kengaytmasida qo'llaniladigan qo'lda qarshilik ko'rsatilgan. Ushbu mezonga javob berish uchun sportchi tirsagini tortishish kuchiga qarshi faol ravishda to'liq kengaytira olmasligi kerak YOKI, agar-BHPD cheklangan bo'lsa, mavjud BHPD orqali faol ravishda uzaytira olmasligi kerak.

№2 mezon. Bilakni bukishda va bilakni kengaytirishda 3 ta mushak darajasining yo'qolishi (ya'ni, mushak darajasi 2).

Bilakning egilishi: Yuqori chapdagi rasmda bilakning 80° egilishida qo'lda qo'llaniladigan qarshilik ko'rsatilgan. Ushbu mezonga javob berish uchun sportchi og'irlik kuchiga qarshi bilakni 80° ga faol bukila olmasligi kerak yoki, agar bilak BHPD < 80° egilishda bo'lsa, mavjud BHPD orqali faol ravishda bukish imkoniga ega bo'lmasligi kerak; va bilak kengaytmasi: chapdagi ikkinchi rasmda bilakni 70° kengaytmada qo'lda qo'llaniladigan qarshilik ko'rsatilgan. Ushbu mezonga javob berish uchun sportchi og'irlik kuchiga qarshi bilakni 70° ga faol ravishda kengaytir aolmasligi kerak yoki, agar bilak BHPD < 70° bo'lsa, mavjud BHPD orqali faol ravishda uzaytira olmasligi kerak.

2.1.7. Oyoquzunligifarqi

Muvofiqlikka javob berish uchun o'ng va chap oyoqlar orasidagi uzunlikdagi farq 7 sm yoki undan ko'p bo'lishi kerak.

O'lchash uchun sportchi oyoqlari bo'shashgan va to'liq cho'zilgan holda yotishi kerak.

Har bir oyoqda oldingi yuqori yonbosh umurtqa pog'onasining pastki qismidan medi almalleola uchining pastki tomonigacha o'lchab, so'ngra solishtiring.

2.1.8. Pakanalik

Bo'yi past bo'lgan sportchilar 18 yoshga to'lgunga qadar har yili ko'rikdan o'tkaziladi (5.12-moddaga muvofiq). Har bir oyoqda oldingi yuqori yonbosh umurtqa pog'onasining pastki qismidan medial malleola uchining pastki tomonigacha o'lchab, so'ngra solishtiring.

2.1.8.1 Bo'yi past bo'lgan erkaklar

Ruxsat etilgan maksimal tik balandligi 145 sm. Ruxsat etilgan maksimal qo'l uzunligi 66 sm ni tashkil qiladi, sportchi chalqancha yotgan holda o'lchanadi; qo'l 90 gradusgacha o'g'irlangan va olingan o'lchov akHPDiondan eng uzun qo'lning eng uzun barmog'ining uchigacha. Tirsak kontrakturasidan qat'i nazar, chora ko'rish kerak, chunki qo'lning samarali uzunligi bunday buzilish bilan kamayadi. Bu qo'l uzunligi tik turgan bo'yi 145 sm bo'lgan erkak uchun mutanosibdir. Tik turgan balandlik + eng uzun qo'l uzunligi yig'indisi ≤ 200 sm bo'lishi kerak.

Mavjud bo'lish uchun erkak sportchilar quyidagi barcha mezonlarga javob berishlari kerak:

* tik turgan balandligi ≤ 145 sm; VA

* Qo'l uzunligi ≤ 66 sm; VA

* Tik turgan balandlik va qo'l uzunligi yig'indisi ≤ 200 sm.

2.1.8.2 Qisqa bo'yi ayollar

Ruxsat etilgan maksimal tik balandligi 137 sm). Ruxsat etilgan maksimal qo'l uzunligi 63 sm ni tashkil qiladi, sportchi chalqancha yotgan holda o'lchanadi; qo'l 90 gradusgacha o'g'irlangan va olingan o'lchov akHPDiondan eng uzun qo'lning eng uzun barmog'ining uchigacha. Tirsak kontrakturasidan qat'i nazar, chora ko'rish kerak, chunki qo'lning samarali uzunligi bunday buzilish bilan kamayadi. Bu qo'l uzunligi tik turgan bo'yi 137 sm bo'lgan ayol uchun mutanosibdir. Tik turgan balandlik + eng uzun qo'l uzunligi yig'indisi ≤ 190 sm bo'lishi kerak.

Muvofiq bo'lish uchun ayol sportchilar quyidagi barcha mezonlarga javob berishi kerak:

* tik turgan balandligi ≤ 137 sm;

* Qo'l uzunligi ≤ 63 sm;

* Tik turgan balandlik va qo'l uzunligi yig'indisi ≤ 190 sm.

T/F40, T/F41 bo'yi past bo'lgan ikki (2) toifali sportchilar mavjud.

2.2 MNM va uloqtirish uchun baholash usullari

Quyidagi eng kam nogironlik mezonlari yugurish bilan uloqtirish uchun bir xil:

* Gipertoniya (2.1.1-bo'lim);

* Ataksiya (2.1.2-bo'lim);

* Atetoz (2.1.3-bo'lim);

* Oyoq-qo'llarining yetishmovchiligi - Oyoq (2.1.4.1-bo'lim);

- * buzilgan BHPD - Oyoq (2.1.5.1-bo'lim);
- * Mushak kuchining buzilishi - Oyoq (2.1.6.1-bo'lim);
- * oyoq uzunligi farqi (2.1.7-bo'lim);
- * Qisqa bo'yli (2.1.8-bo'lim).

Quyidagi Minimal nogironlik mezonlari otish uchun yugurishdan farq qiladi va ular quyida keltirilgan:

- * Qo'l-oyoq etishmovchiligi - Yuqori oyoq;
- * Buzilgan BHPD - Yuqori oyoq;
- * Mushak kuchining buzilishi - Yuqori oyoq-qo'l;

Uloqtirishda yuqori oyoq-qo'llarning zaiflashuvi uchun MNM ni ishlab chiqish bo'yicha eslatmalar: Mezonlar yuqori oyoq-qo'llarining nuqsonlari bo'lgan sportchilar qo'l ustunligidan qat'i nazar, eng kam buzilgan qo'llari bilan uloqtiradiganlar kabi tasniflanishi printsipi asosida ishlab chiqilgan. Amalda, sportchilarga, agar xohlasalar, zaifroq qo'llari bilan uloqtirishga ruxsat beriladi, lekin ular eng kam shikastlangan qo'llari bilan uloqtirgandek tasniflanadi. Yuqori oyoq-qo'llari buzilgan sportchilar uchun ikkita bo'linma mavjud:

* Yuqori oyoq-qo'llarning bir tomonlama buzilishlari: oyoq-qo'llarining yetishmovchiligi, buzilgan BHPDyoki mushaklarning kuchsizligidan ta'sirlangan bir a'zosi bo'lgan sportchilar uchun. MNM 2.2.1-bo'limda keltirilgan;

* Ikki tomonlama yuqori oyoq-qo'llarning buzilishlari: oyoq-qo'llarining yetishmovchiligi, buzilgan BHPDyoki mushaklarning kuchsizligidan ta'sirlangan ikkala oyoq-qo'li bo'lgan sportchilar uchun. MNM 2.2.2-bo'limda keltirilgan.

* tik turgan balandligi ≤ 145 sm; VA

* Qo'l uzunligi ≤ 66 sm; VA

* Tik turgan balandlik va qo'l uzunligi yig'indisi ≤ 200 sm.

2.1.8.2 Qisqa bo'yli ayollar

Ruxsat etilgan maksimal tik balandligi 137 sm). Ruxsat etilgan maksimal qo'l uzunligi 63 sm ni tashkil qiladi, sportchi chalqancha yotgan holda o'lchanadi; qo'l 90 gradusgacha o'g'irlangan va olingan o'lchov akHPDiondan eng uzun qo'lning eng uzun barmog'ining uchigacha. Tirsak kontrakturasidan qat'i nazar, chora ko'rish kerak, chunki qo'lning samarali uzunligi bunday buzilish bilan kamayadi. Bu qo'l uzunligi tik turgan bo'yi 137 sm bo'lgan ayol uchun mutanosibdir. Tik turgan balandlik + eng uzun qo'l uzunligi yig'indisi ≤ 190 sm bo'lishi kerak.

Muvofiq bo'lish uchun ayol sportchilar quyidagi barcha mezonlarga javob berishi kerak:

* tik turgan balandligi ≤ 137 sm;

* Qo'l uzunligi ≤ 63 sm;

* Tik turgan balandlik va qo'l uzunligi yig'indisi ≤ 190 sm.
T/F40, T/F41 bo'yi past bo'lgan ikki (2) toifali sportchilar mavjud.

2.2 MNM va uloqtirish uchun baholash usullari

Quyidagi eng kam nogironlik mezonlari yugurish bilan uloqtirish uchun bir xil:

* Gipertoniya (2.1.1-bo'lim);

* Ataksiya (2.1.2-bo'lim);

* Atetoz (2.1.3-bo'lim);

* Oyoq-qo'llarining yetishmovchiligi - Oyoq (2.1.4.1-bo'lim);

- * buzilgan BHPD - Oyoq (2.1.5.1-bo'lim);
- * Mushak kuchining buzilishi - Oyoq (2.1.6.1-bo'lim);
- * oyoq uzunligi farqi (2.1.7-bo'lim);
- * Qisqa bo'yli (2.1.8-bo'lim).

Quyidagi Minimal nogironlik mezonlari otish uchun yugurishdan farq qiladi va ular quyida keltirilgan:

- * Qo'l-oyoq etishmovchiligi - Yuqori oyoq;
- * Buzilgan BHPD - Yuqori oyoq;
- * Mushak kuchining buzilishi - Yuqori oyoq-qo'l;

Uloqtirishda yuqori oyoq-qo'llarning zaiflashuvi uchun MNM ni ishlab chiqish bo'yicha eslatmalar: Mezonlar yuqori oyoq-qo'llarining nuqsonlari bo'lgan sportchilar qo'l ustunligidan qat'i nazar, eng kam buzilgan qo'llari bilan uloqtiradiganlar kabi tasniflanishi printsipli asosida ishlab chiqilgan. Amalda, sportchilarga, agar xohlasalar, zaifroq qo'llari bilan uloqtirishga ruxsat beriladi, lekin ular eng kam shikastlangan qo'llari bilan uloqtirgandek tasniflanadi. Yuqori oyoq-qo'llari buzilgan sportchilar uchun ikkita bo'linma mavjud:

* Yuqori oyoq-qo'llarning bir tomonlama buzilishlari: oyoq-qo'llarining yetishmovchiligi, buzilgan BHPDyoki mushaklarning kuchsizligidan ta'sirlangan bir a'zosi bo'lgan sportchilar uchun. MNM 2.2.1-bo'limda keltirilgan;

* Ikki tomonlama yuqori oyoq-qo'llarning buzilishlari: oyoq-qo'llarining yetishmovchiligi, buzilgan BHPDyoki mushaklarning kuchsizligidan ta'sirlangan ikkala oyoq-qo'li bo'lgan sportchilar uchun. MNM 2.2.2-bo'limda keltirilgan.

2.2.1 Yuqori oyoq-qo'llarining bir tomonlama buzilishi uchun MNM Yuqori oyoq-qo'llarining bir tomonlama nuqsoni bo'lgan sportchi oyoq-qo'llarining etishmovchiligi (2.2.1.1), buzilgan BHPD (2.2.1.2) yoki mushak kuchi (2.2.1.3) uchun quyidagi MNMga javob beradigan bitta yuqori oyoqqa ega bo'lishi kerak.); aks holda ular raqobatga loyiq emas. Ikki tomonlama yuqori oyoq-qo'llarning buzilishi uchun MNM uchun 2.2.2 ga qarang.

2.2.1.1 Oyoq-oyoq yetishmovchiligi

Qo'l-oyoq etishmovchiligi amputatsiya (masalan, travma yoki suyak saratoni kabi kasalliklar tufayli olingan) yoki ekstremitalarning etishmayotgan yoki qisqarishi bilan tavsiflangan tug'ma anormallik sifatida tavsiflangan dismeliya natijasida yuzaga kelishi mumkin. Quyidagi mezonlarning har biri ikkita komponentdan iborat:

- * Minimal buzilish mezonlariga javob beradigan amputatsiya tavsifi

- * Minimal buzilish mezonlariga javob beradigan dismeliya tavsifi.

- * Bilak orqali yoki undan yuqorida bir tomonlama amputatsiya (ya'ni, ta'sirlangan oyoq-qo'llarda bilak suyaklari yo'q). Arthrodezli bilak qo'shmasi mos emas.

- * Bir tomonlama dismeliya, bunda ta'sirlangan qo'lning akHPDiondan ta'sirlangan oyoq-qo'lning eng distal nuqtasiga qadar o'lchangan uzunligi dumg'aza suyagining umumiy uzunligi va ta'sirlanmagan qo'l radiusiga teng yoki undan qisqaroq bo'ladi.

- Ta'sirlanmagan qo'lni o'lchash: tirsagini to'liq uzaytira oladigan odamlar uchun humerus va radiusning birlashgan uzunligi akHPDiondan radial stiloidning uchigacha bo'lgan masofaning yagona o'lchovi bo'lishi mumkin. Tirsakning to'liq cho'zilishiga erishib bo'lmasa, son suyagi uzunligi (akHPDiondan radiusning yuqori boshigacha) va radius.

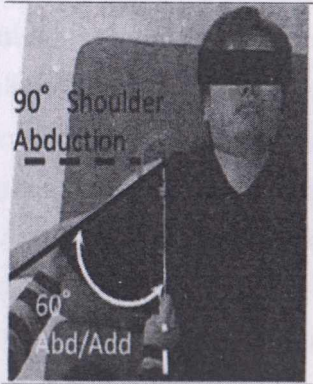
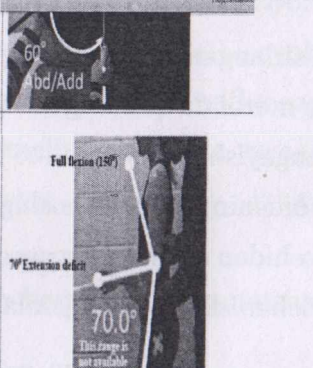
uzunligi (radius boshidan radial stiloidning uchigacha, qo'lni supinatsiya qilish bilan o'lchanadi) alohida o'lchanishi va keyin yig'ilishi kerak.

- Ta'sirlangan qo'lni o'lchash: qo'lning akHPDiondan ta'sirlangan oyoq-qo'lning eng distal nuqtasigacha bo'lgan uzunligi - bu mezonda qo'lning uzunligi hisobga olinadi. Agar tirsakning to'liq kengayishiga erishib bo'lmasa, sonning uzunligi (akHPDiondan radiusning yuqori boshigacha) va radius + qo'l uzunligi (radius boshidan ta'sirlangan oyoq-qo'lning eng distal nuqtasigacha) alohida o'lchanishi va keyin jamlanishi kerak.

2.2.1.2 Nogironlik BHPD

Agar sportchilar yuqori oyoq-qo'llarining bir tomonlama nuqsoni bo'lsa, uloqtirish musobaqalarida qatnashishlari mumkin.

Quyidagi mezonlardan BIR yoki KO'PROG'IGA javob berishi kerak:

№1 mezon $\leq 60^\circ$ Yelkadagi harakat 0° va 90° harakatlanish oralig'ida mavjud. Sinov sportchi yotgan holatda o'tkaziladi. Rasmdagi kesilgan chiziqlar 0° va 90° gacha yelkaning harakatlanishini ko'rsatadi. Shuningdek, u 60° harakatini ko'rsatadi, bu mezonga javob berish uchun ruxsat etilgan maksimal BHPD miqdori.	
№2 mezon Tirsakning $\geq 70^\circ$ kengayish yetishmovchiligi yoki $\geq 80^\circ$ egilishning ankilozi. Rasmdagi tashqi chiziqlar tirsakning to'liq egilishi (150°) va to'liq tirsak kengayishini bildiradi. O'rta chiziq 70° kengayish defitsitini ko'rsatadi (rasmda ko'rsatilgan). 80° tirsak egilishidagi ankiloz yoki undan ko'p egilish ham ushbu mezonga javob beradi.	

2.2.1.3 Mushaklar kuchining buzilishi

Mushaklar kuchi Daniels va Worthingham (D&W) shkalasi asosida baholanadi (2002)

(6). Usulning tafsilotlari va uni qanday sozlash kerakligi 2.1.6-bo'limda tasvirlangan. Uloqtiruvchilarning harakatlanish diapazonlari 3-jadvalda keltirilgan.

IPC Athleticsda ULOQTIRUVCHILAR uchun mushak kuchini sinab ko'rish uchun mos harakat diapazoni

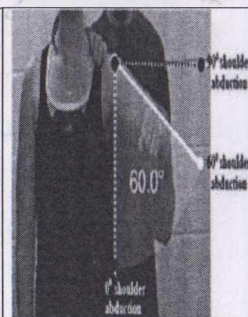
Harakat	Anatomik HPD Yugurish bo'yicha barcha Oyoq harakatlari (2- jadvalga qarang)	Ushbu tizim uchun mos ma'lumotlar diapazoni
Yelka harakati	180°	90°
Yelka gorizontal egilishi	130°	Yelkani 90° ga harakatlantirish va 60° egilishda qo'lda qarshilik ko'rsatish
Yelkaning ichki aylanishi	80°	60°
Yelkaning tashqi aylanishi	60°	50°
Tirsak egilishi	150°	90°
Tirsak kengaytmasi	0°	0°
Bilak egilishi	80°	80°
Bilak kengaytmasi	70°	70°
Barmoq egilishi	90°	90°
Barmoq kengaytmasi	0°	0°

Agar sportchilar yuqori oyoq-qo'llarining bir tomonlama nuqsoni bo'lsa, uloqtirish musobaqalarida qatnashishlari mumkin.

№1 mezon

Yelka harakat mushaklarining 3 darajasining yo'qolishi (ya'ni, 2-darajali yelka harakatlanishi).

Yuqoridagi rasmdagi chiziqli chiziqlar 0° va 90° harakatlanishni ko'rsatadi. Qattiq chiziq 60° yelka harakatlantirishda qo'lda qo'llaniladigan qarshilikni ko'rsatadi. Ushbu mezonga javob berish uchun sportchi 60° gacha harakatlantira olmasligi kerak, agar BHPD < 60° bo'lsa, mavjud BHPD orqali faol ravishda harakatlantira olmasligi kerak.

№2 mezon

Tirsak egilishi VA kengayishida 2 ta mushak darajasining yo'qolishi.

Ushbu mezon ikki qismdan iborat - sportchilar mezonni qondirish uchun ikkala qismga ham javob berishlari kerak. Yuqori rasmda 90° tirsak egilishida qo'lda qo'llaniladigan qarshilik ko'rsatilgan. Ushbu mezonning birinchi qismiga javob berish uchun sportchi 90° ga egila olmasligi va qarshilikka qarshi tura olmasligi kerak YOKI, agar $BHPD < 90^\circ$ bo'lsa, mavjud BHPD orqali egiluvchan bo'lmashligi va qarshilikdan ushlab turolmasligi kerak. Pastki rasmda to'liq tirsak kengaytmasida qo'llaniladigan qo'lda qarshilik ko'rsatilgan. Ushbu mezonning ikkinchi qismiga javob berish uchun sportchi to'liq kengaytmaga o'tmasligi va qarshilikka qarshi turmasligi kerak YOKI, agar BHPD to'liq kengaytmadan kamroq bo'lsa, mavjud BHPD orqali uzaytira olmasligi va qarshilikka qarshi turmasligi kerak.

2.2.2 Ikki tomonlama yuqori oyoq-qo'llarning buzilishi uchun MNM

Yuqori oyoq-qo'llarining ikki tomonlama nuqsonlari bo'lgan sportchilar uchun 2.2.2.1, 2.2.2.2 yoki 2.2.2.3-bandlarda ko'rsatilganidek, ikkala yuqori oyoq-qo'l ham MNMga alohida javob berishi kerak.

2.2.2.1 Qo'l-oyoq yetishmovchiligi

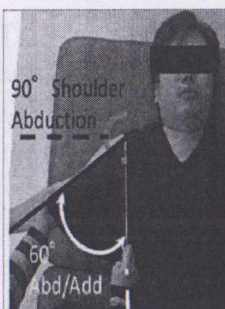
Kamida metakarpofalangeal bo'g'imdan kamida 4 ta raqamni (bosh barmog'i bundan mustasno yoki qo'shib) to'liq amputatsiya qilish yoki bosh barmog'i va tona bo'g'imining amputatsiyasi YOKI ekvivalent tug'ma deformatsiya.

2.2.2.2 Buzilgan BHPD

Agar sportchi nogiron BHPD uchun quyidagi mezonlardan bir yoki ko'prog'iga javob bersa, qatnashish huquqiga ega:

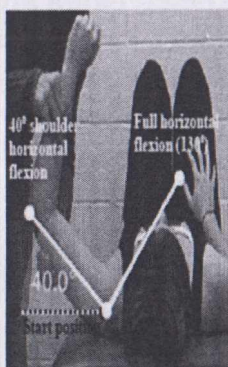
№1 mezon. Yelkaning harakatlanishi $\leq 60^\circ$.

Sinov sportchi yotgan holatda o'tkaziladi. Rasmdagi kesilgan chiziqlar 0° yelkasini harakatlantirish va 90° gacha bo'lgan yelkani harakatlantirishni ko'rsatadi. Qattiq chiziq 60° harakatlanish darajasida, bu mezonga javob berish uchun ruxsat etilgan maksimal BHPD miqdori.

№2 mezon. Yelkaning gorizontal egilishi $\leq 40^\circ$.

Rasmdagi kesik chiziq sinov uchun boshlang'ich pozitsiyasini ko'rsatadi (orqaga yotqizilgan, 90° gacha harakatlangan yelka, skameykada qo'llab-quvvatlangan, tirsak 90° gachabukilgan, bilak 90° gorizontalga, barmoqlar osmonga qaratilgan). Qattiq chiziqlar gorizontal yelkaning egilishi (130°), shuningdek, 40° gorizontal egilish uchun normal anatomic diapazonni ifodalaydi, bumezonga javob berish uchun ruxsat etilgan maksimal gorizontal egilish

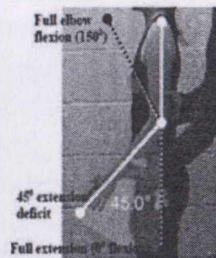
№3 mezon. Yelkaning gorizontal kengayishi $\leq 20^\circ$.

Rasmdagi kesilgan chiziq sinov uchun boshlang'ich pozitsiyasini ko'rsatadi (moyil yotqizish, yelka 90° gacha harakatlangan, skameykada tayanch suyagi, tirsak 90° gacha bukilgan, bilak 90° gorizontal, barmoqlar polga ishora qiladi). Shuningdek, u gorizontal yelkaning 45° kengayishi uchun normal anatomik diapazonni, shuningdek, 20° gorizontal kengaytmani ko'rsatadi, bu mezonga javob berish uchun ruxsat etilgan maksimal gorizontal kengaytma.

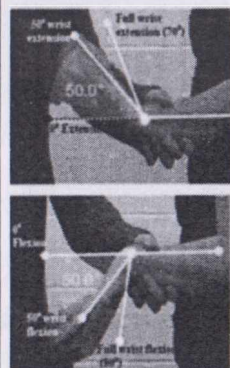
№4 mezon. Tirsakning $\geq 45^\circ$ kengayish nuqsoni yoki har qanday holatda ankiloz*.

Rasmdagi chiziqli chiziqlar to'liq tirsak egilishi (150°) va to'liq kengayishi (0°). Qattiq chiziq 45° kengaytma kamomadini ifodalaydi, bu mezonga javob berish uchun ruxsat etilgan tirsak kengayishining maksimal miqdori.

№5 mezon. Bilak $\geq 50^\circ$ egilishda yoki kengayishda ankilozlangan.

Yuqori rasmdagi chiziqli chiziq 0° kengaytmani, qattiq chiziqlar esa 50° kengaytmani va to'liq bilakni (70°) kengaytmasini bildiradi. Bilagi $50-70^\circ$ gacha ankilozlangan sportchi qatnashishi mumkin. Pastki rasmdagi chiziq chizig'i 0° egilish, qattiq chiziqlar esa 50° egilish va to'liq bilak egilishini (80°) ifodalaydi. Bilagi 50 va 80° gacha ankilozlangan sportchi qatnashishi mumkin.

№6 mezon. Metakarpofalan ega bo'g'imda $\leq 10^\circ$ egilish / kengaytmali har qanday to'rtta barmoq.

Rasmdagi tashqi (chiziq) chiziqlar to'liq kengayishdan 90° egilishgacha anatomic diapazonni ko'rsatadi. Ichki chiziqlar ushbu diapazondagi 10° yoyning namunasini ko'rsatadi. Ushbu harakat miqdori diapazonning istalgan joyida sodir bo'lishi mumkin, ammo 10° bu mezonga javob berish uchun ruxsat etilgan maksimal BHPD hisoblanadi.

2.2.2.3 Mushak kuchining buzilishi

Ikki tomonlama yuqori oyoq-qo'l mushaklarining quvvati buzilgan sportchilar uchun minimal nogironlik mezonlari, agar har bir yuqori oyoq-qo'l mos kelsa, bajariladi:

* 2.2.2.3.1 da keltirilgan yettita asosiy mezonlardan biri yoki bir nechta; YOKI

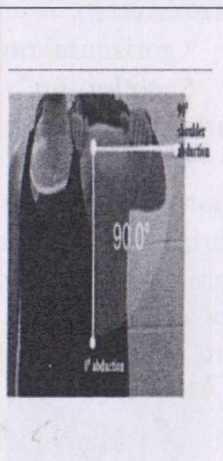
* Ikkilamchi mezonlar har bir yuqori a'zoda 2.2.2.3.2 ni taqdim etdi.

Mushak kuchining buzilishining asosiy mezonlari - Ikki tomonlama yuqori oyoq-qo'llari Sportchilar quyidagi mezonlardan BIR YOKI KO'PROG"IGA javob bersalar:

№1 mezon

Yelka harakati mushaklarining 3 darajasining yo'qolishi (ya'ni, 2-darajali yelka harakati).

Rasmda 90° yelka harakatlanishida qo'lda qo'llaniladigan qarshilik ko'rsatilgan. Ushbu mezonga javob berish uchun sportchi 90° gacha harakatlanishi kerak, agar $BHPD < 90^\circ$ bo'lsa, mavjud BHPD orqali faol ravishda harakatlantira olmasligi kerak.

№2 mezon

Yelkaning gorizontal egilishida 3 ta mushak darajasining yo'qolishi (ya'ni, ikkita mushak darajasi).

Rasmdagi kesik chiziq sinov uchun boshlang'ich pozitsiyasini ko'rsatadi (orqaga yotqizilgan, 90° gacha harakatlangan yelka, skameykada yotgan holatda, tirsak 90° gacha bukilgan, bilak 90° gorizontalgacha, barmoqlar osmonga qaratilgan). Qattiq chiziqlar yelkaning 60° gorizontal egilishini va to'liq gorizontal egilishini (130°) ifodalaydi. Ushbu mezonga javob berish uchun sportchi quyidagilardan birini bajara olmasligi kerak (tartibda tekshiriladi):

* gorizontal ravishda 90° gacha egilish;

* qo'lni 60° gorizontal egilishda ushlab turing

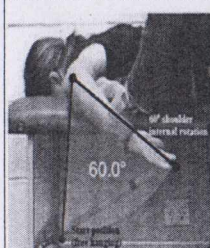
Agar $BHPD < 90^\circ$ lekin $> 60^\circ$ bo'lsa, sportchi mavjud BHPD orqali 60° gacha gorizontal ravishda faol ravishda egila olmasligi kerak. Agar gorizontal egilish $< 60^\circ$ bo'lsa, sportchi mavjud BHPD orqali gorizontal ravishda faol ravishda egilishi mumkin emas.

№3 mezon

Yelkaning ichki aylanishida 3 ta mushak darajasining yo'qolishi (ya'ni, mushaklarning ikki darajasi).

Rasmda sinov uchun boshlang'ich pozitsiyasi ko'rsatilgan (moyil yotqizilgan, yelka 90° gacha harakatlangan, skameyka bilan ta'minlangan tirsak 90° ga egilgan, bilak 90° gorizontalgacha, barmoqlar polga ishora qiladi). Shuningdek, u 60° da qo'llaniladigan qo'lda

qarshilikni ko'rsatadi. Ushbu mezonga javob berish uchun sportchi ichki 60° ga aylana olmasligi kerak agar $BHPD < 60^\circ$ bo'lsa, mavjud BHPD orqali faol ravishda ichki aylana olmasligi kerak.	
№4 mezon Yelkaning tashqi aylanishida 4 ta mushak darajasining yo'qolishi (ya'ni, mushaklar darajasi 1). Rasmda sinov uchun boshlang'ich pozitsiyasi ko'rsatilgan (moyil yotqizilgan, yelka 90° gacha harakatlangan, tirsak 90° ga egilgan, bilak 90° gorizontalga, barmoqlar polga ishora qiladi). Ushbu mezonga javob berish uchun sportchi hech qanday faol tashqi aylanishni namoyish eta olmasligi kerak (tashqi aylanish - o'q yo'nalishi bo'yicha harakat).	
№5 mezon Tirsak egilishining yo'qolishi 4 mushak darajasi. Rasmda tirsagi 90° egilishda bo'lishi uchun sportchining bilagini qo'llab-quvvatlovchi tasniflagich ko'rsatilgan. Sportchidan tirsagini bukish so'raladi. Ushbu mezonni qondirish uchun bu holatda tirsakning faol egilishi bo'lmasligi kerak.	

№6 mezon

Tirsak cho'zilishining 3 ta mushak darajasining yo'qolishi (ya'ni, ikkita mushak darajasi).

Rasmda to'liq tirsak kengaytmasida qo'llaniladigan qo'lda qarshilik ko'rsatilgan. Ushbu mezonga javob berish uchun sportchi tortishish kuchiga qarshi to'liq kengaytira olmasligi kerak YOKI, agar tirsagi BHPD cheklangan bo'lsa, mavjud BHPD orqali uzaytira olmasligi kerak.

№7 mezon

Quyidagi to'rtta mushak harakatidan ikkitasi mushaklarning 3 ballini yo'qotishi kerak:

- * Bilakning egilishi;
- * Bilakni kengaytirish;
- * Barmoqni kengaytirish;
- * Barmoqlarning egilishi.

Bilakning egilishi: Birinchi rasmda 80° bilak egilishida qo'l bilan qarshilik qo'llanilishi ko'rsatilgan. Ushbu mezonga javob berish uchun sportchi og'irlik kuchiga qarshi bilakni 80° ga faol ravishda bukmasligi kerak YOKI, agar bilak BHPD $< 80^\circ$ egilishda bo'lsa, mavjud BHPD orqali faol bukila olmasligi kerak;

0° wrist flexion
(NB: Forearm supinated)

Bilakni kengaytirish: Ikkinchi rasmda 70° bilak kengaytmasida qo'l bilan qarshilik qo'llanilishi ko'rsatilgan. Ushbu mezonga javob berish uchun sportchi og'irlik kuchiga qarshi bilakni faol ravishda 70° kengaytira olmasligi kerak YOKI, agar bilak BHPD $< 70^\circ$ bo'lsa, mavjud BHPD orqali faol ravishda uzaytira olmasligi kerak;

0° wrist ext
(NB: Forearm pronated)

Barmoq kengaytmasi: Uchinchi rasm barmoqni to'liq kengaytirishda qo'lda qarshilik qo'llanilishini ko'rsatadi. Ushbu mezonga javob berish uchun sportchi barmoqlarini tortishish kuchiga qarshi 90° faol ravishda kengaytira olmasligi kerak YOKI barmoq BHPD $< 90^\circ$ kengaytma bo'lsa, mavjud BHPD orqali faol ravishda uzaytira olmasligi kerak;

Barmoqlarning egilishi: To'rtinchi rasmda barmoqlarning 90° egilishida qo'lda qo'llaniladigan qarshilik ko'rsatilgan. Ushbu mezonga javob berish uchun sportchi barmoqlarini tortishish kuchiga qarshi 90° ga faol egmasligi kerak YOKI, agar barmoq BHPD $< 90^\circ$ egilishda bo'lsa, mavjud BHPD orqali faol ravishda bukila olmasligi kerak.

2. Mushak kuchining buzilishi uchun ikkilamchi mezonlar – ikki tomonlama yuqori oyoq

Sportchilar quyidagi mezonlarga javob berishlari mumkin: Har bir yuqori oyoq-qo'lda quyidagi yelka va tirsak harakatlarining kombinatsiyasidan to'rt ball yo'qotish, kamida 1 ta harakatda 2 ball yo'qotish:

- * yelkasini harakatlantirish;
- * Yelkaning gorizontal egilishi
- * Yelkaning ichki / tashqi aylanishi
- * Tirsakning kengayishi

Maxsus eslatmalar:

- * To'rtta harakat uchun 1 ball yo'qotish EMAS - harakatda kamida 2 ball yo'qotish kerak.

2.2. Sport – funksional klassifikatsiyalash tizimi

Yengil atletika musobaqalari (yugurish yoki nogironlar aravachasida poyga) va Sakrash musobaqalarida "T" prefiksi mavjud; Uloqtirish hodisalarida "F" prefiksi mavjud. Sportchilarga disk, yadro uloqtirish va nayza uloqtirish bo'yicha bitta sinf beriladi. Sportchilarga bitta intizom bo'yicha tik turgan joydan va boshqa intizomdagi o'tirgan holatdan musobaqani tanlashga ruxsat berilmaydi (masalan, F57 -sifatida uloqtirish va T42 sifatida yugurishda musobaqalash).

IPC Athletics bo'yicha sport sinflari quyidagilardan iborat:

Nogironlar aravachasida o'tirgan sportchilar

* Yugurish - sinflar T31, T32, T33, T34, T51, T52, T53, T54

* Uloqtirish – F31, F32, F33, F34, F51, F52, F53, F54, F55, F56, F57 sinflari

Ambutant/tik turgan sportchilar

* yugurish/sakrash – T35, T36, T37, T38, T40, T41, T42, T43, T44, T45, T46, T47 sinflari

* Uloqtirish – F35, F36, F37, F38, F40, F41, F42, F43, F44, F45, F46 sinflari

3.1 Nogironlar aravachasida poyga, yugurish va sakrash uchun sinf profillari

E'tibor bering, ilgari uzunlikka, balandlikka yoki uch hatlab sakrash bo'yicha musobaqalarda qatnashadigan sportchilarga "F" harfi oldidan sinf ajratilgan - masalan, F44. Ushbu tizimda sakrashda ishtirok etayotgan sportchilar "T" harfi oldidan sinf oladilar - masalan, T44.

3.1.1 Gipertoniya, atetoz yoki ataksiya bilan ogʻrigan sportchilar uchun nogironlar aravachasi poygasi klassi profillari

3.1.1.1 T31 sinfi

Bu toifadagi sportchilar nogironlar aravachasini oyoqlari bilan haydash orqali musobaqalashadilar. Odatda ular nogironlar aravachasini qoʻllari bilan emas, balki oyoqlari bilan samaraliroq harakatga keltiradilar. Quadriplegic - Ogʻir va oʻrtacha darajada ishtirok etish. Spastisite 4-3-darajali atetoz bilan yoki boʻlmasdan. Ushbu sport sinfiga ogʻir atetoid kvadriplegiyalar kiradi, ular kamroq taʼsirlangan tomonda koʻproq funksiyaga ega va spastisitesiz. Barcha ekstremitalarda va magistralda zaif funksional kuch. Yuqori ekstremitalar - qoʻlning ogʻir va oʻrtacha darajadagi aralashuvi. Spastisite darajasi 3. Agar tasniflash paneli yuqori oyoq-qoʻl funksiyasi T33 yoki undan yuqoriroq uchun mos ekanligini aniqlasa, u holda sportchi T31 toifasiga kirmaydi. Biroq, qoʻl funksiyasi T32 sinfiga teng boʻlgan sportchilar stulni oyoqlari bilan harakatlantirishni tanlashlari mumkin. T31 toifasidagi sportchilar baʼzan yurishlari mumkin, lekin hech qachon funksional ravishda yugurishmaydi.

Magistral - statik magistral nazorati adolatli. Magistralning dinamik nazorati yomon, chunki oʻrta chiziqqa (tik holatda) qaytishga yordam berish uchun yuqori ekstremitalar va boshning majburiy ishlatilishi koʻrsatilgan.

Pastki ekstremitalar - nogironlar aravachasini harakatga keltirishga imkon beruvchi bir yoki ikkala Oyoq-qoʻlning koʻrsatib

bo'ladigan darajasi avtomatik ravishda T31 sinfiga kiradi.

3.1.1.2 T32 sinfi

Quadriplegic - Og'ir va o'rta darajadagi ishtirok. Spastisite 4-3-darajali atetoz bilan yoki bo'lmasdan. Ushbu sport sinfiga og'ir atetoid kvadriplegiyalar kiradi, ular kamroq ta'sirlangan tomonda ko'proq funksiyaga ega va spastisitesiz. Barcha ekstremitalarda va magistralda zaif funksional kuch, lekin nogironlar aravachasini qo'llari bilan funksional ravishda harakatga keltira oladi. Yuqori ekstremitalar - qo'lning og'ir va o'rtacha darajadagi aralashuvi. Spastisite 3-darajasi. 32-sinfdagi sportchi ko'pincha silindrsimon yoki sharsimon ushlagichga ega. Harakatning faol diapazoni o'rtacha va jiddiy darajada buzilgan, shuning uchun qo'l funksiyasi asosiy hisoblanadi.

Magistral - statik magistral nazorati adolatli. Magistralning dinamik nazorati yomon, chunki o'rta chiziqqa (tik holatda) qaytishga yordam berish uchun yuqori ekstremitalar va boshning majburiy ishlatilishi ko'rsatilgan.

Pastki ekstremitalar - Sportchi yurishi mumkin (har doim g'ayritabiiy yurish bilan), lekin hech qachon funksional ravishda yugura olmaydi.

3.1.1.3 T33 sinfi

Quadriplegic, triplegic, og'ir hemiplejik - Eng kam buzilgan yuqori ekstremitalarda deyarli to'liq funksional kuchga ega nogironlar aravachasida o'rtacha (assimetrik yoki simmetrik) to'rtburchak yoki og'ir hemiplejik. Nogironlar aravachasini mustaqil ravishda harakatga keltira oladi.

Yuqori ekstremitalar - O'rtacha chegaralangan spastisite 2-darajali eng kam shikastlangan qo'lning kengayishi va davom etishida cheklov sifatida ko'rsatilgan. Eng kam buzilgan qo'l silindrsimon va sferik ushlashni namoyish qilishi mumkin.

Magistralni boshqarish - stulni oldinga surishda magistrall harakati ko'pincha kuch bilan surish paytida ekstansor ohangi bilan cheklanadi. Spastisite 2-darajali.

Pastki ekstremitalar - Spastisite 4 dan 3 gacha, transfer paytida ba'zi ko'rsatiladigan funksiyalar kuzatilishi mumkin. Yordamchi yoki yordamchi qurilmalar yordamida yurish mumkin, lekin faqat qisqa masofalar uchun.

T33 va T34 sinflarini farqlash uchun stulning harakatlanishida magistrall harakatchanligi va qo'l funksiyasi muhimdir. Agar sportchi surish harakatida magistrallning tez harakatlarini qo'llash qobiliyatini juda yomon ko'rsatsa yoki qo'l harakati yoki ushlash va bo'shatishda sezilarli assimetriya bo'lsa, bu oldinga siljishning rivojlanishiga to'sqinlik qilsa, u T33 sinfidir. Nogironlar aravachasini harakatga keltirish uchun faqat bitta qo'lidan foydalanadigan sportchining uzoq zarbalari va eng kam shikastlangan qo'lida tez ushlash va bo'shatish bo'lishi mumkin va baribir T33 sinfi bo'lishi mumkin.

3.1.1.4 T34 sinf

Diplegik - o'rtacha va og'ir ishtirok etish. Yuqori oyoq-qo'llarda va magistralda qayd etilgan minimal cheklash yoki nazorat muammolari bilan yaxshi funksional kuch.

Yuqori ekstremitalar - yuqori oyoq-qo'llar ko'pincha normal

funksional kuchni ko'rsatadi. Harakat oralig'ida minimal cheklov mavjud bo'lishi mumkin, lekin uloqtirish yoki g'ildirakda aylanayotganda odatdagiga yaqin va harakatlanish kuzatiladi. Qo'l funksiyasi bilan normal silindrsimon/sferik qarama-qarshilik va tortishish ushlash barcha sport turlarida kuzatiladi. Cheklov, agar mavjud bo'lsa, odatda, faqat tez nozik motorli vazifalar paytida namoyon bo'ladi. Shuni esda tutish kerakki, diplegiya pastki ekstremitalarga qaraganda ko'proq spastisit borligini anglatadi. Spastisitning 2-1-darajali ba'zi bir ishtiroki, ayniqsa qo'llar, qo'llar va magistralning funksional harakatlarida namoyon bo'ladi.

Magistral - Spastisit 2 dan 1 darajagacha. Nogironlar aravachasini harakatga keltirishda magistral harakatlarini minimal cheklash. Ba'zi sportchilarda charchoq spastisitni kuchaytirishi mumkin, uni to'g'ri joylashishni bartaraf etish mumkin. Pastki ekstremitalar - ikkala oyoqning o'rtacha yoki og'ir shikastlanishi Spastisit 4 dan 3 gacha bo'lgan darajalar, odatda, ularni yordamchi asboblardan foydalanmasdan uzoq masofalarda yurish uchun ishlamaydi.

Kresloni haydashda sportchi qo'llarning nozik harakatlariga ta'sir qilishi mumkin bo'lsa-da, tez ushlash va bo'shatish bilan uzoq va kuchli zarbalarni bajarishga qodir. Harakat paytida bu nozik harakatlar muhim emas. Oldinga va orqaga yo'nalishda kuchli magistral harakatlar qo'l urishlarini qo'llab-quvvatlaydi. Agar bu harakatlar sodir bo'lmasa, magistral yaxshi muvozanatlangan va qo'l harakati uchun barqaror asos hosil qiladi. Nogironlar aravachasi egri chiziqli hosil qilganda, magistral aravachani muvozanatni buzmasdan

kuzatib boradi.

3.1.2 Oyoq-qo'llarining yetishmovchiligi, buzilgan BHPD, buzilgan mushak kuchi yoki oyoq uzunligi farqi bilan kasallangan sportchilar uchun nogironlar aravachasi poygasi sinfi profillari

Ushbu guruhlardagi sportchilar uchun sinf profillari sportchida bo'lishi mumkin bo'lgan mushak kuchi nuqtai nazaridan yozilgan. Agar sportchida mushak kuchining buzilishi bilan bevosita bog'liq bo'lmagan buzilish bo'lsa (masalan, harakat oralig'ini yo'qotish, amputatsiya), bu buzilishni eng mos sinf profiliga moslashtirishga harakat qilish uchun fikr va tajribadan foydalanish muhimdir.

3.1.2.1 T51 sinfi

Bu sportchilar odatda 5-darajagacha tirsak egilishi va bilak dorsifleksiyasi mushaklari kuchiga ega bo'ladi, 0-3-sinfdan boshlab elka, ayniqsa ko'krak qafasi mushaklari kuchi kamayadi. Odatda magistralda mushak kuchi yo'q. Harakat qilish uchun tirsak eguvchi va bilak dorsifleksörlaridan foydalaning. Tizza holatida, iyak ostiga tizzalar bilan o'tiring. Nevrologik darajadagi C5-6 da to'liq orqa miya shikastlanishi bo'lgan sportchiga teng faoliyat cheklovi.

3.1.2.2 T52 sinfi

Bunday sportchilar odatda yelka, tirsak va bilak mushaklarining kuchiga ega bo'ladilar, barmoqlarning bukuvchilari va ekstansorlarining mushaklari zaif va qo'llarning ichki mushaklari zaiflashadi. Harakat qilish uchun yelkalar, tirsaklar va bilaklardan foydalaning. Odatda magistralda mushak kuchi yo'q. Keyingi ikki sinfga o'xshash qo'lqop usullaridan foydalanishi mumkin. Nevrologik darajadagi C7-8 da to'liq orqa miya jarohati bo'lgan

sportchiga teng faoliyat cheklovi.

3.1.2.3 T53 sinfi

Bu sportchilar qorin bo'shlig'i va pastki orqa miya mushaklari faolligisiz normal qo'l mushaklari kuchiga ega bo'ladilar. Qorin bo'shlig'i mushaklarining yetishmasligini qoplash uchun turli xil usullardan foydalaning, shu jumladan gorizontal yotish. Umuman olganda, tezlashuv sodir bo'lganda, magistralni ushlab turish uchun qorin bo'shlig'i mushaklarining etishmasligi tufayli magistral oyoqlardan ko'tariladi; harakatga yordam berish uchun magistralning faol pastga harakati yo'q.

Odatda kompensatorni sozlash uchun surish siklini to'xtatish kerak. T1-7 nevrologik darajadagi to'liq orqa miya shikastlanishi bo'lgan sportchiga teng faoliyat cheklovi.

3.1.2.4 T54 sinfi

Ushbu sportchilar qo'l mushaklari kuchiga ega bo'lib, magistral mushaklarning bir qator quvvatiga ega bo'lib, qisman magistral nazoratdan normal magistral nazoratigacha cho'zilgan. Ushbu guruhda raqobatlashadigan sportchilar sezilarli oyoq mushaklari kuchiga ega bo'lishi mumkin. Ushbu sportchilar magistralni normal nazorat qilish qobiliyatiga ega, bu esa turtki jantga qo'zg'alish kuchi qo'llanilganda, ularga magistralni pastga tushirishga imkon beradi. Odatda kompensatorni sozlash uchun surish siklini to'xtatmang. Nogironlar aravachasiga o'tirib, magistralning aylanish kuchini qo'llash orqali aravachaning yo'nalishini o'zgartirishi mumkin. T8-S4 nevrologik darajadagi to'liq orqa miya shikastlanishi bo'lgan sportchiga teng faoliyat cheklovi. Ushbu toifadagi sportchilar ushbu

bo'limda keltirilgan bir yoki bir nechta MNM talablariga javob berishi kerak

2.1.4 (qo'l-oyoq yetishmovchiligi),

2.1.5 (buzilgan BHPD) va

2.1.6 (mushak kuchining buzilishi) yoki

2.1.7 (oyoq uzunligi farqi).

3.1.3 Gipertoniya, atetoz yoki ataksiya bilan kasallangan sportchilar uchun yugurish va sakrash sinflari profile

3.1.3.1 T35 sinfi

Diplek - o'rtacha ishtirok: Bu sportchi yurishda yordamchi asboblardan foydalanishni talab qilishi mumkin, lekin tik turganda shart emas. Og'irlik markazining siljishi muvozanatni yo'qotishiga olib kelishi mumkin. Ushbu sinfdagi Triplek paydo bo'lishi mumkin.

Yuqori ekstremitalar - bu o'zgaruvchanlik yuzaga keladigan hudud. Yuqori ekstremitalarda ba'zi bir o'rtacha va minimal cheklovlar ko'pincha, ayniqsa otish paytida ko'rish mumkin, ammo kuch normal chegaralarda.

Pastki ekstremitalar - spastisite 3-2 daraja: yurish uchun yordamchi vositalarni talab qilishi mumkin bo'lgan bir yoki ikkala oyoqning ishtiroki. T35 toifali sportchi trekda yugurish uchun etarli funktsiyaga ega bo'lishi kerak. Ushbu vazifani bajara oladigan, ammo qiyinchilik bilan ishlaydigan sportchilar T34 sinfidagi nogironlar aravachasida poygada qatnashish haqida o'ylashlari kerak (3.3-bo'lim).

Balans - odatda normal statik muvozanatga ega, ammo dinamik muvozanatda muammolarni ko'rsatadi.

3.1.3.2 T36 sinfi

Distoniya, atetoid yoki ataksik - o'rtacha darajada ishtirok etish: sportchi yordamchi asboblarsiz yuradi. Atetoz yoki distoni eng ko'p tarqalgan omillardir, garchi ba'zi bir ambulant spastik kvadriplegiyalar (ya'ni, tezyurar diplegiyaga qaraganda qo'llarning ko'proq ishtiroki) bu sinfga mos kelishi mumkin. To'rt oyoq-qo'lning barchasi odatda sport harakatlarida funktsional ishtirokni ko'rsatadi.

T36 toifasidagi sportchilar 35-sinfidagi sportchilarga qaraganda yuqori oyoq-qo'llarini nazorat qilishda ko'proq muammolarga duch kelishadi, garchi T36 sportchisi odatda Oyoqlarda, ayniqsa yugurishda yaxshiroq ishlaydi.

Pastki ekstremitalar - Funktsiya sport mahoratiga qarab sezilarli darajada farq qilishi mumkin, kãmbag'al, mehnatkash, sekin yurishdan yugurish yurishigacha, bu ko'pincha yaxshi mexanikani ko'rsatadi.

Muvofiqlashtirilmagan yurish bilan yuruvchi atetoid va silliq, hatto tezlikda muvofiqlashtirilgan muvofiqlashtirilgan yugurish harakati o'rtasida sezilarli kontrast bo'lishi mumkin. Yugurish kabi tsiklik harakatlar tsiksiz harakatlarga qaraganda ancha yaxshi bajariladi.

Balans - statik muvozanat bilan solishtirganda yaxshi dinamik muvozanatga ega bo'lishi mumkin. Spastisite 36-sinf sportchilarida keng tarqalgan va 35-sinfga joylashish uchun sabab bo'lmasligi kerak.

T36 sportchisi uchun "to'siq" pozitsiyasini ushlab turish

qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin (masalan, noto'g'ri startlar). Portlovchi harakatlarni bajarish ham qiyin. Bu uzunlikka sakrashda namoyon bo'ladi, bunda sportchi yaxshi tezlikka ega bo'lishi mumkin, ammo taxtadan balandligi yomon va keyinchalik bosib o'tilgan masofa ancha cheklangan.

Ba'zi sportchilar ushbu sinfga mos keladigan yuqori ekstremal profilga ega bo'lishi mumkin, ammo Oyoq-qo'llari nisbatan jiddiyrq buzilgan. Bunday holatda tasniflash paneli 3.3.2-bo'limni ko'rib chiqishi kerak (Maxsus eslatma sinf T35/F36).

3.1.3.3 T37 sinf

Ushbu sinf haqiqiy ambulant hemiplejili sportchilar uchundir. T37 toifali sportchi tananing yarmida 3 yoki 2-darajali spastisitega ega. Ular yordamchi qurilmalarsiz yurishadi, lekin ko'pincha Oyoq-qo'llarining spastisitesi tufayli oqsoqlanish bilan yurishadi. Tananing kamroq buzilgan qismida yaxshi funktsional qobiliyat.

Yuqori ekstremitalar - qo'l va qo'l nazorati ko'proq buzilgan tomondan ta'sirlanadi. Kamroq buzilgan tomonda yaxshi funktsional nazorat mavjud.

Pastki ekstremitalar - Kamroq buzilgan tomon yaxshi rivojlangan va yurish va yugurishda harakatni yaxshi kuzatib boradi. Sportchi tovonida yurishda qiynaladi va zaifroq oyog'iga sakrashda sezilarli qiyinchiliklarga duch keladi. Yon tomonning ko'proq zararlangan tomonga qadam qo'yishi ham ta'sir qiladi. Engil va o'rtacha darajadagi atetozli sportchilar ushbu toifaga kirmaydi.

Yurishda T37 toifasidagi sportchi zaifroq tomonda oqsoqlanishni ko'rsatadi. Yugurish paytida oqsoqlanish deyarli

butunlay yo'qolishi mumkin. Sababi, yurish paytida oyoqning turish bosqichida tayanchi tovon urishidan boshlanadi. Bu spastik parezi bo'lgan sportchilar uchun eng qiyin harakatdir. Yugurishda faqat old oyoq erga tegib, qo'llab-quvvatlaydi va itaradi. T37 toifasidagi sportchilarning qattiq buzoq mushaklari surishni osonlashtiradi va tovonga zarba berish shart emas. Shunday qilib, oddiyroq ko'rinadigan yugurish namunasi. T37 toifasidagi sportchi sprintingda tizzani ko'tarishda zaiflikni va assimetrik qadam uzunligini namoyish etadi.

T38 sinf

Bu sinf 2.1.1 (gipertoniya), 2.1.2 (ataksiya) va 2.1.3 (atetoz) bo'limlarida keltirilgan MNMga mos keladigan yengil gipertoniya, ataksiya yoki atetoz bilan kasallangan sportchilar uchun.

Oyoq-qo'llarining etishmovchiligi, buzilgan BHPD, buzilgan mushak kuchi, oyoq uzunligi farqi yoki qisqa bo'yli sportchilar uchun yugurish va sakrash sinflari profillari

T40 sinfi

Erkaklar

Ruxsat etilgan maksimal tik balandligi 130 sm. Ruxsat etilgan maksimal qo'l uzunligi - 59 sm, sportchi chalqancha yotgan holda o'lchanadi; qo'l 90 gradusgacha o'g'irlangan. va olingan o'lchov akHPDiondan eng uzun qo'lning eng uzun barmog'ining uchigacha. Tirsak kontrakturasidan qat'i nazar, chora ko'rish kerak, chunki qo'lning samarali uzunligi bunday buzilish bilan kamayadi. Bu qo'l uzunligi tik turgan balandligi 130 sm bo'lgan erkak uchun mutanosibdir.

Tik turgan balandlik + eng uzun qo'l uzunligi yig'indisi ≤ 180 sm bo'lishi kerak.

T40 ga munosib bo'lish uchun erkaklar quyidagi barcha mezonlarga javob berishlari kerak:

* tik turgan balandligi ≤ 130 sm; va

* Qo'l uzunligi ≤ 59 sm; va

* Tik turgan balandlik va qo'l uzunligi yig'indisi ≤ 180 sm.

Tik turgan bo'yi ≤ 130 sm bo'lgan, lekin boshqa ikkita mezondan birortasiga ham javob bermaydigan sportchilar T41 toifasi mezonlari bo'yicha baholanadi.

Ayollar

Ruxsat etilgan maksimal tik balandligi 125 sm. Ruxsat etilgan maksimal qo'l uzunligi - 57 sm, sportchi chalqancha yotgan holda o'lchanadi; qo'l 90 gradusgacha o'g'irlangan va o'lchov akHPDiondan eng uzun qo'lning eng uzun barmog'ining uchigacha olinadi. Tirsak kontrakturasidan qat'i nazar, chora ko'rish kerak, chunki qo'lning samarali uzunligi bunday buzilish bilan kamayadi. Bu qo'l uzunligi 125 sm balandlikdagi ayol uchun mutanosibdir.

Tik turgan balandlik + eng uzun qo'l uzunligi yig'indisi ≤ 173 sm bo'lishi kerak.

T40 ga ega bo'lish uchun ayol sportchilar quyidagi barcha mezonlarga javob berishlari kerak:

* tik turgan balandligi ≤ 125 sm; va

* Qo'l uzunligi ≤ 57 sm; va

* Tik turgan balandlik va qo'l uzunligi yig'indisi ≤ 173 sm.

Tik turgan bo'yi ≤ 125 sm bo'lgan, lekin boshqa ikkita mezondan

birortasiga ham javob bermaydigan sportchilar T41 toifasi mezonlari bo'yicha baholanadi.

3.1.4.2 T41 sinfi

Erkaklar

Ruxsat etilgan maksimal tik balandligi 145 sm. Ruxsat etilgan maksimal qo'l uzunligi - 66 sm, sportchi chalqancha yotgan, qo'li 90 gradusgacha o'g'irlangan holda o'lchanadi. va olingan o'lchov akHPDiondan eng uzun qo'lning eng uzun barmog'ining uchigacha. Tirsak kontrakturasidan qat'i nazar, chora ko'rish kerak, chunki qo'lning samarali uzunligi bunday buzilish bilan kamayadi. Bu qo'l uzunligi tik turgan bo'yi 145 sm bo'lgan erkak uchun mutanosibdir.

Tik turgan balandlik + eng uzun qo'l uzunligi yig'indisi ≤ 200 sm bo'lishi kerak.

T41 huquqiga ega bo'lish uchun erkak sportchilar quyidagi barcha mezonlarga javob berishlari kerak:

* tik turgan balandligi ≤ 145 sm; va

* Qo'l uzunligi ≤ 66 sm; va

* Tik turgan balandlik va qo'l uzunligi yig'indisi ≤ 200 sm.

Ayollar

Ruxsat etilgan maksimal tik balandligi 137 sm. Ruxsat etilgan maksimal qo'l uzunligi - 63 sm, sportchi chalqancha yotgan holda, qo'li 90 gradusgacha o'g'irlangan holda o'lchanadi. va olingan o'lchov akHPDiondan eng uzun qo'lning eng uzun barmog'ining uchigacha. Tirsak kontrakturasidan qat'i nazar, chora ko'rish kerak, chunki qo'lning samarali uzunligi bunday buzilish bilan kamayadi. Bu qo'l uzunligi tik turgan bo'yi 137 sm bo'lgan ayol uchun

mutanosibdir.

Tik turgan balandlik + eng uzun qo'l uzunligi yig'indisi ≤ 190 sm bo'lishi kerak.

T41 huquqiga ega bo'lish uchun ayol sportchilar quyidagi barcha mezonlarga javob berishlari kerak:

* tik turgan balandligi ≤ 137 sm; va

* Qo'l uzunligi ≤ 63 sm; va

* Tik turgan balandlik va qo'l uzunligi yig'indisi ≤ 190 sm.

Umumiy sharh sinflari T42 – 47

Ushbu guruhlardagi sportchilar uchun sinf profillari asosan oyoq-qo'llarining etishmovchiligi nuqtai nazaridan yozilgan. Agar sportchida oyoq-qo'llarining etishmovchiligi (masalan, mushaklar kuchini yo'qotish) dan boshqa nuqson bo'lsa, bu buzilishni eng mos sinf profiliga moslashtirish uchun fikr va tajribadan foydalanish muhimdir.

III BOB. MAXSUS OLIMPIYA SPORT TURLARIDA TASNIFLASH

3.1. Intellektual nuqsonlari bo'lgan sportchilar

Ushbu bobda IPC yengil Athleticssida ishtirok etishni xohlovchi intellektual nuqsonlari bo'lgan sportchilarga ajratilishi kerak bo'lgan sport sinflari batafsil bayon etilgan.

1.1 IPC Athletics sport klassini - T/F20 sport klassini - aqliy zaiflik tufayli faoliyat cheklashlari bo'lgan sportchilar uchun belgiladi. Ushbu sportchilar intellektual zaifligi bo'lgan sportchilar deb ataladi.

1.2 Ushbu Ilovada batafsil bayon etilgan jarayonlar IPC Athletics tomonidan intellektual nuqsonlari bo'lgan sportchilar uchun belgilangan Sport klassiga nisbatan sportchilarni baholashni o'tkazishda qo'llaniladi.

2 Muvofiqlik mezonlari

2.1 Sportchini baholashdan oldin sportchi IPC Athletics tomonidan belgilangan quyidagi muvofiqlik mezonlariga mos kelishi kerak.

* INAS tasnifi asosiy ro'yxatiga kiritish

* IPC Athletics INAS tasnifi bo'yicha asosiy ro'yxat tomonidan taqdim etilgan mashg'ulotlar tarixi va sportni cheklash so'rovnomasini (TSAL-Q) to'ldirish

2.2 Sportchilar musobaqaga yakuniy kirish sanasidan kechiktirmay, yoki bunday kirish muddati bo'lmagan taqdirda, sportchilarni baholash boshlanishidan bir kun oldin INAS tasnifi bo'yicha asosiy ro'yxatga kiritilishi kerak. Bu IPC Athletics tomonidan sportchilarni baholashda ishtirok etishning dastlabki

shartidir.

2.3 INAS tasnifi bo'yicha asosiy ro'yxatga kiritilishi uchun sportchilar INAS tomonidan belgilangan muvofiqlik mezonlariga javob berishi kerak. Trening tarixi va sportni cheklash so'rovi (TSAL-Q)

2.4 To'ldirilgan TSAL-Q (12 oydan ortiq bo'lmagan) musobaqaga yakuniy kirish sanasidan kechiktirmay IPC Athletics-ga topshirilishi kerak yoki bunday kirish muddati bo'lmasa, TSAL-Q taqdim etilishi kerak. sportchilarni baholash boshlanishidan bir kun oldin bosh klassifikator.

2.5 Agar sportchini baholashdan oldin to'ldirilgan TSAL-Q taqdim etilmasa, sportchini baholash ushbu Qoidalarning 4.6-moddasida belgilanganidek to'xtatiladi.

3 Baholash usullari va eng kam nogironlik mezonlari

3.1 Sportchini baholash jarayoni sportchidan o'tishini talab qiladi

- * Sport kognitiv test batareyasi va

- * Sportchi musobaqalashmoqchi bo'lgan har bir intizom uchun maxsus sport testlari.

3.2 Sportchini qo'llab-quvvatlovchi xodimlarga, agar tasniflash guruhi tomonidan aniq ruxsat berilmagan bo'lsa, sportchiga ko'rsatmalar berishga ruxsat berilmaydi. Sportchini baholash vaqtida sportchiga ruxsat etilmagan ko'rsatmalar O'ninchi moddaga taalluqli tekshiruvlarga olib keladi.

3.3 Sport uchun maxsus testlar sportchidan sport bilan shug'ullanishni talab qiladi. Sinovlar boshlanishidan oldin sportchi

isinishi va sport kiyimida bo'lishi kerak.

3.4 Sport kognition test batareyasi

3.4.1 Sport idroki test batareyasi xotira va o'rganish, ijro etuvchi funksiyalar, vizual idrok va suyuqlik intellekti, qayta ishlash tezligi va diqqatni jamlash ko'nikmalari kabi sport idrokining to'rt xil komponenti bo'yicha bir qator testlardan iborat. Bundan tashqari, vizual-motor qobiliyati alohida mashqda nazorat qilinadi.

3.4.2 Quyidagi jadvalda komponentlar va testlarning qisqacha tavsifi keltirilgan.

Komponent	Testlar	Vazifa	Hisoblash	Chiqib ketish balli
Xotira va o'rganish	Kurslar (corsi)	Bloklar ketma-ketligini eslab qolish va ketma-ketlikni bir xil tartibda takrorlash	Ketma-ketlikning o'rtacha uzunligi	6.69
Ijroiya faoliyati	London minorasi	Koptoklarni iloji boricha kamroq harakatlar bilan siljitish orqali ramka tuzilishini nusxalash	To'g'ri hal qilingan elementlar soni	12.43
Vizual idrok	Blok dizayni	Oq/qizil kublar bilan naqshlarni nusxalash uchun	Umumiy jami ishlash balli	58.31
	Matritsali fikrlash	Matritsadagi savol belgisi o'rnida 5 ta rasmdan qaysi biri tegishli ekanligini ko'rsatish	To'g'ri hal qilingan narsalar miqdori	28.91
Qayta ishlash tezligi va diqqat - diqqatni jamlash ko'nikmalari	Oddiy reaksiya vaqti	Doira paydo bo'lganda bo'sh joyni iloji boricha tezroq bosing	12 sinovdan ortiq o'rtacha reaksiya vaqti	372.13
	Kompleks reaksiya	Boshqa shakl paydo bo'lganda emas, faqat	12 sinovdan	487.26

	vaqti	aylana paydo bo'lganda bo'sh joyni iloji boricha tezroq bosib	ortiq o'rtacha reaksiya vaqti	
	Oddiy vizual qidiruv	Ekranda tasodifiy holatda paydo bo'ladigan doirani iloji boricha tezroq bosib	12 sinovdan ortiq o'rtacha reaksiya vaqti	512.32
	Kompleks vizual qidiruv	Ekrandagi ob'ektlarni bir marta bosish uchun ularni atrofdagilardan ajrata olasiz	12 sinovdan ortiq o'rtacha reaksiya vaqti	7542.51

3.5 Otish bo'yicha sportga xos test

3.5.1 Yagona otish bo'yicha raqobatchilar quyidagilarni bajaradilar:

3.5.1.1 Sportchining portlovchi kuchini aniqlash uchun uchta ikki qo'l bilan to'liq kuch bilan orqaga uloqtirish. Sportchiga eng yaxshi ko'rsatkichni tashlash buyuriladi.

3.5.1.2 Dominant qo'l bilan uchta uloqtirish va sportchining shaxsiy eng yaxshi ko'rsatkichlarining 80% va 60% belgilangan nishonga imkon qadar yaqinroq bo'lgan musobaqa vazni otish, jami oltita uloqtirish.

3.5.1.3 Maqsadlar ketma-ketligi tasniflash paneli tomonidan randomizatsiyalangan.

3.6 Uzunlikka sakrashda sportga xos test

3.6.1 Uzunlikka sakrashda qatnashayotgan sportchilar:

3.6.1.1 Sportchining muntazam yaqinlashish masofasidan ikkita to'liq harakat sakrashi.

3.6.1.2 Erkak sportchilar uchun 10 m yoki ayol sportchilar uchun 7,5 m ga yaqinlashish masofasidan uchta to'liq kuch bilan sakrash.

3.6.1.3 Erkak sportchilar uchun 20 m yoki ayol sportchilar uchun 15 m ga yaqinlashish masofasidan uchta to'liq kuch bilan sakrash.

3.6.1.4 Yaqinlashish masofasi tasniflash paneli tomonidan randomizatsiyalangan.

3.6.2 Sportchiga quyidagilar buyuriladi:

- Masofa belgisidan aniq uchishni boshlang
- Uchish borti aniq urilmagan taqdirda ham sakrash
- To'g'ri uchish oyog'i bilan sakrashga harakat qiling va
- Iloji boricha uzoqqa sakrashga harakat qiling

3.7 1500 m masofadagi sportga xos sinov

- 3.7.1 Sportchidan sportchining shaxsiy - eng yaxshi ko'rsatkichining 80% ga belgilangan tezlikda 400 m ga ikkita yugurish so'raladi. Auditiv pacing signallari 20 m, 40 m, 60 m, 80 m, 120 m, 160 m va 200 m masofalarda beriladi, bu esa sportchini shaxsiy eng yaxshi tezligining 80% tezligini ushlab turishga undaydi. Sportchi eshitish signali vaqtida konusga yetib borishi, barqaror sur'atda yugurishi va oxirgi 200 m masofani boshqa auditorlik pacing signalisiz shu tezlikda yugurishni davom ettirishi kerak. Vaqtni belgilash boshlanishidan oldin sportchilar start chizig'iga 5 m yugurishlari kerak.

3.8 Eng kam nogironlik mezonlari

3.8.1 Sport kognitiv sinov batareyasi uchun quyidagi ball mexanizmi qo'llaniladi:

3.8.1.1 Korsi, London minorasi, blok dizayni va matritsani

asoslash test topshiriqlari uchun:

-Har bir test uchun 1 ball beriladi, agar sportchining individual balli chegaraviy balldan yuqori bo'lsa.

- Agar sportchining individual balli chegaraviy balldan past bo'lsa, har bir test uchun 0 ball qo'yiladi.

3.8.1.2 Test topshiriqlari uchun oddiy reaksiya vaqti, murakkab reaksiya vaqti, oddiy vizual qidiruv, murakkab vizual qidiruv:

* 1 ball, agar sportchi 2 yoki undan ortiq testlar uchun chegaraviy balldan past ball to'plagan bo'lsa, beriladi.

* Agar sportchi maksimal 1 ta test uchun chegara ballidan past ball to'plagan bo'lsa, 0 ball beriladi.

3.8.2. Agar sportchi umumiy ball 2/5 yoki undan yuqori bo'lsa, sport bilimi sinovidan o'ta olmaydi.

3.8.3 Sportchilar T/F20 Sport klassi profilini Sport idrok testi batareyasi 0/5 yoki 1/5 ball bilan, Sportga xos test natijalari bilan birgalikda quyidagi tarzda kutib oladi:

3.8.3.1 To'p uloqtirish: Belgilangan nishon oralig'ida oltitadan maksimal ikkitasi (tasniflash shakli bo'yicha 4/6 yoki undan yuqori ball). Belgilangan maqsad oralig'ida uch yoki undan ko'p otish (tasniflash shakli bo'yicha 3/6 yoki undan kam ball) sportga xos mezonlarga javob bermaslikni anglatadi. Belgilangan maqsad diapazonlari:

* 80% otish: nishondan 69 sm

* 60% otish: nishondan 62 sm

3.8.3.2 Uzunlikka sakrash: Oltita uchishning kamida to'rttasi uchish bortidan 3 dan 30 sm gacha bo'lgan masofada bo'lishi kerak

(tasniflash varaqasida 4/6 ball yoki undan ko'p ball). Ushbu diapazondan tashqarida uch yoki undan ortiq uchish (tasniflash shakli bo'yicha 3/6 yoki undan kam ball) sportga xos mezonlarga javob bermaslikni anglatadi.

3.8.3.3 1500 m: 200 m bo'lakning ikkinchi bo'linish vaqti kamida ikkita yugurishdan bittasi uchun maqsadli vaqtning +1 dan +4 soniya oralig'ida bo'lishi kerak. Agar ikkala yugurish natijalari belgilangan diapazondan tashqariga chiqsa (tasniflash varaqasidagi o/2 ball) Sportga xos baholash mezonlari bajarilmaydi.

3.8.4 Sport bilimi test batareyasi va sportga xos testlar mezonlariga javob bermaydigan har qanday sportchi kamida Kuzatuvni baholashga qadar tegishli tadbirda qatnashish huquqiga ega bo'ladi.

4 Kuzatishni baholash

4.1 T/F20 sport sinflari bo'yicha sportchilarni baholashdan o'tayotgan barcha sportchilar kuzatuv bahosidan o'tishlari kerak.

4.2 Kuzatishni baholash birinchi ko'rinish paytida amalga oshiriladi va bitta hodisaga xosdir. Sportchi o'zi qatnashgan har bir voqea uchun kuzatuv bahosidan o'tadi.

5 Sport sinfi va sport klassi holatini taqsimlash

5.1 tasniflash paneli sport sinfini ajratish uchun TSAL-Q ma'lumotlarini, Sport idrokini sinovdan o'tkazish batareyasi, sportga xos baholash va Kuzatishni baholashni ko'rib chiqadi. Sportchi taqdimotini INAS muvofiqlik fayli yoki oldingi sportchi baholash natijalari bilan ham moslashtirish tasniflash panelining ixtiyorida.

5.2 Agar sportchi sport idrokini sinovdan o'tkazish batareyasi va

tegishli sportga xos test mezonlariga javob bersa va bu topilmalar ushbu hodisada kuzatuvni baholash bilan tasdiqlansa, sportchiga quyidagi sport klassi ajratiladi:

- * Yadro uloqtirish: F20

- * Uzunlikka sakrash: T20

- * 1500m: T20

5.3 T/F20 sport sinflari uchun tasdiqlangan sport toifasi holati, agar sportchi kamida bir oylik tanaffus bilan kamida ikki marta ushbu sport klasslari bo'yicha sportchilarni baholashdan o'tgan bo'lsa, ajratiladi.

5.4 T/F20 sport klasslari va sport klassi holati bitta hodisaga xosdir.

Shu sababli, sportchi bitta tadbirda qatnashish huquqiga ega bo'lib, boshqa tadbirda qatnashish huquqiga ega bo'lmasligi yoki bitta tadbir uchun sport klassi boshqa musobaqadagi Sport klassidan oldin tasdiqlangan Sport klassi holati bilan belgilanishi mumkin.

5.5 tasniflash paneli, agar tasniflash guruhi kuzatuvdan so'ng aniqlasa, sportchi tegishli musobaqada qatnashish huquqiga ega emasligini aniqlaydi.

Baholash:

- * Sportchi sport bilimi test batareyasi va sportga xos testlar mezonlariga javob bera olmasa, va

- * Sport kognitiv test batareyasi, sportga oid testlar, kuzatuvni baholash, TSAL Q, oldingi sportchilarni baholash yoki INAS muvofiqlik fayli o'rtasida nomuvofiqliklar mavjud.

5.6 Agar tasniflash guruhi sportchini munosib emas deb

hisoblasa, ettinchi moddada qoidalar qo'llaniladi.

5.7 Shubhaga yo'l qo'ymaslik uchun, Sport klassi nomaqbul - bu faqat T/F20 Sport klassidagi bitta hodisaga nisbatan Sportchining muvofiqligi to'g'risidagi qaror.

IV. KO'RISHDA NUQSONI BO'LGAN SPORTCHILAR UCHUN SPORT SINFI KLASSIFIKATSIYASI

4.1. Ko'rishda nuqsoni bo'lgan sportchilar uchun sport sinflari

1.1 IPC Athletics ushbu Ilovada belgilangan ko'rish qobiliyati zaif sportchilar uchun sport sinflarini belgilab berdi.

1.2 IPC Athletics hozirda ko'rishda nuqsoni bo'lgan sportchilar uchun sport sinflarini qayta ko'rib chiqmoqda va buzilish natijasida kelib chiqadigan faoliyat cheklovlari asosida sportga xos tasniflash tizimlariga intilmoqda. Bunday tizim tasdiqlanmaguncha, ushbu Ilovada batafsil tavsiflangan jarayonlar ko'rishda nuqsoni bo'lgan sportchilar uchun sport sinflari bo'yicha sportchilarni baholashga nisbatan qo'llaniladi.

1.3 Ushbu Ilovada batafsil bayon qilingan jarayonlar ko'rishda nuqsoni bo'lgan sportchilar uchun sport sinflari bo'yicha sportchilarni baholashga nisbatan qo'llaniladi.

1.4 Ko'rishda nuqsoni bo'lgan sportchilar uchun ajratilgan sport klassi IPC Athletics tomonidan taklif qilingan barcha musobaqalarga taalluqlidir.

1.5 IPC Yengil Athletics tasnifi qoidalarining barcha qoidalari, ushbu Ilovada boshqacha qoida nazarda tutilgan hollar bundan mustasno, ko'rishda nuqsoni bo'lgan sportchilarni baholashga nisbatan qo'llaniladi.

2 Muvofiqlik mezonlari

2.1 IPC Athletics bo'yicha T/F11-13 sport sinflarida qatnashish huquqiga ega bo'lish uchun sportchi quyidagi mezonlarning ikkalasiga ham javob berishi kerak:

2.1.1 Sportchida quyidagi nuqsonlardan kamida bittasi bo'lishi kerak:

- * ko'z tuzilishining buzilishi;
- * optik asab / optik yo'llarning buzilishi;
- * ko'rish korteksining buzilishi.

2.1.2 Sportchining ko'rish buzilishi LogMAR 1.0 dan kam yoki teng ko'rish keskinligiga yoki 20 darajadan kam radius bilan cheklangan ko'rish maydoniga olib kelishi kerak.

2.2 Sportchi va NPC ning majburiyatlari sportchining ko'rish qobiliyatining buzilishi haqida etarli dalillarni taqdim etishdir. Bu sportchini baholash boshlanishidan kechiktirmay oftalmolog tomonidan to'ldirilgan tibbiy diagnostika ma'lumotlarini taqdim etish orqali amalga oshirilishi kerak.

2.3 Tibbiy diagnostika ma'lumotlari to'ldirilgan tibbiy diagnostika shaklini (IPC Athletics veb-saytida mavjud) va Tibbiy diagnostika formasida ko'rsatilgan qo'shimcha tibbiy hujjatlarni o'z ichiga olishi kerak. To'liq tibbiy diagnostika ma'lumotlarini taqdim etmaslik ushbu Qoidalarining 4.7-moddasiga muvofiq sportchini baholashning to'xtatilishiga olib kelishi mumkin. Tibbiy diagnostika ma'lumotlari yozuv mashinasida yozilishi va s 2.4 ingliz tilida topshirilishi kerak va sportchini baholash sanasidan 12 oy oldin bo'lishi mumkin emas.

3 Baholash usullari

3.1 Barcha sportchilarni baholash va sport sinflarini taqsimlash eng yaxshi optik tuzatish kiyganda ko'zning ko'rish keskinligini yaxshiroq baholashga asoslanadi.

3.2 Sportchining ko'rish keskinligiga qarab, ko'rish keskinligi LogMAR jadvalidan foydalanib, savodsiz "E" va Berkeleyning ko'rish keskinligini masofaviy tekshirish uchun sinovdan o'tkaziladi.

3.3 Har qanday tuzatish moslamalari (masalan, ko'zoynak, linzalar) yordamida musobaqalarda qatnashadigan sportchilar ushbu qurilmalar va ularning retsepti bo'yicha tasniflashda qatnashishlari kerak.

3.4 Musobaqa vaqtida sportchini baholashda e'lon qilinmagan tuzatuvchi vositalardan foydalanganligi aniqlangan sportchi qasddan noto'g'ri ma'lumot berish bo'yicha qo'shimcha tekshiruvga tortilishi mumkin (9-moddaga qarang).

3.5 Sportchilar har qanday musobaqadan oldin IPC Athletics uchun optik tuzatishdagi har qanday o'zgarishlarni e'lon qilishlari kerak. Agar sportchining Sport toifasi holatini ko'rib chiqish sanasi aniqlangan yoki tasdiqlangan bo'lsa, sportchining sport klassi holati ko'rib chiqishga o'zgartiriladi. Keyin sportchi ushbu Qoidalar qoidalariga muvofiq keyingi musobaqa oldidan sportchi baholashidan o'tadi. Buni qilmaslik qasddan noto'g'ri ma'lumotni tekshirishga olib kelishi mumkin (9-bobga qarang).

3.6 Baholash xonasida sportchiga hamrohlik qiluvchi har qanday sportchini qo'llab-quvvatlovchi xodimlar baholash vaqtida ko'rish keskinligi jadvallaridan uzoqda bo'lishi kerak.

3.7 Ushbu Ilovada keltirilgan amaldagi qoidalariga ko'ra, kuzatuvni baholash ko'rishda nuqsoni bo'lgan sportchilarga taalluqli emas.

3.8 IPC Athletics tasniflash panellari tayinlangandan so'ng,

ko'rish qobiliyati buzilgan sportchilarni baholash uchun jihozlar va xonalarga qo'yiladigan talablar to'g'risida Mahalliy tashkiliy qo'mitaga xabar beradi. Mahalliy tashkiliy qo'mita IPC Athletics tomonidan talab qilinadigan barcha jihozlarni ta'minlash uchun javobgardir.

3.9 IPC Athletics tomonidan talab qilinadigan barcha jihozlar bilan ta'minlanmaslik tasniflash qarorlarining IPC Athletics tomonidan qabul qilinmasligiga olib kelishi mumkin.

Ko'rish qobiliyati buzilgan sportchilar uchun 4 ta sport sinflari profillari

4.1 Sport klassi T/F11

4.1.1 Ko'rish keskinligi LogMAR 2.60 ga qaraganda yomonroq.

4.2 Sport klassi T/F12 -

4.2.1 Ko'rish keskinligi LogMAR 1,50 dan 2,60 gacha (shu jumladan) va

4.2.2 ko'rish maydoni 5 darajadan kamroq radiusga toraygan.

4.3 Sport klassi T/F13

4.3.1 Ko'rish keskinligi LogMAR 1.40 dan 1 gacha (shu jumladan) va

4.3.2 ko'rish maydoni 20 darajadan kamroq radiusga toraygan.

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING JISMONIY IMKONIYATI CHEKLANGANLAR HAQIDAGI QONUNLARI

NOGIRONLIGI BO'LGAN SHAXSLARNING HUQUQLARI TO'G'RISIDA

1-bob. Umumiy qoidalar

1-modda. Ushbu Qonunning maqsadi

Ushbu Qonunning maqsadi nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlarini ta'minlash sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat.

2-modda. Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risidagi qonunchilik

Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risidagi qonunchilik ushbu Qonun va boshqa qonunchilik hujjatlaridan iboratdir.

Agar O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomasida nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida nazarda tutilganidan boshqacha qoidalar belgilangan bo'lsa, xalqaro shartnoma qoidalari qo'llaniladi.

Ushbu Qonunda quyidagi asosiy tushunchalar qo'llaniladi:

nogironlik belgisiga ko'ra kamsitish — maqsadi yoki natijasi siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy, fuqaroviy sohada yoki boshqa sohada o'zgalar bilan nogironligi bo'lgan shaxslarning teng huquq va erkinliklarini e'tirof etishni yoki ro'yobga chiqarishni inkor qilishdan iborat bo'lgan, nogironlik sababli har qanday ajratib qo'yish, istisno etish, chetlatish, cheklash;

nogironligi bo'lgan bolalar (bola) — barqaror jismoniy, aqliy, sensor (sezgi) yoki ruhiy nuqsonlari tufayli hayotiy faoliyati cheklanganligi munosabati bilan davlat va jamiyat tomonidan ijtimoiy yordam ko'rsatilishiga hamda o'z huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilinishiga muhtoj o'n sakkiz yoshgacha bo'lgan shaxslar;

nogironligi bo'lgan shaxs — ijtimoiy yordam va himoyaga,

jamiyat va davlatning siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy hayotida boshqalar bilan birga teng to'liq va samarali ishtirok etish uchun shart-sharoitlar yaratilishiga muhtoj barqaror jismoniy, aqliy, sensor (sezgi) yoki ruhiy nuqsonlari bo'lgan shaxs;

nogironligi bo'lgan shaxslarni ijtimoiy himoya qilish

— hayot faoliyatiga doir cheklovlarni yengib o'tish, ularning o'rnini qoplash (kompensatsiya qilish) uchun nogironligi bo'lgan shaxslarga shart-sharoitlarni ta'minlaydigan hamda ularga jamiyat va davlat hayotida ishtirok etishning boshqa fuqarolar bilan teng imkoniyatlarini yaratishga qaratilgan, davlat tomonidan kafolatlangan iqtisodiy, ijtimoiy va huquqiy chora-tadbirlar tizimi;

nogironligi bo'lgan shaxslarning jamoat birlashmalari — nogironligi bo'lgan shaxslar tomonidan nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, ularning jamiyat va davlat hayotida boshqa fuqarolar bilan teng ravishda ishtirok etish imkoniyatlarini ta'minlash maqsadida tuzilgan nodavlat notijorat tashkilotlari;

protez-ortopediya moslamalari — yo'q bo'lgan qo'l-oyoqlarning yoki tana boshqa qismlarining o'rnini bosish uchun mo'ljallangan, organizmning buzilgan yoki yo'qolgan funksiyalarini kompensatsiya qiluvchi moslamalar;

surdotarjima — biror-bir tildan daktil alifbosi yordamida va (yoki) imo-ishora tilida tarjima qilish usuli;

surdotexnika vositalari — eshitishdagi nuqsonlarni tuzatish va kompensatsiya qilish uchun texnik vositalar, shu jumladan aloqani va axborot uzatishni kuchaytiruvchi vositalar;

tibbiy-ijtimoiy ekspertiza — tekshiruvdan o'tkazilayotgan shaxsning klinik-funksional, ijtimoiy, kasbiy-mehnat va psixologik ma'lumotlarini kompleks baholash asosida uning sog'lig'i yo'qolganligi darajasini hamda organizmining funksiyalari turg'un buzilganligi sababli hayot faoliyati cheklanganligi darajasini, nogironlik guruhini, nogironlikning boshlanishi sababi hamda vaqtini aniqlash, shuningdek shaxs uchun sog'lig'ining holatiga ko'ra mumkin bo'lgan mehnat faoliyati turlari va zarur mehnat

sharoitlari, o'zgalarning parvarishiga, sanatoriy-kurortda davolanishning tegishli turlariga hamda ijtimoiy himoyaga bo'lgan ehtiyoji to'g'risida tavsiyalar berish;

tiflotexnika vositalari — nogironligi bo'lgan shaxslarning ko'rishidagi nuqsoni natijasida yo'qolgan imkoniyatlarini tiklash va kompensatsiya qilishga qaratilgan vositalar;

shaxs hayot faoliyatining cheklanganligi — shaxsning o'ziga o'zi xizmat qilish, harakatlanish, yo'lni topa olish, muloqot qilish, o'z xulq-atvorini nazorat qilish, shuningdek o'qish va mehnat faoliyati bilan shug'ullanish qobiliyatini yoki imkoniyatini to'liq yoxud qisman yo'qotganligi.

4-modda. Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlarini ta'minlashning asosiy prinsiplari

Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlarini ta'minlashning asosiy prinsiplari quyidagilardan iborat:

nogironligi bo'lgan shaxslarning qadr-qimmatini, ularning mustaqilligini, tanlash erkinligini hurmat qilish;

nogironlik belgisiga ko'ra kamsitilishga yo'l qo'yмасlik;
insonning huquq va erkinliklarini amalga oshirishdagi imkoniyatlar tengligi;

nogironligi bo'lgan bolalarning rivojlanayotgan qobiliyatini va o'z individualligini saqlab qolish huquqini hurmat qilish;

obyektlar va xizmatlarning qulayligi;

nogironligi bo'lgan shaxslarni jamiyat va davlatning hayotiga jalb etish.

5-modda. Nogironligi bo'lgan shaxslarning qadr-qimmatini, ularning mustaqilligini, tanlash erkinligini hurmat qilish prinsipi

Nogironligi bo'lgan shaxslarning qadr-qimmatini, ularning mustaqilligini, tanlash erkinligini hurmat qilish nogironligi bo'lgan shaxslarning va ular oilalarining huquq va erkinliklarini boshqa fuqarolar bilan teng ravishda himoya qilish hamda amalga oshirish kafolatlarini belgilash orqali ta'minlanadi.

6-modda. Nogironlik belgisiga ko'ra kamsitilishga

yo'l qo'ymaslik prinsipi

Nogironligi bo'lgan shaxslarga nisbatan har qanday ajratib qo'yish, istisno etish, chetlatish, cheklash yoki afzal ko'rish, shuningdek nogironligi bo'lgan shaxslarning obyektlar va xizmatlardan foydalanishi uchun shart-sharoitlar yaratishni rad etish taqiqlanadi.

Nogironligi bo'lgan shaxslar uchun imkoniyatlar tengligini ta'minlashga hamda ularni jamiyat va davlat hayotiga jalb etishga qaratilgan maxsus choralar boshqa fuqarolarga nisbatan kamsituvchi choralar hisoblanmaydi.

7-modda. Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquq va erkinliklarini amalga oshirishdagi imkoniyatlar tengligi prinsipi

Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquq va erkinliklarini amalga oshirishdagi imkoniyatlar tengligi ular uchun obyektlar hamda xizmatlardan, ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy sohalardan, sog'liqni saqlashdan, ta'limdan, ishga joylashishdan, shuningdek axborotdan va aloqa vositalaridan foydalanish kafolaflarini yaratishga hamda ulardan teng ravishda foydalanish imkoniyatlarini berishga doir chora-tadbirlarni amalga oshirish yo'li bilan ta'minlanadi.

8-modda. Nogironligi bo'lgan bolalarning rivojlanayotgan qobiliyatini va o'z individualligini saqlab qolish huquqini hurmat qilish prinsipi

Nogironligi bo'lgan bolalar boshqa bolalar bilan teng ravishda insonning barcha huquq va erkinliklaridan to'liq hajmda foydalanadi.

Nogironligi bo'lgan bolalarni har tomonlama va uyg'un rivojlantirish, ularning ijtimoiy faolligini, mehnatga bo'lgan qiziqishiga ko'maklashish, ta'limga, ilm-fanga, texnikaga, san'at va sportga jalb etish maqsadida nogironligi bo'lgan bolalar manfaatlarining ustunligi ularga nisbatan bajariladigan barcha harakatlarda ustuvor hisoblanadi.

9-modda. Obyektlar va xizmatlarning qulayligi

prinsipi

Obyektlar va xizmatlarning qulayligi nogironligi bo'lgan shaxslarning binolardan, inshootlardan, transportdan, axborotdan va aloqa vositalaridan, shu jumladan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va tizimlaridan, shuningdek boshqa obyektlardan va aholiga ko'rsatiladigan xizmatlardan o'zga fuqarolar bilan teng ravishda foydalanishi uchun shart-sharoitlar yaratish yo'li bilan ta'minlanadi.

Shaharlarni, boshqa aholi punktlarini rejalashtirishga va qurishga, turar joy va rekreatsiya zonalarini shakllantirishga, yangi qurilish uchun mo'ljallangan loyiha yechimlarini ishlab chiqishga, binolarni, inshootlarni va ularning majmualarini rekonstruksiya qilishga, shuningdek umumiy foydalanishdagi transport vositalarini, axborotni hamda aloqa vositalarini ishlab chiqishga va ishlab chiqarishga mazkur obyektlarni nogironligi bo'lgan shaxslarning ulardan moneliksiz foydalanishi uchun moslashtirmasdan yo'l qo'yilmaydi.

10-modda. Nogironligi bo'lgan shaxslarni jamiyat va davlat hayotiga jalb etish prinsipi

Nogironligi bo'lgan shaxslarni jamiyat va davlat hayotiga jalb etish ularning ijtimoiy-siyosiy hayotda ishtirok etishini har tomonlama rag'batlantirish hamda cheklovlarining har qanday shakllariga yo'l qo'ymaslik orqali amalga oshiriladi.

Davlat organlari nogironligi bo'lgan shaxslarning jamiyat va davlat hayotiga jalb etishni ta'minlashga doir chora-tadbirlarni amalga oshiradi.

2-bob. Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlarini ta'minlash sohasini tartibga solish

11-modda. Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlarini ta'minlash sohasidagi davlat siyosatining asosiy yo'nalishlari

Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlarini ta'minlash sohasidagi davlat siyosatining asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

nogironligi bo'lgan shaxslarning kamsitilishiga yo'l qo'ymaslik yuzasidan kompleks chora-tadbirlar ko'rish;

nogironligi bo'lgan shaxslarning sha'ni va qadr-qimmatini himoya qilish;

nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari va imkoniyatlari tengligini boshqa fuqarolar bilan teng ravishda ta'minlash;

nogironligi bo'lgan shaxslarni jamiyat va davlat hayotiga jalb etish;

nogironligi bo'lgan shaxslar huquqlari va qadr-qimmatini hurmat qilish masalalari bo'yicha jamiyatda ma'rifiy-tarbiyaviy ishlarni tashkil etish;

nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risidagi qonunchilikka rioya etilishini ta'minlash;

davlat organlarining va ular mansabdor shaxslarining nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari, erkinliklari hamda qonuniy manfaatlarini himoya qilishga doir faoliyatining ochiqligi va shaffofligini ta'minlash;

nogironligi bo'lgan shaxslarning inklyuziv ta'lim (maktabgacha, maktabdan tashqari, umumiy o'rta, o'rta maxsus, professional, oliy va oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim) olish imkoniyatini ta'minlash;

davlat organlari va nodavlat notijorat tashkilotlari o'rtasida nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlarini ta'minlash sohasidagi hamkorlikni rivojlantirish.

12-modda. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlarini ta'minlash sohasidagi vakolatlari

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi:

nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlarini ta'minlash sohasida davlat siyosati amalga oshirilishini ta'minlaydi;

nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlarini ta'minlash sohasidagi davlat dasturlarining ishlab chiqilishi, tasdiqlanishi va amalga oshirilishini ta'minlaydi;

nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risidagi

qonunchilik ijrosini ta'minlaydi;

davlat boshqaruvi organlarining nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlarini ta'minlashga doir faoliyati ustidan nazoratni amalga oshiradi;

nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlarini ta'minlash bo'yicha xizmatlarning davlat tomonidan kafolatlangan hajmini belgilaydi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qonunchilikka muvofiq boshqa vakolatlarni ham amalga oshirishi mumkin.

13-modda. Davlat boshqaruvi organlarining nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlarini ta'minlash sohasidagi vakolatlari

Davlat boshqaruvi organlari o'z vakolatlari doirasida:

nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlarini ta'minlash sohasidagi davlat siyosatini amalga oshiradi;

nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlarini ta'minlash bo'yicha ustuvor yo'nalishlarni belgilaydi;

nogironligi bo'lgan shaxslarni reabilitatsiya qilish, ijtimoiy himoya qilish va ularning huquqlarini ta'minlashga doir davlat dasturlarini shakllantiradi hamda amalga oshiradi;

nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risidagi qonunchilik ijrosini ta'minlaydi;

nogironligi bo'lgan shaxslarni tibbiy, kasbiy va ijtimoiy reabilitatsiya qilish sohasida ilmiy tadqiqotlar o'tkazilishini hamda mutaxassislar tayyorlanishini moliyalashtiradi va tashkil etadi;

o'zgalarning parvarishiga va yordamiga muhtoj nogironligi bo'lgan shaxslarga ijtimoiy xizmat ko'rsatish bo'yicha statsionar muassasalar tarmog'ini rivojlantirishga doir choralar ko'radi;

reabilitatsiya, ilmiy-ishlab chiqarish markazlarining, nogironligi bo'lgan shaxslarga ijtimoiy xizmat ko'rsatish statsionar muassasalarining, ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarining hamda sanatoriy-kurort muassasalarining tarmog'ini yaratadi, shuningdek nogironligi bo'lgan shaxslarga ijtimoiy-maishiy xizmatlar ko'rsatish bo'yicha tashkilotlarni tashkil etadi;

davlat sog'liqni saqlash tizimining ambulatoriya va statsionar davolash-profilaktika muassasalarida tiklash terapiyasi bo'limlarining tarmog'ini yaratadi.

Davlat boshqaruvi organlari qonunchilikka muvofiq boshqa vakolatlarni ham amalga oshirishi mumkin.

14-modda. Mahalliy davlat hokimiyati organlarining nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlarini ta'minlash sohasidagi vakolatlari

Mahalliy davlat hokimiyati organlari:

nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risidagi qonunchilik ijrosini ta'minlaydi;

nogironligi bo'lgan shaxslarni reabilitatsiya qilish, ijtimoiy himoya qilish va ularning huquqlarini ta'minlashga doir hududiy dasturlarni shakllantiradi, tasdiqlaydi hamda amalga oshiradi;

nogironligi bo'lgan shaxslarni ishga joylashtirish uchun ish o'rinlarining eng kam sonini belgilaydi.

Mahalliy davlat hokimiyati organlari qonunchilikka muvofiq boshqa vakolatlarni ham amalga oshirishi mumkin.

15-modda. Nogironligi bo'lgan shaxslar ishlari bo'yicha idoralararo kengash

Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlarini ta'minlash sohasidagi davlat siyosatini amalga oshiruvchi davlat organlari faoliyatini muvofiqlashtirish va ushbu Qonunning qoidalari bajarilishini ta'minlashga qaratilgan kelishilgan sa'y-harakatlarni ishlab chiqish uchun O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan Nogironligi bo'lgan shaxslar ishlari bo'yicha idoralararo kengash tashkil etiladi.

Nogironligi bo'lgan shaxslar ishlari bo'yicha idoralararo kengash tarkibiga nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlarini ta'minlash sohasidagi davlat siyosatini amalga oshirish o'z vakolatiga kiradigan vazirliklar, idoralar va tashkilotlar vakillari, shuningdek nodavlat notijorat tashkilotlari, shu jumladan nogironligi bo'lgan shaxslarning jamoat birlashmalari vakillari kiritiladi.

O'zbekiston Respublikasi Bosh vazirining o'rinbosarlaridan

biri Nogironligi bo'lgan shaxslar ishlari bo'yicha idoralararo kengash raisidir.

Nogironligi bo'lgan shaxslar ishlari bo'yicha idoralararo kengashning majlislari zaruratga qarab, lekin yarim yilda kamida bir marta rais tomonidan chaqiriladi.

Nogironligi bo'lgan shaxslar ishlari bo'yicha idoralararo kengash to'g'risidagi nizom va uning shaxsiy tarkibi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadi.

16-modda. Fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organlarining va nodavlat notijorat tashkilotlarining nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlarini ta'minlashda ishtirok etishi

Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari va nodavlat notijorat tashkilotlari nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlarini ta'minlashga ko'maklashadi.

Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari va nodavlat notijorat tashkilotlari:

nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlarini ta'minlashga doir faoliyatni amalga oshirish chog'ida davlatdan va belgilangan tartibda xalqaro tashkilotlardan huquqiy, uslubiy, tashkiliy hamda moliyaviy yordam olishi;

nogironligi bo'lgan shaxslarni ijtimoiy himoya qilish bilan bog'liq muammolarni hal etishda, shuningdek tegishli tadbirlarni moliyalashtirishda ishtirok etishi;

nogironligi bo'lgan shaxslarning boshqa fuqarolar bilan teng ravishda binolardan, inshootlardan, transportdan, axborotdan va aloqa vositalaridan, shu jumladan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari hamda tizimlaridan, shuningdek boshqa obyektlardan va aholiga ko'rsatiladigan xizmatlardan foydalanishi uchun shart-sharoitlar yaratishda ishtirok etishi mumkin;

nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risidagi qonunchilikka rioya etilishi ustidan jamoatchilik nazoratini amalga oshiradi.

Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari va nodavlat

notijorat tashkilotlari nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlarini ta'minlashga doir boshqa tadbirlarda ham ishtirok etishi mumkin.

17-modda. Nogironligi bo'lgan shaxslarning jamoat birlashmalari

Nogironligi bo'lgan shaxslarning jamoat birlashmalari nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlarini ta'minlash sohasidagi davlat siyosatini shakllantirishda:

davlat va xo'jalik boshqaruvi organlariga, mahalliy davlat hokimiyati organlariga nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari hamda qonuniy manfaatlarini ta'minlash yuzasidan takliflar kiritish;

nogironligi bo'lgan shaxslarga tegishli ijtimoiy xizmat turlarini taqdim etish samaradorligini baholashda ishtirok etish;

nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlarini ta'minlash masalalari bo'yicha ishlab chiqilayotgan normativ-huquqiy hujjatlar loyihalariga takliflar kiritish;

Nogironligi bo'lgan shaxslar ishlari bo'yicha idoralararo kengash ishida va majlislarida ishtirok etish;

vakolatli davlat organlari bilan birgalikda sport, ma'rifiy va madaniy-ommaviy tadbirlarni tashkil etish yo'li bilan ishtirok etishga haqlidir.

Davlat va xo'jalik boshqaruvi organlari, mahalliy davlat hokimiyati organlari nogironligi bo'lgan shaxslarning manfaatlariga daxldor qarorlarni tayyorlash hamda qabul qilishda nogironligi bo'lgan shaxslarning jamoat birlashmalari va ularning vakolatli vakillari bilan hamkorlik qiladi.

Yuridik va jismoniy shaxslar nogironligi bo'lgan shaxslarning jamoat birlashmalariga moddiy-texnik hamda moliyaviy yordam ko'rsatishi mumkin.

3-bob. Nogironligi bo'lgan shaxslarning jamiyat va davlat hayotida to'la huquqli tarzda ishtirok etishi uchun qulay shart-sharoitlar yaratish

18-modda. Nogironligi bo'lgan shaxslarning tengligini ta'minlash va kamsitilishiga yo'l qo'ymaslik

Nogironlik belgisi bo'yicha har qanday kamsitish taqiqlanadi.

Teng imkoniyatlarni ta'minlash va nogironlik belgisiga ko'ra kamsitilishiga yo'l qo'ymaslik uchun davlat organlari nogironligi bo'lgan shaxslarning obyektlar hamda xizmatlardan, ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy sohalardan, sog'liqni saqlashdan, ta'limdan, ishga joylashishdan, shuningdek axborotdan va aloqa vositalaridan teng ravishda foydalanish imkoniyatlarini ta'minlashga doir chora-tadbirlarni amalga oshiradi.

Davlat kamsitilishning barcha shakllaridan nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqiy jihatdan teng ravishda va samarali himoya qilinishini kafolatlaydi.

Davlat insonning asosiy huquqlari va erkinliklaridan foydalanish imkoniyatini berishda nogironligi bo'lgan shaxslarning kamsitilishiga yo'l qo'ymaslik choralari ko'radi.

19-modda. Shaxsiy hayot daxlsizligi huquqi

Nogironligi bo'lgan shaxslar qonunchilikda nazarda tutilgan tartibda tajovuzlardan himoya qilinish, o'z shaxsiy hayoti, oilasi, uy-joyi yoki xat-xabarlari daxlsizligi, sha'ni va qadr-qimmatini himoya qilinishi huquqiga ega.

Davlat nogironligi bo'lgan shaxsning shaxsi, sog'lig'i holati to'g'risidagi ma'lumotlarning maxfiyligini ta'minlash choralari ko'radi.

20-modda. Oilaga va oila muhitiga bo'lgan huquq

Davlat nogironligi bo'lgan bolalarning oilaga va oila muhitiga bo'lgan huquqlarini ta'minlash, ixtisoslashtirilgan muassasalarga joylashtiriladigan nogironligi bo'lgan bolalar sonini qisqartirish, ularning oilaviy sharoitlarda va nogironligi bo'lgan bolalarni joylashtirishning boshqa shakllari doirasida qarindoshlarini jalb etish hisobidan muqobil parvarish qilinishini ta'minlash choralari ko'radi.

Davlat nogironligi bo'lgan bolalarni parvarishlayotgan oilalarga moddiy, maslahatga oid va boshqacha tarzda yordam beradi hamda ularni qo'llab-quvvatlaydi.

21-modda. Fuqarolik va erkin harakatlanish huquqi

Nogironligi bo'lgan shaxslar boshqa fuqarolar bilan teng ravishda fuqarolikni olish va o'zgartirish, shuningdek O'zbekiston Respublikasi hududi bo'ylab erkin harakatlanish, O'zbekiston Respublikasiga kirish va O'zbekiston Respublikasidan chiqib ketish huquqiga ega, bundan O'zbekiston Respublikasi fuqarolari uchun qonunchilikda belgilangan cheklovlar mustasno.

Davlat va nodavlat notijorat tashkilotlari, shu jumladan nogironligi bo'lgan shaxslarning jamoat birlashmalari nogironligi bo'lgan shaxslarni ularning yoshi, jinsi va nogironlik shaklini, shuningdek shaxsiy ehtiyojlarini inobatga oluvchi qo'llab-quvvatlash hamda xizmatlar ko'rsatish dasturlarining mavjudligi va qulayligi to'g'risida xabardor qiladi.

22-modda. Uy-joyga bo'lgan huquq

Davlat nogironligi bo'lgan shaxslarga uy-joy qurilishi bo'yicha davlat dasturlaridan va maxsus dasturlardan foydalanish imkoniyatini ta'minlaydi.

Davlat nogironligi bo'lgan shaxslarga va o'z tarkibida nogironligi bo'lgan shaxs bor oilalarga uy-joyni qulay narxlar bo'yicha olish uchun zarur shart-sharoitlar hamda imkoniyatlarni ta'minlaydi.

Uy-joyga yoki uy-joy sharoitlarini yaxshilashga muhtoj nogironligi bo'lgan shaxslarni hisobga olish mahalliy ijro etuvchi hokimiyati organlari tomonidan amalga oshiriladi.

Mahalliy ijro etuvchi hokimiyati organlari tomonidan uy-joy olishga yoki uy-joy sharoitlarini yaxshilashga muhtoj bo'lgan fuqarolarni hisobga olish ro'yxatlarini shakllantirish chog'ida nogironligi bo'lgan shaxslar va o'z tarkibida nogironligi bo'lgan shaxs bor oilalar alohida ro'yxatga kiritiladi.

Nogironligi bo'lgan shaxslar uy-joy qurilishi bo'yicha davlat dasturlari va maxsus dasturlar doirasida imtiyozli shartlar asosida uy-joy va imtiyozli ipoteka krediti olish huquqiga ega.

Nogironligi bo'lgan shaxslarning va o'z tarkibida nogironligi bo'lgan shaxs bor oilalarning elektron onlayn-auksionlar vositasida yer uchastkalarini sotib olish bilan bog'liq xarajatlarining o'rni

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilangan tartibda qoplanadi.

Nogironligi bo'lgan shaxslarga uy-joyni taqsimlashda imkoniyatga qarab, obyektlar va xizmatlarning qulayligi prinsipiga rioya etilgan holda, ish joyiga, tibbiyot va reabilitatsiya muassasalariga yaqin bo'lgan uy-joy beriladi.

Nogironligi bo'lgan shaxslarga davlat uy-joy fondining ko'p kvartirali uylaridagi turar joylar ularning xohishiga ko'ra pastki qavatlardan berilishi mumkin. Yuqori qavatlardagi kvartiralarga ega bo'lgan nogironligi bo'lgan shaxslar bo'sh turar joylar mavjud bo'lgan taqdirda ularni pastki qavatlarda joylashgan turar joylarga almashtirishga haqli.

Nogironligi bo'lgan shaxslarga yoki o'z tarkibida nogironligi bo'lgan shaxs bor oilalarga beriladigan turar joylar obyektlar va xizmatlarning qulayligi prinsipiga muvofiq bo'lishi kerak.

Nogironligi bo'lgan shaxslar egallab turgan turar joylar nogironligi bo'lgan shaxslarning erkin harakatlanishi va foydalanishi uchun maxsus vositalar hamda moslamalar bilan jihozlangan bo'lishi kerak. Mazkur turar joylarni jihozlash mahalliy ijro etuvchi hokimiyati organlari tomonidan amalga oshiriladi.

Nogironligi bo'lgan shaxslar imtiyozli shartlar asosida ijtimoiy uy-joy olish huquqiga ega.

23-modda. Ijtimoiy infratuzilma obyektlarini nogironligi bo'lgan shaxslarning ehtiyojlariga rioya etgan holda loyihalashtirish, qurish va rekonstruksiya qilish

Davlat boshqaruvi organlari, mahalliy davlat hokimiyati organlari va tashkilotlar nogironligi bo'lgan shaxslarning, shu jumladan o'rindiqli aravachalardan hamda yetaklovchi itlardan foydalanuvchi shaxslarning barcha ijtimoiy infratuzilma obyektlariga (turar joylarga, jamoat va ishlab chiqarish binolariga, imoratlar va inshootlarga, sog'liqni saqlash va sport obyektlariga, madaniy-tomosha muassasalariga hamda boshqa muassasalarga) moneliksiz kirishi uchun shart-sharoitlar yaratishi shart.

Tashkiliy-huquqiy shaklidan qat'i nazar, jamoat binolari

hamda inshootlarini loyihalashtirish, qurish va rekonstruksiya qilish nogironligi bo'lgan shaxslarning ehtiyojlari inobatga olingan holda amalga oshirilishi kerak.

Jamoat binolari hamda inshootlarini loyihalashtirish, qurish va rekonstruksiya qilish chog'ida nogironligi bo'lgan shaxslar foydalanishi uchun avtotransport saqlash joylarini maqbul miqdorda hamda o'lchamda barpo etish bo'yicha choralar nazarda tutilishi kerak.

Uy-joylar va ijtimoiy infratuzilma obyektlarida liftlarni sotib olish hamda o'rnatish chog'ida, tashkiliy-huquqiy shaklidan qat'i nazar, tegishli tashkilotlar liftlarning nogironligi bo'lgan shaxslarning barcha toifalari uchun qulay bo'lishini va ulardan foydalanish imkoniyatini ta'minlashi shart.

Ijtimoiy-maishiy va madaniy maqsadlarga mo'ljallangan qurilish obyektlarini hamda rekonstruksiya qilinayotgan obyektlarni foydalanishga qabul qilish nogironligi bo'lgan shaxslarning jamoat birlashmalari vakillari davlat qabul komissiyasi tarkibiga kiritilgan holda amalga oshiriladi.

Nogironligi bo'lgan shaxslarning obyektlar va xizmatlardan foydalanishi uchun shart-sharoitlar yaratish qurilish loyihalarining majburiy qismidir. Binolarni, inshootlarni va ularning majmualarini qurish hamda rekonstruksiya qilishga doir normalar va qoidalar nogironligi bo'lgan shaxslarning jamoat birlashmalari fikr-mulohazalarini hisobga olgan holda ishlab chiqilishi kerak.

24-modda. Transport vositalarining va yo'l infratuzilmasining qulayligi

Transport vositalarining va yo'l infratuzilmasining qulayligi aholiga transport xizmati ko'rsatuvchi tashkilotlar (tashkiliy-huquqiy shaklidan qat'i nazar) tomonidan nogironligi bo'lgan shaxslarning jamoat birlashmalari ishtirokida:

nogironligi bo'lgan shaxslarga qulaylik yaratish uchun jamoat transportining maxsus vositalar bilan jihozlanishini, shu jumladan alohida joylar jihozlanishini, eshitish qobiliyati zaif bo'lganlar uchun axborot tablolari o'rnatilishini hamda bekatlarning ovoqli tarzda

e'lon qilinishini;

shahar va qishloq jamoat transporti vositalarining yo'nalishlari hamda ko'rsatkichlari keskin farqlanuvchi rangdagi yirik harflar bilan tasvirlanishini;

yo'lovchi poyezdlarining vagonlari maxsus o'rinlar bilan va perronlar, shuningdek temir yo'l vokzallari maxsus mexanik panduslar bilan jihozlanishini;

to'xtash maydonchalarini shaharsozlik normalari va qoidalarini hisobga olgan holda jihozlash, shu jumladan ularga panduslar va tutqichlar o'rnatish, transport vositasining kirish eshiklari oldidagi maydonchalarda taktil qoplamalarini qo'llash, shuningdek elektron axborot tablolarini o'rnatish;

piyodalar o'tish joylari va chorrahalarini, ko'chalar hamda umumiy foydalanishdagi yo'llarni nogironligi bo'lgan shaxslarning ehtiyojlariga muvofiq moslashtirish;

chorrahalarda tovushli va vizual signalizatsiya tizimlarini o'rnatish;

aeroportlarda va aerovokzallarda, yirik temir yo'l stansiyalarida, shuningdek metroda nogironligi bo'lgan shaxslarni transport vositalarigacha kuzatib borish;

nogironligi bo'lgan shaxslar uchun maxsus kutish joylarini jihozlash yo'li bilan ta'minlanadi.

Mahalliy transport vositalarini ishlab chiqish va ishlab chiqarish nogironligi bo'lgan shaxslarning ehtiyojlari inobatga olingan holda amalga oshirilishi kerak.

25-modda. Mehmonxona xonalarining qulayligi

Mehmonxonalarining mulkdorlari umumiy xonalar fondining kamida bitta xonasini o'rindiqli aravachadan foydalanadigan nogironligi bo'lgan shaxslar uchun qulay tarzda jihozlashi, shuningdek eshitish va ko'rish bo'yicha nogironligi bo'lgan shaxslarning tegishli ehtiyojlariga muvofiq e'lonlar uchun displeylar hamda ovozli qurilmalar o'rnatilishini ta'minlashi shart.

26-modda. Axborotdan foydalanish

Davlat nogironligi bo'lgan shaxslarga axborot olish huquqlari

amalg oshirilishini kafolatlaydi hamda nogironligi bo'lgan shaxslarni keng omma uchun mo'ljallangan, qulay formatlardagi va nogironlikning turli shakllari hisobga olingan texnologiyalardan foydalangan holda axborot bilan ta'minlaydi.

Davlat odamlar o'rtasidagi muloqot vositalari sifatida imo-ishora tilidan, muloqotning boshqa muqobil shakllaridan foydalanilishiga ko'maklashadi.

Davlat nogironligi bo'lgan shaxslarga televizion dasturlar, filmlar, teatr tadbirlari va boshqa madaniy tadbirlarning ular uchun qulay formatlarda bo'lishini ta'minlaydi. Davlat telekanallarida yangiliklar ko'rsatuvlarining surdotarjima yoki subtitrlar bilan namoyish etilishi ta'minlanadi.

Davlat kommunikatsiyaning muqobil shakllaridan (Brayl harflaridan va ovozli shakllardan) foydalangan holda badiiy adabiyotlar, maktab darsliklari, boshqa didaktik materiallar va o'qitish vositalari nashr etilishini ta'minlaydi.

Davlat organlari va tashkilotlar o'z rasmiy veb-saytlariga joylashtirilgan axborot bilan qulay tarzda fanishish hamda xizmatlardan foydalanish uchun nogironligi bo'lgan shaxslarga qo'shimcha imkoniyatlarni yaratishi shart.

Davlat organlari va tashkilotlar axborot-kommunikatsiya uskunalarining hamda axborot ta'minotining davlat xaridlariga davlat buyurtmasini amalga oshirishda nogironligi bo'lgan shaxslarning barcha toifalari uchun qulaylik mezonlariga rioya etilishini hisobga olishi kerak.

Davlat organlari va tashkilotlar, zarur bo'lgan taqdirda, mazkur davlat organining yoki tashkilotning vakili va eshitishida nuqsonlari mavjud nogironligi bo'lgan shaxs o'rtasidagi muloqotni ta'minlash uchun imo-ishora tili tarjimonini shartnoma bo'yicha yollaydi.

27-modda. Madaniy hayotda ishtirok etishga, dam olishga va sport bilan shug'ullanishga bo'lgan huquq

Davlat organlari va tashkilotlar nogironligi bo'lgan shaxslarning moddiy madaniy meros obyektlaridan, turistik hamda

sport obyektlaridan va inshootlaridan, shuningdek dam olish obyektlaridan foydalanishini ta'minlaydi.

Teatrlar, muzeylar, kinoteatrlar, axborot-kutubxona muassasalari va axborot-resurs markazlari, madaniyat va istirohat bog'lari nogironligi bo'lgan shaxslar foydalanishi uchun qulay bo'lishi kerak.

Nogironligi bo'lgan shaxslarning moddiy madaniy meros obyektlaridan, turistik va sport obyektlari hamda inshootlaridan, shuningdek tashkilotning dam olish obyektlaridan foydalanishini ta'minlash maqsadida, tashkiliy-huquqiy shaklidan qat'i nazar, tashkilotlar nogironligi bo'lgan shaxslarning jamoat birlashmalari ishtirokida:

nogironligi bo'lgan shaxslarning va ular oilalarining madaniy, sport hamda turistik tadbirlarda ishtirok etishiga ko'maklashadi;

nodavlat notijorat tashkilotlari bilan sheriklikda madaniy, sport va ko'ngilochar tadbirlar o'tkazilishini tashkil etadi;

nogironligi bo'lgan shaxslarga sport bilan shug'ullanish, sport musobaqalarini o'tkazish va ularda ishtirok etish uchun zarur shart-sharoitlar hamda imkoniyatlar yaratadi;

faoliyati nogironligi bo'lgan shaxslarni sport bilan shug'ullanishga va jamiyatning madaniy hayotiga jalb etishga qaratilgan nodavlat notijorat tashkilotlariga ko'maklashadi;

nogironligi bo'lgan shaxslarning barcha darajalardagi sport tadbirlarida ishtirok etishini targ'ib qilish va rag'batlantirishda ishtirok etadi.

Tashkiliy-huquqiy shaklidan qat'i nazar, tashkilotlar nogironligi bo'lgan shaxslarning sport inshootlari obyektlaridan, dam olish obyektlaridan, shuningdek turistik obyektlardan foydalanishini, shu jumladan bepul asosda foydalanishini ta'minlash uchun shart-sharoitlar yaratadi.

Davlat mulki bo'lgan sport obyektlari va inshootlarining sport zallari hamda xonalarini nogironligi bo'lgan shaxslarga sport bilan shug'ullanish uchun bepul asosda taqdim etiladi, bundan qonunchilikda nazarda tutilgan hollar mustasno.

Davlat sportning paralimpiya turlari bo'yicha murabbiylar, hakamlar hamda boshqa mutaxassislarni o'qitish va tayyorlashni ta'minlaydi.

Davlat organlari nogironligi bo'lgan shaxslarning sport bilan shug'ullanishi uchun shart-sharoitlar yaratish va ularni sport bilan shug'ullanishga jalb etishga doir dasturlarni nodavlat notijorat tashkilotlari, shu jumladan nogironligi bo'lgan shaxslarning jamoat birlashmalari bilan birgalikda har yili ishlab chiqadi hamda amalga oshiradi.

Davlat nogironligi bo'lgan shaxslarning sport bilan shug'ullanishini moddiy jihatdan qo'llab-quvvatlash tizimini yaratadi.

28-modda. Murojaat qilish huquqi

Nogironligi bo'lgan shaxslar davlat organlariga, tashkilotlarga va ularning mansabdor shaxslariga yakka tartibda yoki jamoa bo'lib murojaat qilish huquqiga ega.

Davlat organlari, tashkilotlar va ularning mansabdor shaxslari murojaatlarni ko'rib chiqayotganda O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi hamda qonunlari talablariga rioya etishi, ushbu murojaatlarning to'liq, xolisona va o'z vaqtida ko'rib chiqilishi uchun choralar ko'rishi, shuningdek nogironligi bo'lgan shaxslarning buzilgan huquqlari, erkinliklari tiklanishini hamda ularning qonuniy manfaatlari himoya qilinishini ta'minlash yuzasidan o'z vakolatlari doirasida choralar ko'rishi shart.

Davlat organlari, tashkilotlar va ularning mansabdor shaxslari nogironligi bo'lgan shaxslarning murojaatlar (arizalar, shikoyatlar, takliflar) bilan kirishi uchun quyidagilar vositasida zarur shart-sharoitlar yaratishi shart:

shaxslararo muloqot vositasi sifatida imo-ishora tilini e'tirof etish va qo'llab-quvvatlash, shuningdek uni rivojlantirish hamda jamiyat va davlat hayot faoliyatining turli sohalarida qo'llash choralari ko'rish;

nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlarini himoya qilish va amalga oshirish uchun zarur bo'lgan hollarda surdotarjima

xizmatlarini ko'rsatish;

nogironligi bo'lgan shaxslar tomonidan o'z murojaatini imzolash uchun faksimil imzodan foydalanish.

Eshitishi va nutqi bo'yicha nogironligi bo'lgan shaxslarga:

tergov harakatlarini amalga oshirishda yoki jinoyat, fuqarolik, ma'muriy va iqtisodiy ishlar bo'yicha sud protsesslarida ishtirok etish chog'ida;

hujjatlarni yoki bitimlarni notarial tartibda rasmiylashtirishda;

avtomobilni boshqarish ko'nikmalariga yoki kompyuter savodxonligiga o'qish chog'ida;

davlat xizmatlari ko'rsatish chog'ida surdotarjimon xizmatlari ko'rsatiladi.

Eshitishi va nutqi bo'yicha nogironligi bo'lgan shaxslarga surdotarjimon xizmatlari qonunchilikda nazarda tutilgan boshqa hollarda ham ko'rsatilishi mumkin.

Davlat har yili surdotarjimonlar, surdopedagoglar, defektologlar va logopedlar tayyorlanishini ta'minlaydi.

29-modda. Nogironligi bo'lgan shaxsning faksimil imzosi

Nogironligi bo'lgan shaxsning faksimil imzosi — sog'lig'ining holatiga ko'ra (ko'rishning buzilishi, qo'l-oyoqlar yo'qligi, harakatlarni muvofiqlashtirishning buzilishi, falajlik) o'z qo'li bilan imzo qo'yish imkoniyatiga ega bo'lmagan nogironligi bo'lgan shaxsning o'z qo'li bilan qo'ygan imzosi o'rnini bosadigan, maxsus tayyorlangan shtamp (klishe).

Nogironligi bo'lgan shaxsning faksimil imzosi nogironligi bo'lgan shaxs tomonidan faqat, agar u o'zining jismoniy nuqsonlari sababli zarur hujjatlarni imzolash chog'ida o'z qo'li bilan imzo qo'yish imkoniyatiga ega bo'lmasa, qo'llanilishi mumkin.

Faksimil imzo nogironligi bo'lgan shaxs uchun tayyorlanadi va uning tomonidan butun hayoti davomida foydalaniladi. Faksimil imzo yo'qolgan taqdirda uning dublikati tayyorlanadi.

Hech kim faksimil imzodan foydalanishi munosabati bilan o'z

fuqarolik huquqlarini amalga oshirishda cheklanishi mumkin emas.

30-modda. Jamiyatning ongida nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari va qadr-qimmatiga hurmatni shakllantirish hamda mustahkamlash

Davlat organlari jamiyatning ongida nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari va qadr-qimmatiga hurmatni shakllantirish hamda mustahkamlash maqsadida:

nogironligi bo'lgan shaxslarning faol ijtimoiy roli ijobiy qabul qilinishiga ommaviy axborot vositalari va matbuot vositasida ko'maklashishni;

nogironligi bo'lgan shaxslarning salohiyatini hamda jamiyat va davlat taraqqiyotiga qo'shayotgan hissasini targ'ib qilishni;

nogironligi bo'lgan shaxslarning ijtimoiy integratsiyasiga imkon beruvchi timsolini ijobiy va bag'rikenglik asosida gavdalandirish yo'nalishidagi ommaviy axborot vositalarini rag'batlantirishni;

nogironligi bo'lgan shaxslarga nisbatan qotib qolgan qarashlarni va xurofotlarni yo'q qilish bo'yicha chora-tadbirlar amalga oshirish;

ta'limning barcha bosqichlarida, shu jumladan bolalarda go'daklik yoshidan boshlab nogironligi bo'lgan shaxslarga nisbatan hurmat bilan munosabatda bo'lishni tarbiyalashni;

nogironligi bo'lgan shaxslarning qadr-qimmati va qobiliyati hamda ularning ish joyidagi va mehnat bozoridagi jamoa yutuqlariga qo'shayotgan hissasi e'tirof etilishiga ko'maklashishni;

nogironligi bo'lgan shaxslarga va ularning huquqlariga bag'ishlangan tarbiyaviy-tanishtiruv dasturlarini ishlab chiqish hamda joriy etishni ta'minlaydi.

Davlat har yili quyidagi davlat buyurtmalarini joylashtiradi:

jamiyatda nogironligi bo'lgan shaxslarga nisbatan qotib qolgan qarashlarni va xurofotlarni bartaraf etishga, shuningdek nogironligi bo'lgan shaxslarning ijobiy timsolini shakllantirishga qaratilgan badiiy, hujjatli filmlar, spektakllar tayyorlanishiga doir;

nogironligi bo'lgan shaxslarning salohiyatini hamda jamiyat va

davlat hayotiga qo'shadigan hissasini targ'ib qilishga, shuningdek nogironligi bo'lgan shaxslarning ijobiy timsolini yaratishga qaratilgan ijtimoiy reklama axborotini hamda maqolalarni tayyorlash va ommaviy axborot vositalarida yoritishga doir.

Huquq va gumanitar yo'nalishdagi oliy ta'lim muassasalarida nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari bo'yicha kurslar o'tkaziladi va o'quv fanlari o'rgatiladi.

4-bob. Fuqaroni nogironligi bo'lgan shaxs deb e'tirof etish, nogironligi bo'lgan shaxslarni rehabilitatsiya va abilitatsiya qilish

31-modda. Tibbiy-ijtimoiy ekspertiza

Fuqaroni nogironligi bo'lgan shaxs deb topish — tibbiy-ijtimoiy ekspert komissiyalari tomonidan, o'n sakkiz yoshgacha bo'lgan bolalarni nogironligi bo'lgan shaxs deb topish esa — pediatriya tibbiy-ijtimoiy ekspert komissiyalari tomonidan amalga oshiriladi.

Shaxs tibbiy-ijtimoiy ekspertizaga davlat tibbiyot muassasasi tomonidan yuboriladi, bundan ushbu moddaning uchinchi qismida nazarda tutilgan hollar mustasno.

Tashkiliy-huquqiy shaklidan qat'i nazar, tibbiyot tashkilotlari nogironligi belgilari aniq ko'rinib turgan shaxslarni klinik-funksional ma'lumotlarni olishga doir qo'shimcha tekshiruvlarni o'tkazmasdan turib, tibbiy-ijtimoiy ekspertizaga yuborishga haqli.

Agar shaxs sog'lig'ining holatiga ko'ra tibbiy-ijtimoiy ekspert komissiyasiga borish imkoniga ega bo'lmasa va bu tibbiyot muassasasining xulosasi bilan tasdiqlansa, tibbiy-ijtimoiy ekspertiza uyda yoki shaxs davolanishda bo'lgan statsionarda o'tkazilishi mumkin.

Tibbiy-ijtimoiy ekspert komissiyasining majlislarida mahalliy mehnat organlarining, mahalliy davlat hokimiyati organlarining, kasaba uyushmalarining, sug'urta tashkilotlarining va boshqa tashkilotlarning vakillari, shuningdek nogironligi bo'lgan shaxslarning jamoat birlashmalari vakillari ishtirok etishi mumkin.

Tekshiruvdan o'tkazish tibbiy hujjatlar qabul qilingan kundan

e'tiboran o'n kalendar kundan kechiktirmay tibbiy-ijtimoiy ekspert komissiyalari tomonidan o'tkaziladi. Tibbiy-ijtimoiy ekspertizadan o'tish uchun yuborilgan shaxs tibbiy-ijtimoiy ekspert komissiyasi tomonidan tekshiruvdan o'tkazish kuni to'g'risida tibbiy hujjatlar qabul qilingan kundan e'tiboran ikki ish kuni ichida xabardor qilinadi. Nogironlik aniqlangan taqdirda, tibbiy-ijtimoiy ekspert komissiyalari tomonidan hujjatlar qabul qilingan sanadan boshlab fuqaro nogironligi bo'lgan shaxs deb e'tirof etiladi.

Tibbiy-ijtimoiy ekspertiza natijalari bo'yicha nogironligi bo'lgan shaxs deb topilgan fuqaroga — nogironlik guruhi, uning belgilanish sababi va muddatlari, o'n sakkiz yoshgacha bo'lgan bolalarga esa qayta tekshiruvdan o'tish muddati bilan — "Nogironligi bo'lgan bolalar" toifasi belgilanadi.

Qayta tekshiruvdan o'tkazish muddati ko'rsatilmaydigan nogironlik inson a'zolari funksiyalarining hamda organizmi tizimlarining barqaror, asliga qaytarib bo'lmaz tarzdagi morfologik o'zgarishlari va buzilishlari mavjud bo'lgan, amalga oshirilgan reabilitatsiya tadbirlarining samarasizligi oqibatida kasallikning kechishi va sog'liqning tiklanishini, ijtimoiy moslashuvni yaxshilash mumkin bo'lmagan taqdirda, belgilangan tartibda tasdiqlangan kasalliklar va anatomik nuqsonlar ro'yxatiga muvofiq belgilanadi.

Ko'rsatilgan muddatlardan oldin qayta tekshiruvdan o'tkazish sog'liqning holati va hayot faoliyatining cheklanganlik darajasi o'zgarganda yoki tibbiy-ijtimoiy ekspert komissiyalari asoslanmagan qaror qabul qilganligi faktlari aniqlanganda yoxud yuqori turuvchi tibbiy-ijtimoiy ekspert komissiyalari tomonidan nazorat vazifasi bajarilganda amalga oshiriladi.

Tibbiy-ijtimoiy ekspert komissiyalari zarur uskunalar bilan jihozlangan davlat tibbiyot muassasalariga bepul tekshiruvlar o'tkazish uchun birliktirib qo'yiladi.

Davlat boshqaruvi organlari va boshqa davlat tashkilotlari nogironlikning yuzaga kelishiga ta'sir etuvchi omillar hamda shart-sharoitlarni o'rganish maqsadida nogironlikka olib keluvchi kasalliklar yuzaga kelishining ishlab chiqarish, ijtimoiy, ekologik va

boshqa sabablarini tahlil qilishni o'z vakolatlari doirasida amalga oshiradi.

Tibbiy-ijtimoiy ekspert komissiyalari nogironligi bo'lgan shaxslarning ma'lumotlar bazasini shakllantirish, nogironlikni hisobga olish va nogironlik tuzilmasini tahlil qilish maqsadida nogironligi bo'lgan shaxslarning (bolalarning) shaxsiy yig'majildlarini yuritadi.

Nogironlikni belgilash mezonlari va mexanizmlari O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi.

32-modd. Nogironligi bo'lgan shaxslarni reabilitatsiya va abilitatsiya qilish

Nogironligi bo'lgan shaxslarni reabilitatsiya qilishning maqsadi ularga to'laqonli hayot tarzini yuritish hamda o'z huquqlari va potensial imkoniyatlarini amalga oshirish imkonini beradigan ijtimoiy maqomini, o'ziga o'zi xizmat ko'rsatishga va kasbiy faoliyatning har xil turlariga oid qobiliyatini tiklashdan iboratdir.

Davlat nogironligi bo'lgan shaxslarning davlat muassasalarida tibbiy, ijtimoiy, kasbiy hamda jismoniy reabilitatsiya va abilitatsiya qilinishini kafolatlaydi.

Tibbiy reabilitatsiya qilish nogironligi bo'lgan shaxslar a'zolarining hamda organizmi tizimlarining buzilgan va (yoki) yo'qolgan funksiyalarini saqlab qolishga, qisman yoki to'liq tiklashga qaratilgan tibbiy xizmatlar majmuidir.

Ijtimoiy reabilitatsiya qilish nogironligi bo'lgan shaxslarning hayot faoliyati cheklanganligini yengib o'tishi uchun shart-sharoitlar yaratishga, ijtimoiy maqomini, o'ziga o'zi xizmat ko'rsatish, mustaqil yashash imkoniyatlarini tiklashga, shuningdek ularni jamiyatda oilaviy hayotning odatiy sharoitlariga qaytarishga qaratilgan chora-tadbirlar majmuidir.

Kasbiy reabilitatsiya qilish nogironligi bo'lgan shaxslarni kasbga yo'naltirishga, kasbga o'qitishga va ishga joylashtirishga, shuningdek ularning boy berilgan kasbiy bilimlari, mahorati va ko'nikmalarini tiklashga qaratilgan chora-tadbirlar majmuidir.

Nogironligi bo'lgan shaxslar organizmining buzilgan yoki

vaqtincha yo'qolgan funksiyalarini hamda ularning ijtimoiy va kasbiy faoliyatga bo'lgan qobiliyatini jismoniy tarbiya va sport vositalari hamda usullaridan foydalangan holda tiklash (tuzatish va kompensatsiya qilish) jismoniy reabilitatsiya qilishdir.

Nogironligi bo'lgan shaxslarni reabilitatsiya va abilitatsiya qilish nogironligi bo'lgan shaxsni reabilitatsiya qilishning yakka tartibdagi dasturiga muvofiq tashkil etiladi.

Abilitatsiya qilish jamiyat hayotiga moslashtirish uchun organizmning yo'q bo'lgan (tug'ma) va (yoki) rivojlanmagan funksiyalarini shakllantirishga qaratilgan tibbiy, ijtimoiy, pedagogik, psixologik jihatdan tuzatish va boshqa tuzatish chora-tadbirlari majmuidir.

Abilitatsiya qilish bo'yicha xizmatlar xavf guruhidagi bolalarga ko'rsatiladigan tibbiy-ijtimoiy, psixologik va pedagogik jihatdan tuzatish xizmatlarini, shuningdek boshqa tuzatish xizmatlarini o'z ichiga oladi.

Xavf guruhidagi bolalar jumlasiga erta aralashuv hamda zarur tibbiy, ijtimoiy, psixologik, pedagogik jihatdan tuzatishga yoki boshqa tuzatishga oid ko'mak ko'rsatilmaganda jismoniy va (yoki) ruhiy rivojlanishida yuqori darajadagi ortda qolish ehtimoli mavjud uch yoshgacha bo'lgan bolalar kiradi.

Abilitatsiya qilish bo'yicha xizmatlar, tashkiliy-huquqiy shaklidan qat'i nazar, tibbiy-ijtimoiy tashkilotlar, shuningdek tibbiy-ijtimoiy xizmatlar ko'rsatishga doir ixtisoslashtirilgan tashkilotlar tomonidan ko'rsatiladi.

Nogironligi bo'lgan shaxslarni (bolalarni) abilitatsiya qilish ularning ehtiyojlariga imkon qadar moslashtirilgan hajmda, malakali xodimlar tomonidan amalga oshiriladi.

33-modda. Nogironligi bo'lgan shaxsni reabilitatsiya qilishning yakka tartibdagi dasturi

Nogironligi bo'lgan shaxsni reabilitatsiya qilishning yakka tartibdagi dasturi tibbiy-ijtimoiy ekspertiza asosida ishlab chiqilgan, nogironligi bo'lgan shaxs uchun maqbul reabilitatsiya choralari majmui bo'lib, ushbu choralari organizmning buzilgan yoki yo'qolgan

funksiyalarini, shuningdek nogironligi bo'lgan shaxs mehnat faoliyatining ayrim turlarini bajarish qobiliyatini tiklashga, kompensatsiya qilishga qaratilgan tibbiy, ijtimoiy, kasbiy va jismoniy reabilitatsiya choralari amalga oshirishning ayrim turlari, shakllari, hajmlari, muddatlari hamda tartibini o'z ichiga oladi.

Nogironligi bo'lgan shaxs uchun tibbiy-ijtimoiy ekspertiza o'tkazilganidan keyin o'n kun ichida nogironligi bo'lgan shaxsni reabilitatsiya qilishning yakka tartibdagi dasturi ishlab chiqiladi.

Nogironligi bo'lgan shaxsni reabilitatsiya qilishning yakka tartibdagi dasturi davlat organlari va tashkilotlari, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, shuningdek tashkiliy-huquqiy shaklidan qat'i nazar, boshqa tashkilotlar tomonidan bajarilishi shart.

Nogironligi bo'lgan shaxsni reabilitatsiya qilishning yakka tartibdagi dasturi tibbiy, ijtimoiy, ta'limga oid va kasbiy sohalaridagi mutaxassislar tomonidan o'tkaziladigan ko'p sohalar bo'yicha baholash asosida ishlab chiqiladi.

Tashkiliy-huquqiy shaklidan qat'i nazar, davlat organlari va tashkilotlar, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, shuningdek boshqa tashkilotlar nogironligi bo'lgan shaxsni reabilitatsiya qilishning yakka tartibdagi dasturlarida nazarda tutiladigan chora-tadbirlarning so'zsiz, o'z vaqtida va to'liq bajarilishini ta'minlaydi.

Nogironligi bo'lgan shaxsni reabilitatsiya qilishning yakka tartibdagi dasturini tuzishda tibbiy-ijtimoiy ekspert komissiyasi shifokorlari nogironligi bo'lgan shaxsni ushbu Qonunda berilayotgan huquqlari to'g'risida xabardor qilishi shart.

Nogironligi bo'lgan shaxsni reabilitatsiya qilishning yakka tartibdagi dasturini bajarish bo'yicha tadbirlarni moliyalashtirish O'zbekiston Respublikasining Davlat budjeti mablag'lari va qonunchilikda taqiqlanmagan boshqa manbalar hisobidan amalga oshiriladi.

Nogironligi bo'lgan shaxsni reabilitatsiya qilishning yakka tartibdagi dasturida ko'rsatilgan tadbirlarni o'tkazish chog'ida

nogironligi bo'lgan shaxs quyidagi huquqlarga ega:

reabilitatsiyani o'tkazishda ishtirok etuvchi shaxslar tomonidan o'ziga nisbatan teng, hurmat bilan munosabatda bo'linishi;

o'z huquqlari va imkoniyatlari, shuningdek reabilitatsiyadan o'tish xususiyati, sifati, shart-sharoitlari haqida to'liq hamda ishonchli axborot olish;

nodavlat notijorat tashkilotlari, shu jumladan nogironligi bo'lgan shaxslarning jamoat birlashmalari vakillarini reabilitatsiya o'tkazishning har qanday bosqichida jalb etish.

Nogironligi bo'lgan shaxsni reabilitatsiya qilishning yakka tartibdagi dasturi nogironligi bo'lgan shaxs uchun tavsiya xususiyatiga ega. Ushbu shaxs reabilitatsiya chora-tadbirlarining u yoki bu turidan, shakli va hajmidan, shuningdek dasturni amalga oshirishdan butunlay voz kechishga haqli. Nogironligi bo'lgan shaxs o'zining reabilitatsiya qilishning muayyan texnik vositasi yoki boshqa vositasi yoxud turi, shu jumladan avtomobillar, o'rindiqli aravachalar, protez-ortopediya moslamalari, maxsus harfli matbaa nashrlari, ovoz kuchaytiruvchi apparatlar, signalizatorlar, subtitrlri yoki surdotarjimali videomateriallar va boshqa shu kabi vositalar bilan ta'minlanishi to'g'risidagi masalani mustaqil ravishda hal qilishga haqlidir.

Reabilitatsiya qilishning texnik vositalari va xizmatlari nogironligi bo'lgan shaxslarga, qoida tariqasida, natura shaklida taqdim etiladi.

Agar nogironligi bo'lgan shaxsni reabilitatsiya qilishning yakka tartibdagi dasturida nazarda tutilgan reabilitatsiya qilishning texnik vositasini yoxud xizmatni unga taqdim etishning imkoni bo'lmasa yoki nogironligi bo'lgan shaxs o'z hisobidan tegishli vositani olgan yoxud xizmat uchun haq to'lagan bo'lsa, unga nogironligi bo'lgan shaxsga taqdim etilishi kerak bo'lgan reabilitatsiya qilishning texnik vositasining yoki xizmatning qiymati miqdorida kompensatsiya to'lanadi.

Nogironligi bo'lgan shaxs nogironligi bo'lgan shaxsni

reabilitatsiya qilishning yakka tartibdagi dasturidan butunlay voz kechgan yoki dasturning ayrim qismlari amalga oshirilishidan voz kechgan taqdirda davlat organlari va tashkilotlari, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, shuningdek boshqa tashkilotlar, tashkiliy-huquqiy shaklidan qat'i nazar, dasturning bajarilmaganligi uchun javobgar bo'lmaydi.

Nogironligi bo'lgan shaxsni reabilitatsiya qilishning yakka tartibdagi dasturini ishlab chiqish va amalga oshirish tartibi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi.

34-modda. Protez-ortopediya moslamalari va reabilitatsiya qilishning texnik vositalari

Davlat zamonaviy protez-ortopediya moslamalarini va reabilitatsiya qilishning texnik vositalarini yaratish hamda ishlab chiqarishni tashkil etish maqsadida reabilitatsiya qilish industriyasini rivojlantirishga ko'maklashadi.

Protez-ortopediya moslamalarining va reabilitatsiya qilish texnik vositalarining davlat reyestri (ro'yxati), bunday vositalar bilan ta'minlash tartibi, shuningdek nogironligi bo'lgan shaxslarni reabilitatsiya qilishning texnik vositalari bilan ta'minlash uchun tibbiy ko'rsatmalar va qarshi ko'rsatmalar ro'yxati belgilangan tartibda aniqlanadi.

Nogironligi bo'lgan shaxslarni protez-ortopediya moslamalari va reabilitatsiya qilishning texnik vositalari bilan ta'minlash bo'yicha xarajatlarga doir majburiyatlarni moliyalashtirish, shu jumladan ularni tayyorlash va ta'mirlash O'zbekiston Respublikasining Davlat budjeti mablag'lari hisobidan amalga oshiriladi.

ing protez-ortopediya moslamalari va ularni reabilitatsiya qilishning texnik vositalari uchun ushbu moddada nazarda tutilgan xarajatlarni moliyalashtirishga doir qo'shimcha mablag'lar qonunchilikda taqiqlanmagan boshqa manbalardan ham olinishi mumkin.

Hisobot davri yakunlari bo'yicha qaysi tadbirkorlik subyekting tushumi umumiy hajmining kamida o'ttiz foizi

nogironligi bo'lgan shaxslar uchun protez-ortopediya moslamalarini va anjomlarini ishlab chiqarishdan, shuningdek ularga ortopedik protezlash xizmatlari ko'rsatishdan, protez-ortopediya moslamalarini va anjomlarini ta'mirlash hamda xizmat ko'rsatishdan kelib tushgan bo'lsa, o'sha tadbirkorlik subyekti quyidagi huquqlarga ega:

o'zi kiritgan takliflar tanlov savdolari boshqa ishtirokchilarining takliflari bilan teng bo'lgan taqdirda xaridor tomonidan investitsiya majburiyatlarini va ijtimoiy majburiyatlarni qabul qilish sharti bilan davlat mulki obyektlarini "nol" xarid qiymati bo'yicha realizatsiya qilish yuzasidan o'tkazilgan tanlov savdolari natijalariga ko'ra kontrakt tuzishga doir ustunlik;

davlat mulki obyekti uchun mazkur obyektning ijara haqi stavkasi eng kam miqdorining ellik foizi miqdorida ijara haqi to'lash.

5-bob. Nogironligi bo'lgan shaxslarning sog'lig'ini saqlash va ularga ijtimoiy yordam ko'rsatish

35-modda. Nogironligi bo'lgan shaxslarning sog'lig'ini saqlash

Davlat nogironligi bo'lgan shaxslarning sog'liqni saqlash xizmatlaridan, sifatli va nogironligi bo'lgan shaxslarning ehtiyojlarini hisobga oluvchi tibbiy yordamdan boshqa fuqarolar bilan teng ravishda foydalanish huquqi amalga oshirilishini ta'minlash uchun zarur choralar ko'radi.

Davlat nogironligi bo'lgan shaxslarga, fuqarolarga bepul tibbiy yordam ko'rsatishning davlat kafolatlari dasturi doirasida amalga oshiriladigan malakali tibbiy yordam ko'rsatilishi bo'yicha choralar ko'radi. Nogironligi bo'lgan shaxslarni tibbiy parvarish qilish barcha darajalardagi mavjud tibbiy xizmatlar doirasida, shuningdek nogironligi bo'lgan shaxslar uchun ixtisoslashtirilgan xizmatlar tomonidan amalga oshiriladi.

Zo'rayib boruvchi shakldagi yoki yakuniy bosqichdagi bedavo kasalliklarga chalingan shaxslar bemorlarning jismoniy, ruhiy, hissiy va ma'naviy ehtiyojlarini qanoatlantirishni nazarda tutuvchi palliativ tibbiy parvarishlash xizmatlari ko'rsatilishi huquqiga ega bo'ladi.

36-modda. Nogironligi bo'lgan shaxslarga ijtimoiy yordam ko'rsatish

Nogironligi bo'lgan shaxslarga ijtimoiy yordamning quyidagi turlari ko'rsatiladi:

pul to'lovlari (pensiylar, nafaqalar, bir yo'la beriladigan to'lovlar);

reabilitatsiya qilishning texnik vositalari, surdotexnika, tiflotexnika vositalari yoki boshqa vositalar, shu jumladan o'rindiqli aravachalar, protez-ortopediya moslamalari, maxsus harfli matbaa nashrlari, ovoz kuchaytiruvchi apparatlar va signalizatorlar, subtitrli yoki surdotarjimali videomateriallar, shuningdek avtomobillar bilan ta'minlash;

tibbiy, ijtimoiy, kasbiy, jismoniy reabilitatsiya qilish bo'yicha xizmatlar va maishiy xizmatlar;

transport xizmatlari;

dori vositalari bilan ta'minlash.

Nogironligi bo'lgan shaxslarga ijtimoiy yordam mahalliy davlat hokimiyati organlari, sog'liqni saqlash, xalq ta'limi organlari, boshqa davlat organlari tomonidan tibbiy-ijtimoiy ekspert komissiyalarining xulosalari asosida ko'rsatiladi.

Nogironligi bo'lgan, o'ziga o'zi xizmat ko'rsatish qobiliyatini qisman yoki to'liq yo'qotgan va o'zgalarning doimiy parvarishiga muhtoj bo'lgan shaxslarga ularning uyida hamda vakolatli davlat organlarining ixtisoslashtirilgan statsionar muassasalarida qonunchilikda belgilangan tartibda xizmatlar ko'rsatiladi. Bu muassasalarda ijtimoiy xizmatlar ko'rsatish bilan bir qatorda hayot faoliyati uchun tegishli shart-sharoitlar ta'minlanadi, tibbiy xizmatlar ko'rsatiladi, shuningdek mehnat faoliyati va dam olish tashkil etiladi.

Ish beruvchining aybi bilan mehnatda mayib bo'lgan yoki kasb kasalligiga chalingan nogironligi bo'lgan shaxslar tibbiy ko'rsatmalarga binoan ish beruvchining (tashkilotning tashkiliy-huquqiy shaklidan qat'i nazar) mablag'lari hisobidan reabilitatsiya qilishning texnik va maxsus transport vositalari bilan ta'minlanadi.

Mahalliy davlat hokimiyati organlari nogironligi bo'lgan shaxslarga mahalliy budjet mablag'lari hisobidan qo'shimcha ijtimoiy kafolatlar belgilash huquqiga ega.

Nogironligi bo'lgan shaxslar sanatoriy-kurortda bepul sog'lomlashtirish, shuningdek dori vositalari, nogironligi bo'lgan shaxslarni parvarish qilish uchun mo'ljallangan tibbiy buyumlar va nogironligi bo'lgan bolalar uchun maxsus shifobaxsh oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlanish huquqiga ega.

Nogironligi bo'lgan shaxslarning sanatoriy-kurortda sog'lomlashtirilishini ta'minlash tartibi hamda dori vositalarining, nogironligi bo'lgan shaxslarni parvarish qilish uchun mo'ljallangan tibbiy buyumlarning va nogironligi bo'lgan bolalar uchun maxsus shifobaxsh oziq-ovqat mahsulotlarining ro'yxati O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi.

37-modda. Nogironligi bo'lgan shaxslarga ijtimoiy-maishiy xizmat ko'rsatish

Nogironligi bo'lgan shaxslarga ijtimoiy-maishiy xizmat ko'rsatish sog'liqni saqlash organlari, bandlik va mehnat munosabatlari organlari, xayriya tashkilotlari va boshqa tashkilotlar tomonidan fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, nodavlat notijorat tashkilotlari, shu jumladan nogironligi bo'lgan shaxslarning jamoat birlashmalari ishtirokida amalga oshiriladi hamda quyidagi turlarni o'z ichiga oladi:

ijtimoiy himoya qilish va ijtimoiy xizmatlar ko'rsatish masalalari yuzasidan maslahat berish;

tegishli organlar va tashkilotlarga yuborish;

sog'lig'ining holatiga ko'ra o'ziga nisbatan homiylik belgilanishiga muhtoj nogironligi bo'lgan shaxslarga ko'maklashish va homiylarning o'z majburiyatlarini bajarishi ustidan nazoratni amalga oshirish;

protez-ortopediya moslamalarini va rehabilitatsiya qilishning texnik vositalarini olishda ko'maklashish;

o'zgalarning parvarishiga muhtoj nogironligi bo'lgan shaxslarni dori vositalari bilan bepul yoki imtiyozli ta'minlash;

o'zgalarning parvarishiga muhtoj nogironligi bo'lgan shaxslarning asosiy oziq-ovqat mahsulotlari hamda gigiyena vositalari bilan bepul ta'minlanishiga, shu jumladan ovqat tayyorlashiga va uy-joyi yig'ishtirishiga, gigiyenani amalga oshirishiga ko'maklashish.

Agar xodim ish beruvchining aybi bilan nogiron va o'zgalarning parvarishiga muhtoj bo'lib qolgan bo'lsa, nogironligi bo'lgan shaxs mehnat qobiliyatini yo'qotgan vaqtda uni parvarish qiluvchi shaxsni ish beruvchi tibbiy-ijtimoiy ekspert komissiyalarining yoki pediatriya tibbiy-ijtimoiy ekspert komissiyalarining xulosasiga binoan o'z hisobidan ta'minlashi hamda jabrlangan xodimga yetkazilgan moddiy zararining o'rni qoplashi va ma'naviy ziyonni kompensatsiya qilishi shart.

6-bob. Nogironligi bo'lgan shaxslarning ta'lim olishi, ushbu shaxslarni kasbga tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish

38-modda. Nogironligi bo'lgan shaxslarning ta'lim olish huquqi

Nogironligi bo'lgan shaxslar barcha darajalardagi ta'lim tashkilotlarida ta'lim olish va o'z qobiliyatini yanada to'liqroq rivojlantirish uchun butun umri davomida ta'lim olish hamda jamiyat va davlat hayotida ishtirok etish huquqiga ega.

Davlat nogironligi bo'lgan shaxslarning inklyuziv ta'limini rivojlantirishni, ularning ta'lim olishi va kasbiy tayyorgarlikdan, qayta tayyorlashdan va malaka oshirishdan o'tishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratilishini kafolatlaydi.

Ta'lim tashkilotlari davlat organlari bilan birgalikda nogironligi bo'lgan bolalarning maktabgacha, maktabdan tashqari va umumiy o'rta ta'lim olishini, shuningdek o'rta maxsus, professional, oliy va oliy o'quv yurtidan keyingi ta'limi olishini ta'minlaydi.

Agar nogironligi bo'lgan bolalarni ta'lim muassasalarida o'qitishning vaqtincha imkoni bo'lmasa, ta'lim sohasidagi davlat boshqaruvi organlari va ta'lim muassasalari nogironligi bo'lgan bolalarning sohaga oid shifokorlar tavsiyalari asosida hamda ota-

onasining yoki boshqa qonuniy vakillarining roziligi bilan uyda o'qitilishini ta'minlaydi.

Nogironligi bo'lgan bolalarni uyda o'qitish O'zbekiston Respublikasining Davlat budjeti mablag'lari hisobidan amalga oshiriladi.

Davlat nogironligi bo'lgan bolalarning bepul umumiy o'rta, maktabdan tashqari, o'rta maxsus va professional ta'lim olishini kafolatlaydi.

Nogironligi bo'lgan shaxslarni to'lovdan ozod qilgan holda yoki imtiyozli shartlar asosida maxsus o'quv qo'llanmalari va adabiyotlar, shuningdek surdotarjimonlar xizmatlaridan foydalanish imkoniyati bilan ta'minlash O'zbekiston Respublikasining Davlat budjeti mablag'lari hisobidan amalga oshiriladi.

Nodavlat ta'lim tashkilotlari nogironligi bo'lgan shaxslarni (bolalarni) o'qitganlik uchun to'lov bo'yicha imtiyozlar belgilashga haqli.

Nogironligi bo'lgan shaxslarga ta'lim berish, ularni kasbga tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish turli shakllarda, shu jumladan ishlab chiqarishdan ajralgan va ajralmagan holda, eksternat shaklida, shuningdek masofaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalangan holda, umumiy tipdagi ta'lim muassasalarida va tashkilotlarida, ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarida, uyda, maxsus guruhlarda, sinflarda va yakka tartibdagi o'quv rejalari bo'yicha o'qitish yo'li bilan amalga oshiriladi.

Nogironligi bo'lgan bolalarni har tomonlama va uyg'un rivojlantirish, ularda ijtimoiy faollikni shakllantirish, mehnatga ishtiyoq uyg'otish, ularni ilm-fanga, texnikaga, san'atga va sportga jalb etish maqsadida ta'lim muassasalari nogironligi bo'lgan bolalarning maktabdan tashqari ta'limdan foydalanishini, buning uchun zarur shart-sharoitlar yaratgan holda, davlat organlari bilan birgalikda ta'minlashi shart.

Imo-ishora tili O'zbekiston Respublikasi tomonidan nogironligi bo'lgan shaxslarning shaxslararo muomala vositasi

sifatida e'tirof etiladi.

Davlat organlari nogironligi bo'lgan shaxslarning har biri uchun mosroq bo'lgan tillarni, muloqot qilish usullari va vositalarini rivojlantirish, Brayl alifbosini, muqobil harflarni, nutq va og'zaki muomala ko'nikmalarini o'zlashtirish, shuningdek o'qituvchilarni va maktab xodimlarini inklyuziv ta'lim masalalarida o'qitish, imo-ishora tilini va Brayl alifbosini biladigan nogironligi bo'lgan o'qituvchilarni ta'lim muassasalariga ishga joylashtirish yordamida nogironligi bo'lgan shaxslar uchun ta'lim tizimini takomillashtirish choralarini ko'radi.

39-modda. Nogironligi bo'lgan bolalarning maktabgacha ta'limi

Nogironligi bo'lgan bolalarning maktabgacha ta'limi maktabgacha ta'lim tashkilotlarida amalga oshiriladi.

Maktabgacha yoshdagi nogironligi bo'lgan bolalarga nisbatan zarur rehabilitatsiya va abilitatsiya qilish choralari amalga oshiriladi hamda ularning maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bo'lishi uchun qulay shart-sharoitlar yaratiladi.

Sog'lig'ining holati maktabgacha ta'lim muassasalarida bo'lishni vaqtincha istisno etadigan nogironligi bo'lgan bolalar uchun ko'p tarmoqli ixtisoslashtirilgan maktabgacha ta'lim tashkilotlari tashkil etiladi.

Ko'p tarmoqli ixtisoslashtirilgan maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ilg'or uslubiyotlarni o'z ichiga oladigan maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat ta'lim dasturini amalga oshirish ta'minlanadi.

40-modda. Nogironligi bo'lgan shaxslarning umumiy o'rta, o'rta maxsus, professional, maktabdan tashqari, oliy va oliy ta'limdan keyingi ta'limi

Nogironligi bo'lgan shaxslarning umumiy o'rta va o'rta maxsus ta'limi, professional ta'limi ta'lim muassasalarida va tashkilotlarida, zaruriyat bo'lganda esa ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarida amalga oshiriladi.

Nogironligi bo'lgan shaxslarning maktabdan tashqari ta'limi

bolalar, o'smirlar ijodiyot saroylari, uylari, klublari va markazlarida, "Barkamol avlod" bolalar maktabida, bolalar-o'smirlar sport maktablarida, bolalar musiqa va san'at maktablarida, studiyalarda, axborot-kutubxona hamda sog'lomlashtirish muassasalarida amalga oshiriladi.

Nogironligi bo'lgan shaxslarning oliy ta'limi oliy ta'lim muassasalarida va tashkilotlarida amalga oshiriladi.

Nogironligi bo'lgan shaxslarning oliy ta'limdan keyingi ta'limi oliy ta'lim va ilmiy tashkilotlarda olinishi mumkin.

Statsionar davolash-profilaktika yoki reabilitatsiya muassasalarida davolash kursini o'tayotgan nogironligi bo'lgan bolalar uchun mazkur muassasalarda o'quv mashg'ulotlari tashkil etiladi.

Professional ta'lim olish uchun maxsus shart-sharoitlarga muhtoj nogironligi bo'lgan shaxslar uchun turli tipdagi va xildagi ixtisoslashtirilgan professional ta'lim muassasalari tashkil etiladi. Ularda o'qitish maxsus o'quv dasturlari asosida davlat ta'lim standartlariga muvofiq amalga oshiriladi.

Nogironligi bo'lgan shaxslar uchun oliy ta'lim muassasalarida davlat granti asosida abituriyentlarni qabul qilish umumiy sonining ikki foizi miqdorida qo'shimcha qabul kvotasi ajratiladi.

Nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'shimcha kvota asosida oliy ta'lim muassasalariga qabul qilish kirish imtihonlari natijalari bo'yicha amalga oshiriladi.

Nogironligi bo'lgan shaxslar uchun ajratilgan qo'shimcha kvotalar bo'yicha o'qishga qabul qilinmagan abituriyentlar to'plagan ballari bilan ta'limning ushbu yo'nalishi bo'yicha tanlovda umumiy asoslarda ishtirok etadi.

41-modda. Nogironligi bo'lgan shaxslarni kasbga tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish

Nogironligi bo'lgan shaxslarni kasbga tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish ta'lim muassasalarida va tashkilotlarida, shu jumladan ixtisoslashtirilgan ta'lim

muassasalarida, shuningdek nogironligi bo'lgan shaxslarning jamoat birlashmalari korxonalarida nogironligi bo'lgan shaxslarni reabilitatsiya qilishning yakka tartibdagi dasturiga muvofiq ta'minlanadi.

Davlat kasbga tayyorlash (shu jumladan kasbga tashxis qo'yish va yo'naltirish, shakllantirish va reabilitatsiya qilish), tarbiyalash, o'qitish va takomillashtirish davrida didaktik hamda yo'riqnomaviy material, shu jumladan ko'zi ojizlar uchun materiallar (Brayl alifbosi), ko'rish qobiliyati zaif bo'lganlar uchun ovozli variantdagi harflar, ovozli adabiyot, shu jumladan guruhlarda o'qitish uchun yordamchi ovoz tizimlari, eshitish qobiliyati zaif bo'lganlar uchun mimika va imo-ishora tiliga tarjima bilan ta'minlanishini kafolatlaydi.

Sog'liqni saqlash muassasalari tomonidan yengil avtomobillarni boshqarish uchun yaroqli deb e'tirof etilgan nogironligi bo'lgan shaxslarni haydovchilikka tayyorlash maxsus o'quv dasturlari asosida amalga oshiriladi.

Kar va kar-soqov shaxslarni haydovchilikka tayyorlash umumiy o'quv dasturi asosida surdotarjima bilan amalga oshiriladi.

7-bob. Nogironligi bo'lgan shaxslarning mehnat qilishi va bandligi

42-modda. Mehnat qilishga bo'lgan huquqning amalga oshirilishini ta'minlash

Nogironligi bo'lgan shaxs odatdagi mehnat sharoitlariga ega tashkilotlarda, nogironligi bo'lgan shaxslarning mehnatidan foydalanuvchi ixtisoslashtirilgan korxonalarda, sexlarda va uchastkalarda ishlashga, shuningdek qonunchilikda taqiqlanmagan yakka tartibdagi mehnat faoliyatini yoki boshqa faoliyatni amalga oshirishga haqli.

Mehnat munosabatlarining barcha shakllariga nisbatan, shu jumladan ishga qabul qilish shartlariga, ishga yollashga, mehnat faoliyatini amalga oshirishga, ishni saqlab qolishga, xizmatda (ishda) lavozim bo'yicha ko'tarilishga, shuningdek xavfsiz mehnat sharoitlari ta'minlanishiga nisbatan nogironlik belgisiga ko'ra

kamsitish taqiqlanadi.

Nogironligi bo'lgan shaxsning mehnat to'g'risidagi qonunchilikda nazarda tutilgan vaqtincha mehnatga qobiliyatsizligi va ta'tillarda bo'lishi davrida ish beruvchining tashabbusi bilan mehnat shartnomasini bekor qilishga yo'l qo'yilmaydi, bundan tashkilot to'liq tugatilgan hollar mustasno.

Nogironligi bo'lgan shaxslarni tungi vaqtda ishga, shuningdek ishdan tashqari vaqtdagi ishlarga va dam olish kunlari ishga jalb etishga yo'l qo'yilmaydi, bundan qonunchilikda nazarda tutilgan hollar mustasno.

I va II guruh nogironligi bo'lgan ishlovchi shaxslarga nisbatan mehnatga haq to'lash miqdori kamaytirilmagan holda qisqartirilgan ish vaqti davomiyligi belgilanadi va mehnat to'g'risidagi qonunchilikka muvofiq har yilgi asosiy uzaytirilgan ta'til beriladi.

43-modda. Nogironligi bo'lgan shaxslarni ishga joylashtirish va ularning bandligini ta'minlash

Davlat nogironligi bo'lgan shaxslarni ishga joylashtirish va ularning bandligini ta'minlash, shuningdek mehnat bozorida ularning raqobatbardoshligini oshirish maqsadida:

nogironligi bo'lgan shaxslarni kasbiy reabilitatsiya qilishni amalga oshiradi, ularni mehnatda kuzatib boradi, shuningdek nogironligi bo'lgan shaxslarning mos keladigan ishga kirishini, saqlab qolinishini va xizmatda (ishda) lavozim bo'yicha ko'tarilishini ta'minlaydi;

tashkiliy-huquqiy shaklidan qat'i nazar, aholi bandligi to'g'risidagi qonunchilikda nazarda tutilgan tartibda tashkilotlarda nogironligi bo'lgan shaxslarni ishga qabul qilish uchun ish o'rinlarining eng kam sonini belgilaydi;

nogironligi bo'lgan shaxslarni ishga joylashtirish uchun mos keladigan kasblar bo'yicha ish o'rinlarini zaxira qilinishini ta'minlaydi;

tashkiliy-huquqiy shaklidan qat'i nazar, tashkilotlarni nogironligi bo'lgan shaxslarni ishga joylashtirishga rag'batlantiradi, shuningdek ixtisoslashtirilgan ish o'rinlari tashkil etilishini

ta'minlaydi;

nogironligi bo'lgan shaxslarning tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratilishini ta'minlaydi;

nogironligi bo'lgan shaxslarni yangi kasblarga o'qitish o'quv dasturlari tashkil etilishi va takomillashtirilishini ta'minlaydi;

nogironligi bo'lgan shaxslarning davlat sektoriga ishga joylashtirilishini va bandligi rag'batlantirilishi hamda rivojlantirilishini ta'minlaydi;

nogironligi bo'lgan shaxslarning mehnatidan, shu jumladan ularning kasanachiligidan foydalanuvchi tashkilotlarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlaydi.

Nogironligi bo'lgan shaxslarni ishga joylashtirish mahalliy mehnat organlari tomonidan ta'minlanadi.

Mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan xodimlarining soni yigirma nafardan ortiq bo'lgan tashkilotlarda xodimlar umumiy sonining kamida uch foizi miqdorida nogironligi bo'lgan shaxslarni ishga joylashtirish uchun ish o'rinlarining eng kam soni belgilanadi.

Nogironligi bo'lgan shaxslarning mehnatidan foydalanish uchun nogironligi bo'lgan shaxslarning ehtiyojlarini hamda mahalliy xususiyatlarni hisobga olgan holda ixtisoslashtirilgan korxonalar va ish o'rinlari tashkil etiladi. Ko'rish bo'yicha nogironligi bo'lgan shaxslar shart-sharoitlari o'z imkoniyatlariga muvofiq bo'lgan ishlab chiqarishda ishtirok etish uchun ustuvor huquqqa ega bo'ladi.

8-bob. Yakunlovchi qoidalar

44-modda. Nizolarni hal etish

Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlarini ta'minlash sohasidagi nizolar qonunchilikda belgilangan tartibda hal etiladi.

45-modda. Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risidagi qonunchilikni buzganlik uchun javobgarlik

Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risidagi qonunchilikni buzganlikda aybdor shaxslar belgilangan tartibda javobgar bo'ladi.

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI PREZIDENTINING QARORI

NOGIRONLIGI BO'LGAN SHAXSLARNI QO'LLAB- QUVVATLASH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHGA DOIR QO'SHIMCHA CHORA-TADBIRLAR TO'G'RSIDA

Inson huquqlari, jumladan nogironligi bo'lgan shaxslar huquqlarining kafolatlarini mustahkamlash, inklyuziv rivojlanish, aholining barcha qatlamlari teng huquq va imkoniyatlarga ega bo'lishlarini ta'minlashning samarali mexanizmlarini joriy etish, nogironligi bo'lgan shaxslarning jamiyat hayotining barcha sohalarida ishtirok etishlari uchun zarur shart-sharoitlar yaratish maqsadida:

1. Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi, Adliya vazirligi, Inson huquqlari bo'yicha Milliy markaz, O'zbekiston nogironlar jamiyati, O'zbekiston nogironlar assotsiatsiyasi, Advokatlar palatasi hamda jamoatchilikning quyidagi takliflari ma'qullansin:

nogironligi bo'lgan muhtoj shaxslarni zamonaviy protez-ortopediya moslamalari bilan ta'minlash hamda nogironligi bo'lgan shaxslarni reabilitatsiya qilish muassasalari uskunalarini modernizatsiya qilish;

I va II guruh nogironligi bo'lgan shaxslar, nogironligi bo'lgan bolalar hamda ularga g'amxo'rlik qiluvchi fuqarolarga davlat idoralari va tashkilotlari tomonidan ko'rsatiladigan davlat xizmatlaridan navbatsiz foydalanish bo'yicha imtiyozlar berish;

nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqiy kafolatlarini mustahkamlash va ularga yuridik yordam ko'rsatish tizimini takomillashtirish.

2. 2022 — 2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida aholining muhtoj qismini zamonaviy protez-ortopediya buyumlari va reabilitatsiya vositalari bilan ta'minlash darajasini 60 foizga yetkazish belgilanganligi ma'lumot uchun qabul qilinsin.

Mazkur ko'rsatkichga erishish doirasida Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi 2023-yilda muhtoj shaxslarni xorijiy texnologiyalar asosida tayyorlangan sifatli zamonaviy oyoq protez-ortopediya buyumlari, shu jumladan "Ijtimoiy himoya yagona reyestri"ga kiritilgan nogironligi bo'lgan shaxslar hamda I guruh nogironligi bo'lgan shaxslarni son protezi, boldir protezi va oyoq kamari ortoped apparatlari bilan bepul ta'minlasin.

4. Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi Sog'liqni saqlash vazirligi hamda Iqtisodiyot va moliya vazirligi bilan birgalikda 2023-yil 1-iyulga qadar nogironligi bo'lgan muhtoj shaxslar ta'minlanadigan protez-ortopediya moslamalari va reabilitatsiya qilishning texnik vositalari ro'yxatini kengaytirish bo'yicha Hukumat qarori loyihasini Vazirlar Mahkamasiga kiritсин.

5. Belgilab qo'yilsinki, I va II guruh nogironligi bo'lgan shaxslar, nogironligi bo'lgan bolalar va ularga g'amxo'rlik qiluvchi (yo'lda kuzatib boruvchi) bir nafar fuqaro uchun davlat idoralari va tashkilotlari tomonidan, shu jumladan davlat xizmatlari markazlari, sog'liqni saqlash, ta'lim, madaniyat muassasalarida fuqarolarning bevosita hozirligida (joyida) ko'rsatiladigan xizmatlardan navbatsiz foydalanish, davlat idoralari rahbarlari (mansabdor shaxslari) qabuliga navbatsiz kirish bo'yicha imtiyoz beriladi.

6. Shunday tartib o'rnatilsinki, unga muvofiq 2023-yil 1-maydan boshlab tibbiyot muassasalarida davolanayotgan nogironligi bo'lgan bolaga g'amxo'rlik qilish uchun shu muassasada uning otasi yoki onasiga (ularning o'rnini bosuvchi shaxsga) yoxud oilaning bolani bevosita parvarishlayotgan boshqa a'zosiga nogironligi bo'lgan bolaning yonida birga bo'lish uchun sharoit yaratiladi, jumladan:

statsionar tibbiyot muassasalarida nogironligi bo'lgan bolani parvarishlayotgan shaxsga mazkur davr uchun mehnatga layoqatsizlik varaqasi beriladi;

bolalikdan nogironligi bo'lgan shaxslarga g'amxo'rlik qiluvchi shaxslar (ota-onasi va boshqalar) uchun davolash davrida davlat statsionar tibbiyot muassasalarida bepul ovqatlanish yo'lga

qo'yiladi.

7. Belgilab qo'yilsinki, pediatriya tibbiy-ijtimoiy ekspert komissiyalari tomonidan bolalarning nogironligi bo'lgan shaxs deb topilishi asosli ekanligini aniqlash maqsadida ularni Iqtisodiyot va moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi tuman (shahar) bo'limlarining yo'llanmasiga asosan qaytadan tibbiy-ijtimoiy ekspertizaga yuborish tartibi bekor qilinadi.

8. Fuqarolarga yuridik yordam ko'rsatish jarayonlarini raqamlashtirish, advokatura sohasini sudlar va huquqni muhofaza qiluvchi organlar hamda boshqa davlat organlari faoliyati bilan integratsiya qilishni nazarda tutuvchi "Yuridik yordam" axborot tizimi ishga tushirilganligi ma'lumot uchun qabul qilinsin.

Belgilansinki, nogironligi bo'lgan shaxslarning ixtiyoriy bepul yordam olishlariga (pro bono) ko'maklashish uchun "Yuridik yordam" axborot tizimida advokatlik tuzilmalari va advokatlar foydalanishi uchun ochiq bo'lgan nogironligi bo'lgan shaxslarning murojaatlari bo'limi yaratiladi.

Bunda:

nogironligi bo'lgan shaxslarning ixtiyoriy bepul yuridik yordam (pro bono) olish bo'yicha murojaatlari "Yuridik yordam" axborot tizimiga kiritiladi hamda ixtiyoriy yordam ko'rsatilishi uchun advokatlik tuzilmalari va advokatlar e'tiboriga yetkaziladi;

ixtiyoriy bepul yuridik yordam ko'rsatish istagida bo'lgan advokatlik tuzilmalari hamda advokatlar uchun bunday yordam taklif qilishning texnik imkoniyati yaratiladi;

advokatlik tuzilmalari va advokatlardan ular ko'rsatgan ixtiyoriy bepul yuridik yordam (pro bono) to'g'risida hisobot talab qilinmaydi.

9. Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi:

a) nogironligi bo'lgan shaxslar, nogironligi bo'lgan bolalar va ularga g'amxo'rlik qiluvchi shaxslarga o'z huquqlaridan foydalanishda qulaylik yaratish maqsadida:

Sog'liqni saqlash vazirligi, Iqtisodiyot va moliya vazirligi hamda manfaatdor vazirlik va idoralar bilan birgalikda 2023-yil 1-

iyunga qadar nogironligi bo'lgan shaxslar va ularga g'amxo'rlik qiluvchi fuqarolar uchun qonunchilikda belgilangan imtiyozlarning yagona ro'yxatini shakllantirsin va doimiy yangilab borsin;

Adliya vazirligi bilan birgalikda nogironligi bo'lgan shaxslar va ularga g'amxo'rlik qiluvchi fuqarolar uchun belgilangan imtiyozlarning yagona ro'yxatini "Advice.uz" (e-maslahat.uz) huquqiy axborot portalida e'lon qilib, Internet tarmog'i orqali muntazam yoritib borishni ta'minlasin;

b) Adliya vazirligi, Bosh prokuratura, Inson huquqlari bo'yicha Milliy markaz bilan birgalikda uch oy muddatda nogironligi bo'lgan shaxslarni ishga qabul qilishda dastlabki sinov muddatini qo'llash masalasini xorijiy ilg'or tajribalar asosida o'rganib chiqsin hamda Vazirlar Mahkamasiga taklif kiritsin.

10. Belgilansinki, 2023/2024 o'quv yilidan boshlab "Maxsus pedagogika, defektologiya" magistratura mutaxassisliklari bo'yicha davlat oliy ta'lim muassasalariga qabul to'liq davlat granti asosida amalga oshiriladi.

Bunda, davlat granti asosida o'qitish davlat oliy ta'lim muassasalari magistraturasiga ajratilgan davlat granti asosidagi umumiy qabul parametrlari doirasida amalga oshiriladi.

11. Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi:

2023/2024 o'quv yiliga qabul jarayonidan boshlab qabul tartibi, test sinovlari to'g'risida abituriyentlarga ma'lumot berish uchun tayyorlanadigan materiallar nogironligi bo'lgan shaxslar uchun qulay formatda bo'lishi, jumladan videoroliklar surdotarjima yoki subtitrlar bilan namoyish etilishini ta'minlasin;

ta'lim olayotgan nogironligi bo'lgan talabalarga ta'lim jarayonida ko'maklashish uchun nogironligi bo'lgan shaxsning oila a'zosi yoki boshqa shaxslarga oliy ta'lim muassasasida nogironligi bo'lgan shaxsning yonida birga bo'lishi uchun sharoit yaratish choralarini ko'rsin.

12. Nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar rejasi ilovaga muvofiq tasdiqlansin.

13. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 9-avgustdagi "Nogironligi bo'lgan shaxslarga ko'rsatilayotgan tibbiy-ijtimoiy xizmatlar sifatini yanada yaxshilash chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-5217-son qarori 2-bandining o'ninchi xatboshisi quyidagi tahrirda bayon etilsin:

"bolalar tserebral falaji, umurtqa pog'onasining patologik sinishi bilan kasallangan bolalar va kattalarda mustaqil yurish funksiyalarini qayta tiklash uchun Nogironligi bo'lgan shaxslarni reabilitatsiya qilish va protezlash milliy markazi va uning hududiy markazlarini 2021-2022-yillarda 28 ta, shundan 2021-yilda 14 ta zamonaviy ekzoskelet uskunasi, 2023-yilda robotlashtirilgan lokomat to'plami va boshqa zamonaviy reabilitatsiya uskunalari bilan ta'minlash".

14. Iqtisodiyot va moliya vazirligi mazkur qarorning 2, 6 va 13-bandlarida nazarda tutilgan chora-tadbirlarni moliyalashtirish 2023-yilda Davlat budjetidan tegishli sohalarga ajratilgan mablag'lar doirasida amalga oshirilishini, 2024-yildan boshlab esa Davlat budjeti parametrlarini shakllantirishda zarur mablag'larni inobatga olsin.

15. Adliya vazirligi:

Inson huquqlari bo'yicha Milliy markaz hamda Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi bilan birgalikda nogironligi bo'lgan shaxslarga berilgan imtiyozlar, nogironlik belgisi bo'yicha kamsitishga yo'l qo'ymaslik, nogironligi bo'lgan shaxslarga o'z huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlaridan foydalanishlari uchun qulay sharoitlar yaratish haqida keng tushuntirish ishlarini amalga oshirsin;

O'zbekiston Milliy axborot agentligi, O'zbekiston Milliy teleradiokompaniyasi, Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahri hokimliklari bilan birgalikda mazkur qarorning mazmun-mohiyati va ahamiyatining aholi o'rtasida tushuntirilishini, ommaviy axborot vositalarida, shu jumladan Internet jahon axborot tarmog'i orqali muntazam ravishda va keng ko'lamda yoritib borilishini ta'minlasin.

16. Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi Sog'liqni saqlash vazirligi, manfaatdor vazirlik va idoralar bilan birgalikda uch oy muddatda qonunchilik hujjatlariga mazkur qarordan kelib chiqadigan o'zgartirish va qo'shimchalar to'g'risida Vazirlar Mahkamasiga takliflar kiritsin.

17. Mazkur qaror ijrosini muhokama qilib borish, ijro uchun mas'ul tashkilotlar faoliyatini muvofiqlashtirish va nazorat qilish O'zbekiston Respublikasining Bosh vaziri A.N. Aripov zimmasiga yuklansin.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. MIRZIYOYEV

Toshkent sh.,

2023-yil 27-fevral,

PQ-74-son

NOGIRONLAR SPORTINING ASOSIY TUSHUNCHALARI

Salomatlik – bu mazkur mavjud tizimda yashash sharoitlarining funksional ko‘rsatkichidir.

Salomatlik va jismoniy ish qobiliyati – bular bir narsa emas, lekin salomatlikning yaxshi holatiga muayyan ish qobiliyati muvofiq keladi.

Butunjahon salomatlik tashkiloti (BST) ta’rifiga ko‘ra: “Salomatlik-bu kasallik va majruhlikning yo‘qligigina emas, balki jismoniy ahvol, psixik va ijtimoiy kayfiyat hamdir. Salomatlik eng yaxshi darajada bo‘lishi insonning irqi, dini, siyosiy qarashlari, ilmiy yoki ijtimoiy mavqei qanday bo‘lishidan qat’iy nazar, uning asosiy huquqlaridan biri sanaladi”. Demak, salomatlik ko‘p qatlamli va keng ma’noli tushuncha bo‘lib, u me’yordagi, sog‘lom kayfiyat, ko‘rinish va xatti-harakatlarni, shuningdek, me’yordan og‘ish to‘g‘risida shifokorlar yoki laboratoriya dalillari yo‘qligini ifodalaydi.

Salomatlikni odamlar o‘zlari o‘qiyotgan, ishlayotgan, o‘ynayotgan va yashayotgan joylarida yaratadilar hamda joriy qiladilar. Salomatlik insonning o‘zi va atrofida qilari haqida g‘amxo‘rlik qilishi, o‘zi qarorlar qabul qilib, shaxsiy hayotini nazorat qila bilishi, shuningdek, jamiyat o‘zining barcha a‘zolariga ular sog‘lom bo‘lishlari uchun sharoit yaratib bergani tufayli yuzaga keladi.

Kasallik, og‘riq – “salomatlik” atamasiga taalluqli tushunchalar bo‘lib, organizmning normal faoliyati yoxud insonning maxsus psixik qobiliyatidagi cheklanish yoki izdan chiqishlarni, tana tuzilishidagi morfologik nuqsonlar, yomon jismoniy hamda ruhiy

ahvolni ifoda etadi.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) qaroriga muvofiq "...tug'ma yoki hayot davomida orttirilgan jismoniy yoxud aqliy shikastlanish oqibatida ishi, kasbi yoki jamiyat hayotini ro'yobga chiqarish sharoitida sog'lom odamlar kam faoliyat ko'rsata olmaydigan barcha shaxslar..." **nogiron** yoki **shikastlangan odamlar** deb ataladilar.

Quyiroqda: "...nogironlikni yana kundalik turmushning, masalan:

- mustaqillik;
- ijtimoiy mavqe;
- kasbiy faoliyat singari asosiy tarkibiy qismlari sifatida yosh, jins hamda normativ holatga mos bir yoki bir necha xil faoliyatlarni boshqarish vaqtida paydo bo'lgan asorat deb qabul qilish ham mumkin". Tibbiyot nuqtai nazaridan, nogironlik – bu somatik shikastlanish yoki funksionallikning pasayishi demak.

Shikastlanish – tibbiyotga oid emas, u somatik yoki funksional shikastlanishlarni nazarda tutib, doimiy yoki vaqtinchalik ruhiy, jismoniy yoki anatomik funksional yo'qotish, nuqson yoki anomaliyalarga olib kelishi mumkin.

Demak, nogironlik funksionallikning pasayishi bo'lib, u odatda, inson qodir bo'lgan doiradagi harakat, sezgi yoki ong bilan bog'liq funksiyalar uchun zarur bo'lgan faoliyatlar to'la yoki qisman yo'qotilishini nazarda tutadi.

Ilmiy-tarbiyaviy va pedagogik nuqtai nazardan: nogironlik ta'lim-tarbiyaga shunisi bilan ta'sir ko'rsatadiki, unga xos

xususiyatlar – ish qobiliyatining pasayishi, o‘qish, o‘rganish faoliyatining buzilishi o‘z-o‘zini ro‘yobga chiqarish, individuallikni rivojlantirish, shaxs va ijtimoiylikning rivojlanishini izdan chiqaradi.

Shunday qilib, jamiyat hayotidagi ishtiroki jismoniy yoki ma’naviy-aqliy mayibligi tufayli murakkablashgan kishilar **nogiron** (shikastlangan) hisob-lanadi. Ko‘rish, eshitish, gapirish, fikrlash qobiliyati, hissiylik, tayanch-harakat apparati, insonning tashqi ko‘rinishi, ichki organ va tizimlar faoliyatining buzilishi nogironlikka sabab bo‘lishi mumkin.

Sport rehabilitatsiyaning (tiklash ishlari) muhim tarkibiy qismi bo‘la oladi. Rehabilitatsiya mutaxassislar guruhining mayib kishilar sifatlarini ular jamiyatning ishlab chiqarish, iqtisodiy, siyosiy, madaniy va oilaviy hayotida faol ishtirok eta olishlari uchun *rivojlantirish, saqlab qolish* va *tiklash* maqsadida olib boradigan keng miqyosli faoliyatidir.

Nogironlar sporti – nogironlar va surunkali kasalligi bo‘lgan bemorlar uchun maxsus ishlab chiqilgan sport harakatlari yig‘indisi bo‘lib, sport faoliyati bilan shug‘ullanadigan bolalar, kattalar va keksalar uchun tashkil etilgan **klublarda** bo‘sh vaqtni o‘tkazish, tiklanish hamda yuqori natijalarga erishish (Paralimpiada o‘yinlari) maqsadida qo‘llaniladi.

Yuqori natijalar sporti nuqtai nazaridan nogironlar sportining mohiyatini turlicha tushunish mumkin; masalan,

umumiy tushuncha: “muayyan sport turida shaxsiy yuqori natijalarga erishish”;

keng ma’noda: “sport mashg‘ulotlarining har biri – bu yuqori

natijalar sportidir, chunki bu natijalarga erishish har xil sport turlarida va harakat turlarida muayyanlashadigan faoliyatlarning muhim tarkibiy qismi sanaladi”;

tor ma'noda: “bu inson o‘zi yoki atrofida gilar uchun rekord hisoblangan natijalarga erishish maqsadida bor kuchi bilan shug‘ullanadigan yuqori natijalar sportidir”.

Nogironlar sporti surunkali kasalliklar bilan og‘rigan bemorlar, jarohatlangan, mayib kishilar shug‘ullanadigan sport bo‘lganligi sababli nogironlar sportining quyidagi turlari farqlanadi:

- nogironlar sportining ommaviy turlari (yoki bo‘sh vaqtdagi sport);

- ambulator rehabilitatsiya sporti (yoki davolovchi jismoniy tarbiya);

- maxsus maktab va internatlardagi maktab jismoniy tarbiyasi;

- musobaqalashuv sporti;

- yuqori natijalar sporti (milliy, xalqaro va paralimpiya musobaqalarida ishtirok etish uchun mashg‘ulotlar jarayoni).

Nogironlar sportining *asosiy maqsadlari* jismoniy tarbiya va sport vositasida nogironlar hamda surunkali kasalliklar bilan og‘rigan bemorlarni asoratlardan xalos etish va tiklashdan iborat. Bu oqibatida:

- ish qobiliyati oshib, o‘qish-o‘rganish jarayoni optimallasadi;

- mustaqillikka erishish, atrofda gilar hamda moslamalarga qaramlikdan qutulish mumkin;

- kasbiy ish qobiliyati rivojlanadi va jamiyatdagi mavqe tiklanadi;

- o'zi uchun ma'suliyat hissi, yashashga layoqat ortadi.

Nogironlar sportining yo'nalishlaridan biri yuqori natijalar sportidir (Paralimpiya). Unda qatnashish mezonlari quyidagilar hisoblanadi:

- odatdagi sportda ishtirok eta olmaydigan, ya'ni harakat apparati faoliyati va hokazolar izdan chiqqan har qanday kishi qatnashishi mumkih;

- eng kam shikastlanish (Minimum "Handicap"), ya'ni sportchining federatsiyalar tomonidan belgilangan eng kam darajadagi shikastlanish bilan ishtirok etishiga yo'l qo'yiladi (u shug'ullanishi mumkin bo'lgan sport turlari va salomatlik holati to'g'risidagi guvohnoma mavjud bo'lsa).

Yuqori natijalar sportining vazifalari:

1. Bolalar, o'smirlar va kattalarni rivojlanish darajasi hamda imkoni-yatlariga qarab (biologik yoshi, shikastlanish turi, sport turi) optimal shug'ullantirish.

2. Sport mashg'ulotlaridan keyin dam olish va bo'shashish uchun imkoniyat yaratish (gimnastika, massaj, bo'shashish texnikasi, fizioterapiya, ijtimoiy-ruhiy tadbirlar).

3. Keyingi jarohatlarni oldini olish uchun shikastlanishdan so'ng shug'ullanish (asta-sekin tiklanish).

Amaliyotda profilaktikaning har xil turlarini ko'rib chiqish zarur.

Profilaktika turlari

Salomatlikning dolzarb holati	Nimani oldini olish kerak	Profilaktik tadbirning nomi
Sog'lom	Xavfli omillar	Kasallikdan avvalgi profilaktika (emlash)
Sog'lom (lekin xavfli omillar mavjud)	Kasallik (o'tkir)	Birlamchi profilaktika
O'tkir kasallik	Surunkali kasallik	Ikkilamchi profilaktika
Surunkali kasallik	Mayiblik, asoratlar	Uchlamchi profilaktika

Shunday qilib, **profilaktika** bu shunday faoliyat tamoyili va konsepsiyasi, ular yordamida hayotiy sog'lomlik darajasi o'zgarishsiz saqlab turiladi. Profilaktika salomatlikni saqlash, o'tkir va surunkali kasalliklardan himoyalash, shuningdek, jarohatlarni oldini olish maqsadida amalga oshiriladigan tibbiy, ijtimoiy-siyosiy hamda tarbiyaviy tadbirlardan tashkil topadi.

Reabilitatsiya deganda quyidagilar tushuniladi:

- ijtimoiy tadbirlar, jamiyatning nogironlar mavqeini tiklash uchun ko'rsatadigan yordami;
- ish qobiliyatini tiklash, biror kasbni egallash, jamiyatning to'la-to'kis a'zosi sifatida shakllanishga ko'maklashuvning uzoq muddatli jarayoni.

Reabilitatsiyaning mavjud turlari tamoyili jihatdan quyidagicha taqsimlanadi:

- statsionar reabilitatsiya (kasalxonalar, davolanish oromgohlarida o'tkaziladi);
- yarim statsionar ambulator reabilitatsiya (yashash joyi bo'yicha poliklinikalarda, ixtisoslashtirilgan kasalxonalarning

reabilitatsiya bo'limida o'tkaziladi);

- ambulator reabilitatsiya (klublar, fitnes markazlar, yashash joyi bo'yicha 'oliklinikalarda o'tkaziladi);

- maktab reabilitatsiyasi (internatlar, maxsus maktablarda o'tkaziladi);

- kasbiy reabilitatsiya (ya'ni nogironlarni qayta tayyorlash, malakasini o'zgartirish, ular uchun ustaxonalar);

- doimiy reabilitatsiya (yoki ijtimoiy reabilitatsiya), bunga surunkali kasalliklar bilan og'rigan bemorlar va nogironlarning sport mashg'ulotlari ham kiradi (musobaqalar va katta sportni o'z ichiga oladi).

Reabilitatsiyaning maqsadlariga xos **tamoyillarga** rioya qilingandagina u samarali bo'lishi mumkin. Mazkur tamoyillar quyidagilardir:

- reabilitatsiya zarurligini o'z vaqtida aniqlash (keyingi asoratlarning oldini olish uchun);

- har bir alohida holatga individual yondashish;

- reabilitatsiyani o'z vaqtida boshlash, uni o'tkazish choralarini zudlik bilan qo'llash;

- doimiy, uzluksiz reabilitatsiya;

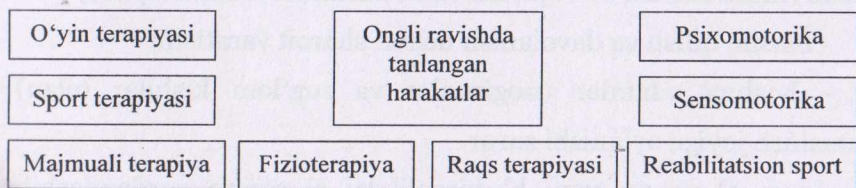
- barcha zarur choralarni birgalikda qo'llash;

- ambulator reabilitatsiyaning statsionar reabilitatsiyadan ustunlash;

- reabilitatsiyaning nogironlik nafaqasidan ustunligi.

Reabilitatsiyada nima qilish zarur?
(ilmiy yondashuv nuqtai nazaridan)
Quyidagilar yordamida natijaga erishamiz:

1-sxema

Shikastlanish yoki og'ir kasallikni boshdan o'tkazish jismoniy, funksional, ijtimoiy, ruhiy jihatdan og'ir asoratlarni keltirib chiqarishi mumkin (ko'pincha keltirib chiqaradi ham).

Natijada inson hayotining sifati o'zgaradi, bu uning kayfiyatida, hayotga, baxt-saodatga munosabatida o'z aksini topadi.

Shikastlangan, nogiron bo'lib qolgan inson funksional holatini, ish qobiliyatini yo'qotishni istamaydi va reabilitatsiyaning bir qator bosqichlaridan o'tgach, nihoyat, nogironlar sportining biror turini tanlaydi. Unda jismoniy nuqsonlar, muayyan cheklovlarga qaramay, yashashga intilish hissi paydo bo'ladi. Kayfiyatini yaxshilash, o'zini baxtiyor sezish uchun unga quyidagilar yordam beradi:

- o'z ustida ishlash;
- yashash sha sharoitini yaxshilash;
- atrof-muhitdagi ahvolini yaxshilash.

Shuning uchun nogironlar sporti:

- serqirra bo'lishi;
- mamnunlik olib kelishi va muvaffaqiyatga erishishda yordam

berishi;

- muntazam bo'lishi, nogironlarning va surunkali kasalliklar bilan og'riqan bemorlar oldiga takrorlanuvchi talablar qo'yishi;

- harakat faoliyatida yangi hissiyotlar hosil bo'lishiga yordam berishi (mushaklarni zo'riqtirish va bo'shashtirish imkoniyati);

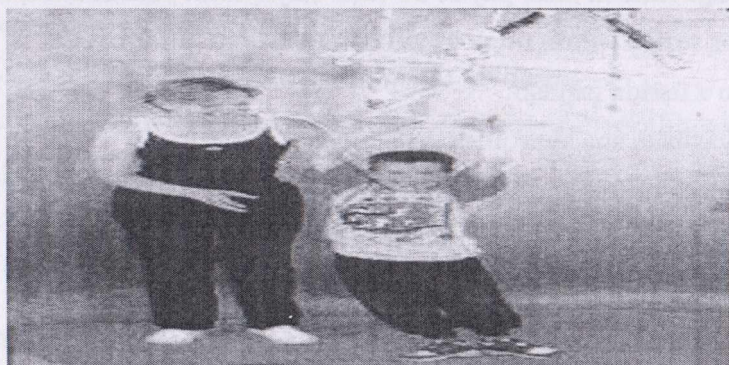
- mashq qilish va davolanish uchun sharoit yaratishi;

- boshqa odamlar (nogironlar va sog'lom kishilar bilan) uchrashish joyiga aylanishi zarur.

Agar: a) yonma-yon; b) birgalikda; c) o'zaro yordamlashib ishlansa, eng yaxshi natijalarga erishish mumkin.

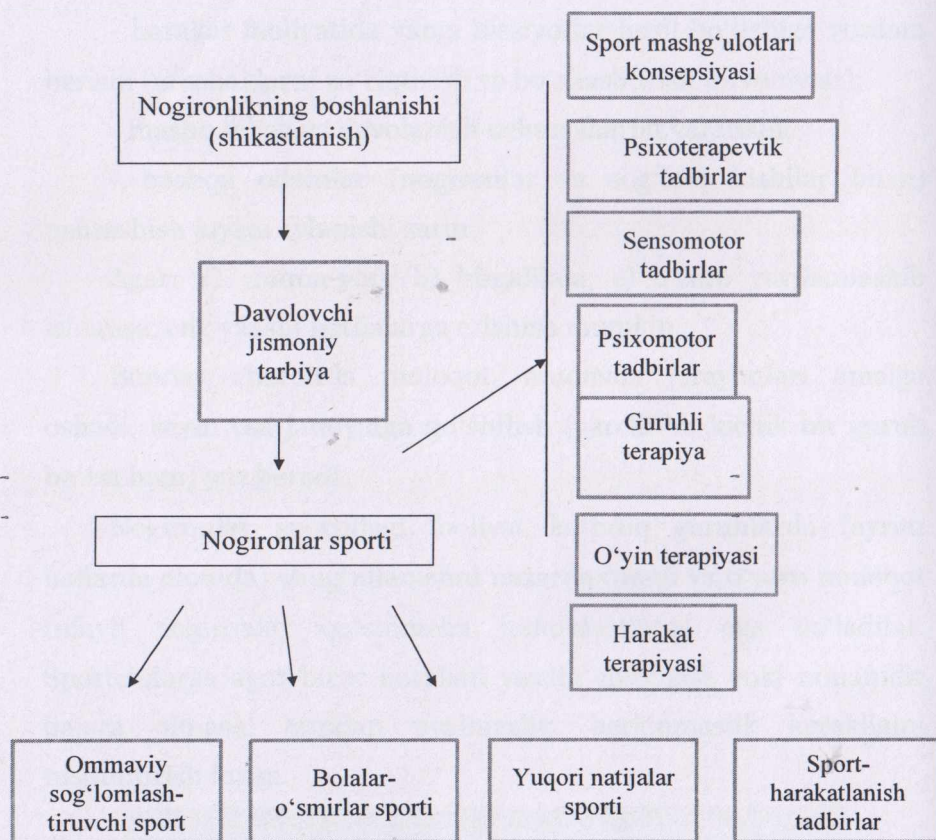
Bunday sharoitda muloqot, muomala jarayonlari amalga oshadi, keyin esa jamiyatga qo'shilish (garchi bu kichik bir guruh bo'lsa ham) yuz beradi.

Nogironlar sportidagi faoliyat ko'proq guruhlarda (ayrim hollarda alohida) shug'ullanishni nazarda tutadi va o'zaro muloqot tufayli nogironlar qo'shimcha imkoniyatlarga ega bo'ladilar. Sportchilarga agar biror harakati yaxshi chiqmasa yoki nimanidir bajara olmasa, bundan uyalmaslik, berkinmaslik kerakligini tushuntirish lozim.

Nogironlarning harakat faoliyati

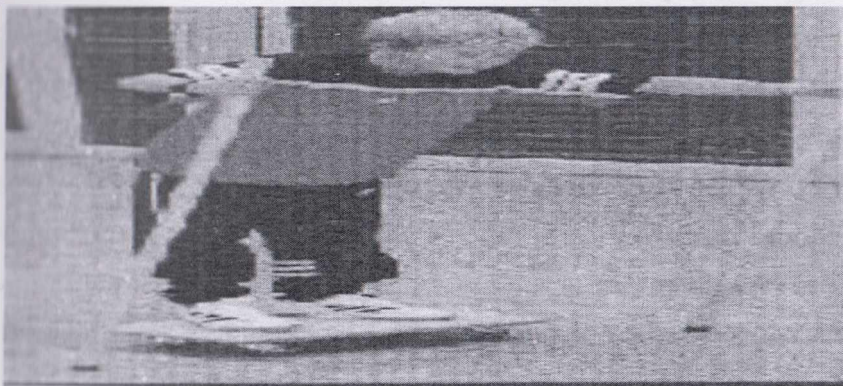
2-sxema

NOGIRONLAR SPORTINING NAZARIYASI VA USLUBIYATI

Nogironlar sportining *vazifalari* quyidagilar:

- turli jarohatlar, nogironlik yuzaga kelganidan so'ng mashg'ulotlar o'tkazish (tiklovchi, reabilitatsion va profilaktik tadbirlar);
- "faol" dam olish imkoniyatlarini yaratish (ijtimoiy-ruhiy, balneologik tadbirlar va h.k.);
- boshlovchi sportchilarning mashg'ulot jarayonini optimallashtirish (shikastlanish turiga qarab, qanday sport bilan shug'ullanish mumkinligi to'g'risidagi tavsiyalarga asoslangan holda).

11-rasm

Bu vazifa hamda talablar shunday tashkil etilishi kerakki, shug'ul-lanuvchilar:

- ularni qabul qilsin ("ha, bu men qabul qiladigan vazifalar");
- ularni bajarish ("ha, men buni bajarishga urinib ko'raman");
- ularni uddalay olish ("yaxshi, men buni bajara olaman");

- zarur o'rganish jarayonidan o'tsin va ayni vaqtda
- zarur jismoniy sifatlarni rivojlantirib, ularni mashq qildirib borsin ("ahvolim yaxshilanganini sezyapman").

Nogironlar, surunkali kasalliklari bo'lgan bemorlar va tiklanayotganlar bilan ishlaganda, vazifalarni belgilar ekan, murabbiy quyidagilarni hisobga olishi lozim:

- shifokor bilan hamkorlikda qanday mashqlar (harakatlar, o'yinlar) tanlash kerak, bunda uslubiy va yordamchi vositalar, mashg'ulot o'tkazish jo'yining o'lchamlari, sport anjomlari, guruh hajmi va hokazolar qanday bo'lishi kerak;

- mashg'ulotni o'tkazish tarzi, ya'ni o'rgatish uslubi, usullari, mashg'ulot jarayonini rejalashtirish;

- sportchi (ishtirokchi) bilan hamkorlikni qanday tashkil qilish;

- ishtirokchi mashg'ulot jarayonida qanday ishlashi kerak, ya'ni u mashg'ulotga qanday munosabatda: ongli yoki his-tuyg'ularga berilgan; u murabbiyning faolroq yoki sustroq ishlash talablariga qanday rioya qiladi;

- mavjud tashqi (jismoniy va tashkiliy), shuningdek, ijtimoiy sharoitlarni qanday o'zgartirish kerak, mavjud sharoitlar salbiy ta'sir ko'rsatmasligi uchun nima qilish kerak.

Sport-pedagogik vazifalarning **zichilligi** va **mazmuni** quyidagi jihatlarni aks ettiradi:

- Nogiron yoki surunkali kasallik bilan og'rigan bemor nimalar qila oladi? Qanday funksiyalari saqlangan?

Sabab: harakatlarni shug'ullanuvchining o'zi faol (mustaqil) ravishda bajarishi kerak.

- Nogiron yoki surunkali kasallik bilan og‘rigan bemor nimani istaydi? Uning niyatlari qanday? Nimani ixtiyoriy ravishda bajarishi mumkin?

Sabab: avval boshdanoq biz shug‘ullanuvchining ishda o‘z ixtiyori bilan, faol ishtirok etishiga harakat qilamiz (sustkash bemordan faol sportchiga).

- Nogiron yoki surunkali kasallik bilan og‘rigan bemorning dardi qanaqa? Bunda qanday terapevtik tadbirlarni amalga oshirish kerak? Qanday shikastlanish yoki nuqsonlar hisobga olinishi lozim (kompensatsiya maqsa-dida)?

Sabab: sport-terapiya vazifalarini bajarish, maxsus muammolarni hal etish yo‘llarini ishlab chiqish.

- Nogironlar sportida **ishning mazmuni** quyidagilardan iborat:

- oddiy, sodda harakat faoliyatlari (yurish, yugurish, sakrash, zarba berish va h.k.);

- kundalik harakatlar va harakat ko‘nikmalari (kompensatsiyalovchi harakatlar);

- maxsus yordamchi sport vositalari (kursili aravachalar, rolikli taxta, protez, orteplar) bilan muomala qilishda harakat ko‘nikmalari);

- maxsus sport turlariga xos harakatlar va harakat ko‘nikmalari (harakatlar modifikatsiyasi);

- kommunikativ harakat faoliyatlari (ijtimoiy jarayonlarni rivojlantirish, hissiyotlar, motivatsiya);

- musobaqalar va sport o‘yinlari uchun harakat faoliyatlari.

Shuningdek, nogironlar sportida quyidagicha muammoli

vaziyatlar ehtimoli mavjudligini yodda saqlash zarur:

1. Yuqori shiddatli yuklamaga yetarlicha uzoq muddat bardosh beriladi (tolerantlik, shug‘ullanishdan maqsadning asosiligi, yaxshi kayfiyat hisobiga), ya’ni mashg‘ulot jarayoni to‘g‘ri rivojlantirilgan.

2. Toliqish darajasi juda kuchli, shug‘ullanuvchi holdan toygan:

- tiklanish uzoq muddat davom etadi;
- ishlaydigan organ va tizimlar uzoq muddat tiklanolmaydi;
- organlar va mushaklarda og‘riq paydo bo‘ladi;
- keyingi mashg‘ulotda qatnashish istagi kech yuzaga keladi.

Demak, mashg‘ulot jarayoni noto‘g‘ri rejalashtirilgan (yuklamaga o‘zgartirish kiritish zarur).

Mashg‘ulotlarni rejalashtirish va o‘tkazishning sport-pedagogik tamoyillari quyidagi holatlarni e’tiborga oladi:

- o‘quv-uslubiy yondashishda rejalashtirishni tashkiliy tadbirlar yordamida bajarish, ya’ni tabaqalashtirish;

- individuallashtirish (individual, ya’ni o‘ziga xos xususiyatlarni hisobga olish); buning tarkibiga quyidagilar kiradi:

- yuklamaning mazmuni, usullari, shiddati har bir shug‘ullanuvchining imkoniyatlaridan kelib chiqishi kerak;

- murabbiy, hatto guruh bilan ishlagan paytda ham, har bir shug‘ullanuvchi bilan shaxsan muloqot (ayniqsa, og‘zaki, nutqiy, ko‘rish orqali, jismoniy) qilishi kerak.

- ijodiy yondashuv, ya’ni:

- amaldagi vaziyatga muvofiq ravishda mashg‘ulot darsi rejasini, salbiy ta’sir ko‘rsatmasligiga ishonch hosil qilgan holda, yo‘l-yo‘lakay o‘zgartirish;

- lekin ijodiy yondashuv, yo'l-yolakaylikni ham rejalashtirish mumkin (turli variantlarni tayyorlash);

12-rasm.

- uslubiy tamoyillarga rioya qilish:

- oddiydan majmualikga (murakkabga);
- yuklama va dam olishni navbatlash;
- shug'ullanuvchi sportchilarga koordinatsiyaga oid talablar.

Mashg'ulotlarga tayyorlanganda nogironlar sportining uslubiy tamoyillarini e'tiborga olish zarur, ya'ni vazifalar:

- oson bajariladigan bo'lishi, o'rganish jarayonida muntazam ravishda murakkablashtirib borilishi;

- sodda bo'lib, doimo murakkablashtirib borilishi va majmual vazifaga aylantirilishi;

- tanish bo'lishi, ya'ni notanish mashqlar har bir shug'ullanuvchiga alohida katalog tuzish asosida reja bo'yicha kiritilishi;

- xilma-xil bo'lishi, ya'ni boshqa sport turlaridan tajriba sifatida olinishi kerak.

Sport harakati va o'yinlari dasturida muntazam, oqilona, samarali rejalashtirilib, o'tkaziladigan va nazorat qilinadigan jarayongina mashg'ulot jarayoni deb ataladi.

Mashg'ulot jarayoni harakatlarni o'rgatish jarayoni sifatida *faol ishtirok etishni* talab qiladi va o'rganish darajasini oshiradi, bunda quyidagilarning qanchalik imkoni borligi ahamiyatli emas:

- ish qobiliyatini yaxshilash;
- ish qobiliyatini barqarorlashtirish yoki uzviy ravishda bog'liq bo'lgan sabablar tufayli ish qobiliyatining pasayishi.

Nogironlar sportida mashg'ulot jarayoni – bu birinchi galda:

- o'ziga xos jarayon;
- dastlab tashhis qo'yilishini talab qiladi;
- nazoratni talab qiladi;
- turli vazifa va maqsadlarga xizmat qiladi;
- har xil shiddatli yuklamalar bilan o'tkazilishi mumkin;
- inson odatda, bardosh berishi mumkin bo'lgan yuklama chegarasiga yetib borgan lahzada boshlanmaydi.

Nogironlar sportida **mashg'ulot** quyidagi tadbirlarga tenglashtiriladi:

- organizm faoliyatini rivojlantirish;
- organizm faoliyatini yaxshilash;
- insonning jismoniy va ruhiy ish qobiliyatini mustahkamlash (barqarorlashtirish – harakatlar, o'yun va sportdagi faoliyatlar bilan bog'liq);
- harakatlar faoliyati o'zgartirilgan vaqtda qonuniy ravishda paydo bo'ladigan mashqlanganlik darajasi pasayishini bartaraf etish.

Nogironlar sportida ish ko'proq guruhlarda, ba'zan alohida olib boriladi. Guruhlarda shug'ullanish muloqot tufayli nogironlarga qo'shimcha imkoniyatlar beradi.

Nogironlik sporti bilan shug'ullanadigan kishilarga eng muhim qoidani o'rgatish lozim: "Agar biror narsani eplay olmasang yoki qo'lingdan kelmasa, be'kinish yoki uyalish kerak emas (shilliqqurtlar kabi).

Mashg'ulot jarayoni nogironlar sportida o'z *xususiyatiga* ega.

U:

- yonma-yon;
- birgalikda;
- o'zaro yordam asosida amalga oshirilishi zarur.

Faqat shunday sharoitdagina muloqot-jarayonlari amalga oshadi va keyinchalik jamiyatga qo'shilish (faqat shu guruh doirasida bo'lsa ham) yuz beradi.

Mashg'ulot jarayonini to'g'ri rejalashtirish quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- yuklamalarni shiddati va hajmiga ko'ra to'g'ri tanlab qo'llay bilish (haddan ortiq zo'riqtirish va noto'g'ri yuklama berishning oldini olish uchun);

- alohida toliqish to'g'risida so'rov o'tkazish, organizmning toliqishini oldini olish, toliqishni idrok etish ustidagi ishlar, imkon qadar optimal charchoq yordamida charchashni nazorat qilish;

- tiklanishni nazorat qilish; bunga erishish uchun tiklanish vaqti to'g'risida so'rov o'tkazish, kayfiyatni tekshirish, qo'shimcha tiklash tadbirlarini, faol-sust harakatlarni bajarish kerak;

- rejalashtirishning asosiy maqsadi yuklamadan keyin tiklanish vaqtini qisqartirishdan iborat bo'lishi lozim.

Nogironlar sportida sportchilar guruhini samarali *boshqarish* uchun quyidagi qoidalarga rioya qilish zarur:

- harakatli topshiriqlar, mashqlar bo'yicha qarshi ko'rsatmalar berilmagan bo'lishi kerak, ya'ni koordinatsiya va jismoniy tayyorgarlik bo'yicha talablar, mashqlar shiddati, shug'ullanuvchi sportchilar konsepsiyasi (aqliy qobiliyati) hisobga olinadi, chunki nogironlar sportida yuqori natija sportchining ayni vaqtdagi holatiga bog'liq bo'ladi;

- musobaqa qoidalari va uslubiy ko'rsatmalar yagona maqsad emas, ular imkoniyatlarni e'tiborga olgan holda amalga oshirilishi lozim (darslikdagi "Mazkur fanning - talablari shunday" kabi qoidalarni aynan ko'chirmaslik, ularga ijodiy yondashish kerak);

- turli-tuman koordinatsiya – harakat topshiriqlarini qo'llashga intilish kerak (hatto musobaqalarga tayyorlanish davrida ham ixtisoslik ustidagi ishlarni imkon qadar kechroq boshlagan mapqul);

- bir tomonlama yuklamadan qochish, bunda kemptiklarni funksional gimnastika va optimal tahrir etuvchi gimnastika yordamida qo'llashga harakat qilish lozim.

Nogironlar sportida murabbiy, yo'riqchi yoki o'qituvchining o'zini tutishi o'ziga xos jihatlar va xususiyatlarga ega.

Pedagogning vazifalariga quyidagilar kiradi:

4-sxema

Rejalashtirish	me'yorlarni belgilash, mashg'ulotlarni tayyorlash	←
O'tkazish	axborot bilan ta'minlash, faollashtirish, tashkil etish, nazorat, qo'llab-quvvatlash	←
Nazorat	me'yorlarni tekshirish, usullar tahlili	←

Murabbiy quyidagi ifodalangan muloqotning uch bosqichidan albatta o'tishi kerak:

Muloqotning boshlanishi

(diqqat-e'tibor, maqsadli murojaat)

Tahdid xususiyatiga ega bo'lgan harakatlarni bartaraf etish

(bir ma'noli harakatlar, xatti-harakatning ma'nosi to'g'risida axborot berish)

Maqsadli ravishda ishonch o'rnatish

(vakolatni boshqa odamga berish, muvaffaqiyatli harakatlarni qo'llab-quvvatlash, bajarish mumkin bo'lgan vazifalar topshirish, ya'ni o'ziga ishonch hissini rivojlantirish)

Murabbiy quyidagilarni bajara olishi kerak:

Diqqat-e'tiborini ko'rsatish

- og'zaki: nutq xususiyatlarini, fikr bayon qilish
xususi-yatlarini tushunishga urinish;
nigoh diqqatini ko'zi bilan aniq ifodalash,
bilan: orqasini o'girmaslik;

Bardoshli bo'lish

- og'zaki: diqqat bilan tinglash, oxirigacha
gapirishga imkon berish, jumlani to'g'ri
bayon etishga yordam berish;
nigoh betoqatlikni ko'rsatmaslik, boshqa
bilan: ishlar bilan shug'ullanmay, diqqat bilan
tinglash;

Ishonch muhitini yaratish

- og'zaki: ishtirokchilarning fikrlarini yoki
tashvishlarini e'tiborsiz qoldirmaslik,
ijobiy jihatlarni alohida ta'kidlash,
axborotni tushunarli tilda yetkazib
berish;
nigoh aniqlik, topshiriqni o'z vaqtida
bilan: bajarishga o'rgatish, va'dani bajarish,
ibrat ko'rsata olish;

O'zidan mehr, samimiyat tarqatish

- og'zaki: insonni, uning muammolarini jiddiy
qabul qilayotganini ko'rsatish, hamdard
bo'lish, fikrlari umumiyligini ta'kidlash;
nigoh do'stona tarzda suhbatlar o'tkazish,
bilan: jilmayib turish, ehtiyotkorlik bilan
muomala qilish.

Murabbiylik faoliyatining **uslubiy jihatlariga** juda ko'p muammolar kirib, ularga o'quv-mashq jarayonida rioya qilish zarur:

- harakatli topshiriqlarni tanlashda sportchining alohida

imkoniyatlari va alohida bilish darajasidan kelib chiqish kerak, ya'ni

- aqliy va jismoniy zo'r qitirishdan qochish;
- mashg'ulot boshlanguniga qadar tanlagan mashqlarini, ularni bajarish murakkabligini o'zida sinab ko'rish;

- alohida yordam ko'rsatish, ya'ni:

- ko'ngilni ko'tarish va muvaffaqiyatga ishonch bildirish;
- yangi topshiriqlar berish va qo'llab-quvvatlash;
- xatti-harakatlarni izohlash va zarur bo'lganda, maqtab qo'yish;

- axborotlarni ko'paytirish, idrokni qayd etish;
- o'rgatishni kichkina, ixcham qismlarga bo'lib olib borish, buning sababi:

- sportchining mustaqil harakat qilishiga, harakatni o'zi bajarib ko'rishiga imkon berish;

- o'rgatish jarayonini osonlashtirish uchun imkoniyatlarga muvofiq ravishda bilimlarni egallashning imkon darajasida alohida tadbirlarni tanlash.

Nogironlar sportida **uslubiy-didaktik tamoyillar** o'ziga xos xusu-siyatlarga ega bo'lib, ular quyidagilarda ifodalanadi. Murabbiy o'z faoliyatida quyidagi qoidalarga rioya qilishi lozim:

- mashg'ulotlarga, o'rganishga qiziqish uyg'otish, mashq qilish istagini yuzaga keltirish, taqlid qilish istagidan foydalanish;
- cheklashlarni kamaytirib, imkon qadar erkinlik berish;
- mashg'ulotda vaziyatni o'zgartirishga har doim tayyor turish;
- jazolashdan qochish;
- mashg'ulotlarni ixtiyoriylik, yangilikni o'zlashtirish istagi,

qarorlar qabul qilishdagi erkinlik, mustaqillik asosida o'tkazish;

- harakat faolligini cheklamaslik;

- o'ylab ko'rishga vaqt berish;

- hamdardlik va diqqat-e'tibor bilan qo'llab-quvvatlash;

- muvaffaqiyat kutish orqali tazyiq o'tkazishdan qochish (ishtirok-chilarni bir-biri bilan ish qobiliyati darajasiga ko'ra solishtirmaslik);

- kuchli tomonlarini alohida ta'kidlash;

- kutilmagan g'oyalar va rejalashtirilmagan fikrlarga yo'l berish.

Nogironlar sportida **harakat tarbiyasi** harakat ko'nikmasini o'zlash-tirish maqsadidagi tarbiyani ham, harakatlar yordamida tarbiyalashni ham nazarda tutadi. Harakat tarbiyasi orqali harakatlarga o'rgatish va bunda ma'lum muvaffaqiyatlarga erishish mumkin.

"Harakat tarbiyasi" tushunchasi xalqaro atama bo'lib ("movement education"), jismoniy tarbiya, sport tarbiyasi va h.k. kabi hodisalarni ifodalaydi.

"Tarbiya", shu jumladan, harakat tarbiyasi tushunchasi ham quyidagi holatlarda qo'llanadi:

- agar individni aniq maqsadli, oldindan mo'ljallangan, ongli, muntazam tarbiyalash ko'zda tutilgan va shundan so'ng dastlabki maqsadga muvofiq natija paydo bo'lsa;

- agar jamiyatning tajribasi haqiqatan mavjud doirada va sub'yektiv imkon darajasidagi hajmda insonlararo munosabatlar yordamida jamiyat a'zolari tomonidan faol o'zlashtirilib, ta'lim, bilim yoki o'zlashtirish uchun ma'lumot (masalan, axborot) sifatida

sotilsa;

- agar tarbiyachi ta'lim sub'yekti sifatida tarbiyalanuvchi bilan munosabatda bo'lishga intilsa, ya'ni tarbiyalanuvchi tarbiya jarayonida ob'yekt sifatida emas, balki faol harakat qiluvchi sub'yekt sifatida ishtirok etsa.

Harakat faoliyati – bu umuman inson faoliyatining bir qismi bo'lib, harakat faolligining dinamik va statik tarkibiy qismlaridan tashkil topadi. Harakat faoliyatini tushunish uchun bir harakat tizimi qanday ishlashini bilishimiz kerak, bunga esa quyidagilar vositasida erishiladi:

- gavdaning makondagi holatini o'zgartirish;
- gavda, qo'l-oyoqlar va boshning bir-biriga nisbatan holatini o'zgartirish;

Jarohatlangan, surunkali izdan chiqish va funksional kasalliklari bo'lgan kishilarga quyidagilar **xos**:

- harakatlar davomidagi o'zgarishlar (harakat faoliyatida);
- harakatlarni o'rganishdagi o'zgarishlar (tezlik, aniqlik va h.k.);
- harakatlarga o'rganishdagi tafovutlar (sog'lom kishilarga qaraganda ko'proq ifodalanadi);

- birmuncha boshqacharoq sensomotor funksiyalar (tizimlarning ta'sirchanligi);

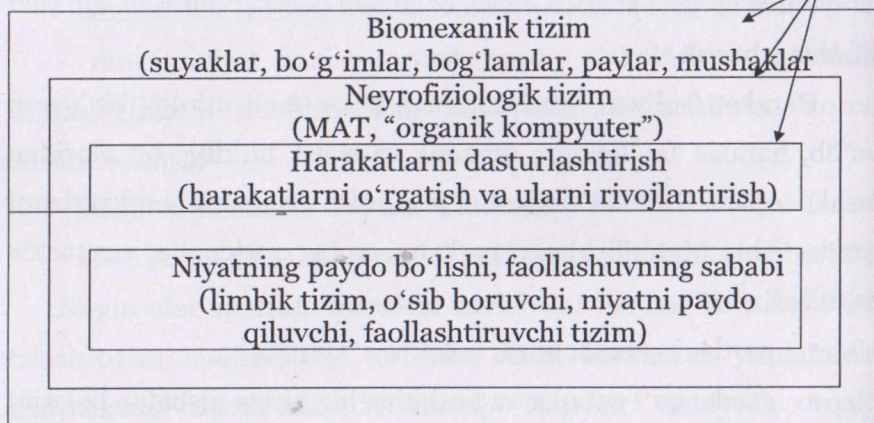
- sensomotorika tuzilishining boshqacha turi (funksional tizimlarning o'zaro ta'siri);

- faqat sport mashg'ulotlari uchun emas, balki kundalik turmush, jamiyat hayotida ishtirok etish uchun faol harakatlarni o'zlashtirish ahamiyati ancha yuqori.

Harakat faoliyati darajalari

6-sxema

Irsiy nishonalar

Nogironlar sportida (sog'lom kishilar sportidagi kabi) harakatlar bir qator xususiyatlarga ega bo'lib, ularni harakat turlari tasnifida ko'rsatish mumkin:

Harakat turlari

7-sxema

<i>Makonda</i>
o'suvchi – aylanuvchi
<i>Zamonda</i>
siklik – atsiklik
bir me'yorda tezlanuvchi – bir me'yorda tezlanmaydigan
<i>Sifati bo'yicha</i>
keng hajmli – kichik hajmli
sodda – majmual
izolyatsiyalangan – murakkab
aniq – noaniq
tonik – ballistik
sust, nazorat qilinuvchi – keskin

Harakatlar makonda, zamonda va sifati bo'yicha tasniflanishdan tashqari, ularni harakat muvozanati (koordinatsiyasi) bo'yicha ham farqlash kerak.

Nogironlarning **harakat tuzilishi** sog'lom kishilarning harakat tuzilishidan farqlanadi, shuning uchun ularda ish qobiliyatini yaxshilash o'ziga xos tarzda amalga oshiriladi:

- nogironlar bilan o'tkaziladigan mashg'ulot jarayonida ehtimoli bo'lgan xavfli holatlarni hisobga olish kerak, ya'ni nogironlarning mashg'uloti jarayonida bir qator cheklovchi omillar kuzatiladi;

- odatdagi (sog'lom kishi) mashg'ulotlarning ayrim mashqlarini nogironlar bajarishi **mumkin emas** (mushaklar va/yoki qon aylanish yoki - modda almashinuvi tizimlarining haddan ortiq zo'riqlishi, shuningdek, shunday shartli testlar).

Nogironlarning **harakat faoliyati** izdan chiqqan (kinetikaning o'zgarishi, muvaffaqiyatning yo'qligi, noaniqlik, bajarishning murakkabligi) bo'lib, bu quyidagilarga ta'sir ko'rsatadi:

- asosiy faol, hayot uchun zarur ko'nikmalar (ovqatlanish, yuvinish, yura olish, gigiyena);

- atrof-muhitdagi harakat faolligida mustaqillik (mobillik):

- tor doirada, kvartirada, ish joyida;
- keng doirada;
- jamoat transportida;

- atrof-muhitda mo'ljal olish, ya'ni:

- mo'ljal olish va idrok harakat faolligisiz odatdagidek rivojlana olmaydi, amal ham qilmaydi;

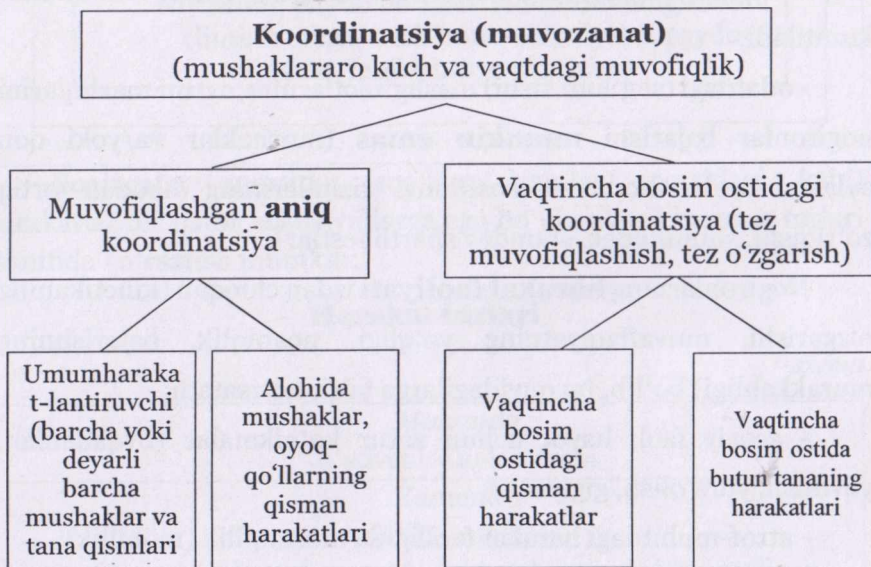
- boshqa kishilar bilan ijtimoiy muloqot (nogironlar va sog'lom kishilar).

Shuningdek, bu quyidagilarga bilvosita ta'sir ko'rsatadi:

➤ umumiy ta'lim jarayoniga, ya'ni aqliy va madaniy bilimlarni egallashga.

Nogironlik sportida koordinatsiyaning turlari

8-sxema

Nogironlar bilan ishlashda ehtiyotkorlik bilan qo'llash tavsia etiladigan mashqlar va buning sabablari

<i>Mashq</i>	<i>Sabab</i>
Yuztuban yoki chalqancha yotgan holatdan gavgani yoki oyoqlarni ko'tarish	Umurtqaning bel qismida katta zo'riqish bilan kuchli lordozga sabab bo'ladi
"Burmacha"	Umurtqaning dumg'aza qismida kuchli lordozga sabab bo'ladi
"Barpyerchining" o'tirishi	Tizza bo'g'imiga kesuvchi yuklama beradi
Raqibni "orqama-orqa" ko'tarish	Umurtqaning bel qismida giperlordozga sabab bo'ladi
Bosh bilan aylanma harakatlar qilish	Anatomik jihatdan shartlangan bo'yin umurtqalarining "tishlashib" qolishi
Oyoq kaftlarining yon tomonida yurish	Bo'g'imdagi bog'lamlarning cho'zilib ketishi
"Turnaqator bo'lib" yurish	Tizza bo'g'imiga kesuvchi yuklama beradi
"Baliqcha", "qayiqcha"	Bel qismining egilishi, umurtqaga kuchli yuklama
"Ko'prikcha"	Umurtqa bel qismining kuchli egilishi
"Sham", "qayincha"	Umurtqa bo'yin qismiga kuchli yuklama
Ikki oyoqni siltab bosh orasiga olib borish	Umurtqa bo'yin qismiga kuchli yuklama
Chuqur o'tirish	Tizza bo'g'imlariga kuchli yuklama
O'tirgan holatda "burchak" yasash	Bel-orqaning yoysimonligi

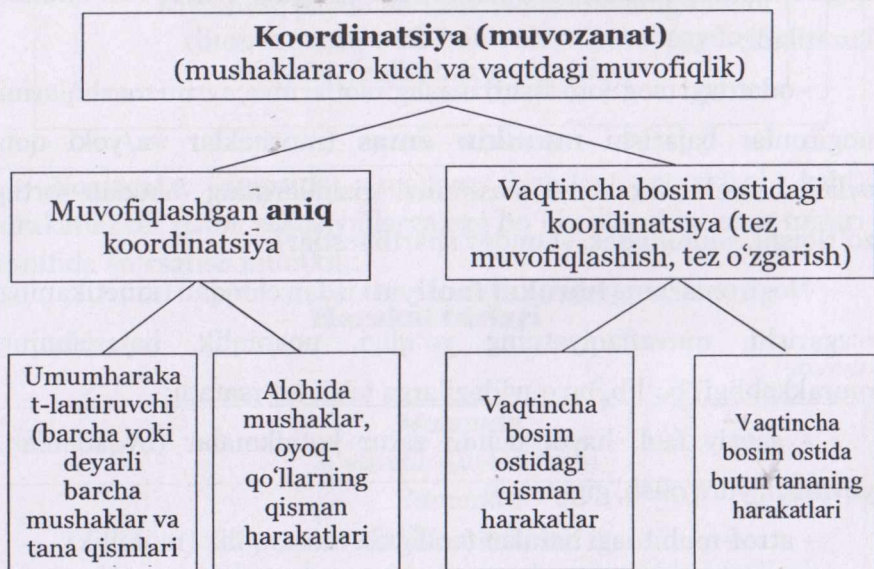
- boshqa kishilar bilan ijtimoiy muloqot (nogironlar va sog'lom kishilar).

Shuningdek, bu quyidagilarga bilvosita ta'sir ko'rsatadi:

➤ umumiy ta'lim jarayoniga, ya'ni aqliy va madaniy bilimlarni egallashga.

Nogironlik sportida koordinatsiyaning turlari

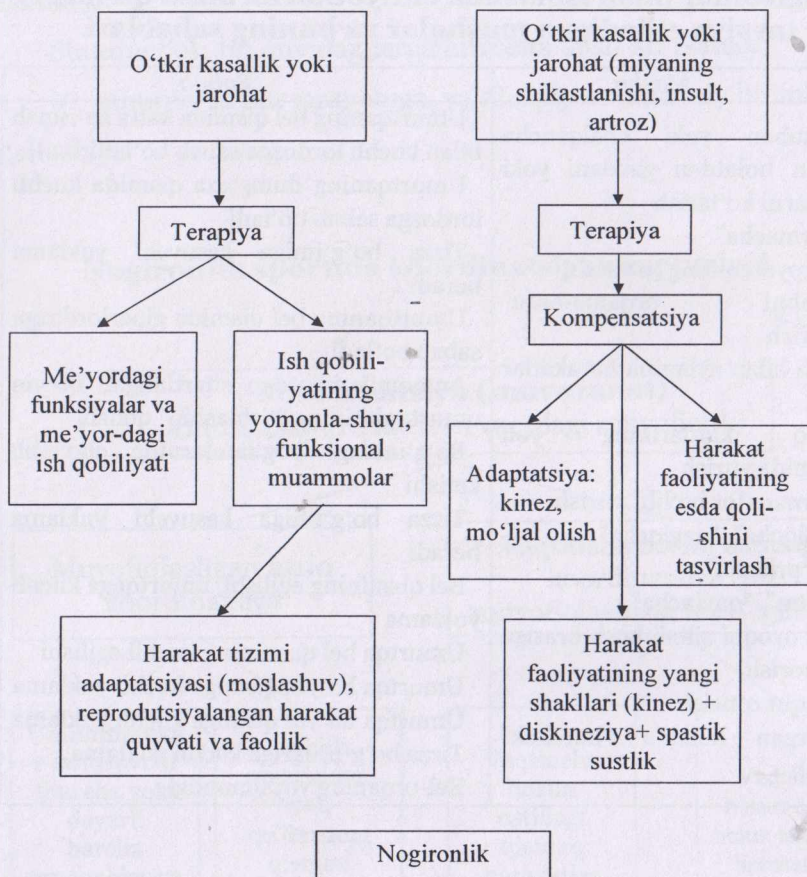
8-sxema

**Nogironlar bilan ishlashda ehtiyotkorlik bilan qo'llash
tavsia etiladigan mashqlar va buning sabablari**

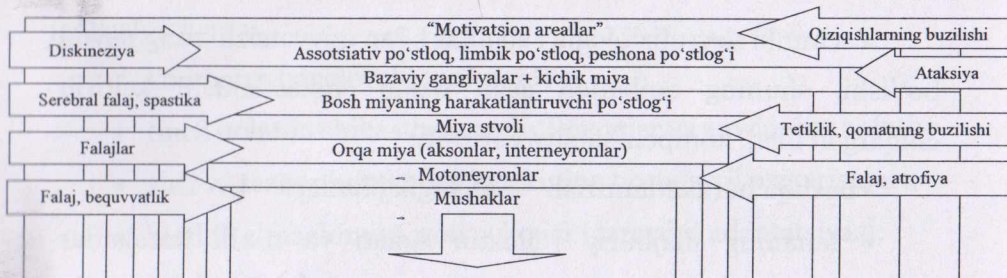
<i>Mashq</i>	<i>Sabab</i>
Yuztuban yoki chalqancha yotgan holatdan gavdani yoki oyoqlarni ko'tarish	Umurtqaning bel qismida katta zo'riqish bilan kuchli lordozga sabab bo'ladi
"Burmacha"	Umurtqaning dumg'aza qismida kuchli lordozga sabab bo'ladi
"Barpyerchining" o'tirishi	Tizza bo'g'imiga kesuvchi yuklama beradi
Raqibni "orqama-orqa" ko'tarish	Umurtqaning bel qismida giperlordozga sabab bo'ladi
Bosh bilan aylanma harakatlar qilish	Anatomik jihatdan shartlangan bo'yin umurtqalarining "tishlashib" qolishi
Oyoq kaftlarining yon tomonida yurish	Bo'g'imdagi bog'lamlarning cho'zilib ketishi
"Turnaqator bo'lib" yurish	Tizza bo'g'imiga kesuvchi yuklama beradi
"Baliqcha", "qayiqcha"	Bel qismining egilishi, umurtqaga kuchli yuklama
"Ko'prikcha"	Umurtqa bel qismining kuchli egilishi
"Sham", "qayincha"	Umurtqa bo'yin qismiga kuchli yuklama
Ikki oyoqni siltab bosh orasiga olib borish	Umurtqa bo'yin qismiga kuchli yuklama
Chuqur o'tirish	Tizza bo'g'implariga kuchli yuklama
O'tirgan holatda "burchak" yasash	Bel-orqaning yoysimonligi

Reabilitatsiya va harakat faoliyati

**Asab-mushak tizimining turli bo'limlari shikastlanganda
rivojlanadigan kasalliklar**

10-sxema

Harakat faoliyati

Harakatlantirish – patologik holatlar quyidagilar bo‘lishi mumkin:

- harakalar tuzilishining o‘zgarishi;

- chunki oyoq-qo‘llar yo‘q (statik muvozanat buzilgan), harakatlanish uchun kompensatsiya zarurati mavjud;

- chunki oyoq-qo‘llar rivojlanishida nuqsonlar mavjud, ularni kompensatsiyalash zarur;

- chunki mushak hujayralarining kasalligi tufayli quvvatsizlik kuzatiladi;

- chunki neyrofiziologik sabablar bilan quvvatsizlikning paydo bo‘lishi, shuning oqibatida asab tizimi shikastlanishi keltirib chiqargan falaj, kompen-satsiya zarurati;

- boshqa harakatlantirish – patologik jihatlar:

- tananing majburiy reflektor holati va tonik harakatlar (patologik, yoki chaqaloqlarga xos reflekslar, simmetrik-assimmetrik);

- diskinetik harakatlar (atetoz, xoreatik va ballistik nuqsonlar).

Shikastlanishlarning o‘ziga xos jihatleri qo‘l-oyoqlar amputatsiyasida, tug‘ma nuqsonlarda, bo‘g‘imlarning qiyin harakatlanishida, falajlar, sensomotor tizimning asab-fiziologik shikastlanishlarida, ko‘rish, eshitish qobiliyati yo‘qotilganda, aqliy ish qobiliyati susayganda, hissiy faoliyatning izdan chiqishida, qon aylanishi buzilganda, immun kasalliklar, nafas olish tizimi ishdan chiqqanda, astma va h.k. shikastlanish yoki surunkali kasallikni (kompensatorli harakatlar bilan) hisobga oladi.

Funksiyaning o‘ziga xos jihatlarini hisobga olish

quyidagilarni aniqlashni ko'zda tutadi:

- saqlanib qolgan funksiyalar: sensor, aqliy, hissiy motivatsiya, chidamlilik;

- saqlanib qolmagan funksiyalar:

- qisman ishdan chiqqan funksiyalar: uyg'oqlik vaqtida antagonist va agonistlarning noto'g'ri harakat boshqaruvi (qo'l-oyoq mushaklari tonusining yuqoriligi), kuch tayyorgarligining buzilishi, bo'g'imlar kontrekturasi;

- to'la ishdan chiqqan funksiyalar: mushaklarning faollashuvi;

- kompensatsiyalovchi funksiyalar:

- tinch holatda shikastlangan qo'l-oyoqlar va gavdaning holati;

- sust va tezkor harakatlar kinezining boshqa xil o'zgarishlari;

- modda almashinuvi, qon aylanishi jarayoni adaptatsiyasi;

- rejalashtirish:

- hayotiy muammolarni;

- kundalik yuklamalarni.

Shikastlanish xususiyatlarini hisobga olgan mashg'ulot jarayoni quyidagilardan kelib chiqib rejalashtiriladi:

- organik shikastlanish yoki surunkali kasallik (masalan, qo'l-oyoq amputatsiyasi, yaxshi rivojlanmaganligi yoki nuqsoni, bo'g'imlarning qiyin harakatlanishi, sensomotor tizim doirasida neyrofiziologik dasturlarning ishdan chiqishi, ko'rish qobiliyatining yo'qotilishi, aqliy yetishmovchilik, hissiyotlarni boshqarishning ishdan chiqishi, koronar arteriyalardan qon o'tishining buzilishi, qandli diabet, nafas qisishi va h.k.).

Funksiyalarning ishdan chiqishi xususiyatlarini e'tiborga olgan mashg'ulot jarayoni quyidagilardan kelib chiqadi:

- a) to'liq saqlangan, ishdan chiqmagan funksiyalar;
- b) qisman ishdan chiqqan funksiyalar;
- c) to'la ishdan chiqqan funksiyalar;
- d) a), b), c) dan kelib chiqadigan – kompensator funksiyalar.

Misol. Kichik yoshda miya shikastlanishining natijasi sifatidagi tetraspastika:

a) punktiga: sensor ish qobiliyati, aqliy qobiliyatlar, hissiyotlar, motivatsiya, chidamlilik;

b) punktiga: qo'l-oyoq va gavda mushaklari orasida agonist va antagonistlarning boshqarish jarayonining ishdan chiqishi, uyg'oqlik vaqtida tonusning yuqoriligi, -kuch bilan bog'liq ish qobiliyatining pasayishi (maksimal kuch va kuch chidamliligi), vaqt o'tib, shikastlangan bo'g'imlarda harakat amplitudasining cheklanishi paydo bo'ladi va h.k.;

c) punktiga: mushaklarning erkin faollashuvi;

d) punktiga: tinch holatda qo'l-oyoqlar va gavda holatining o'zgarishi, mushaklar ta'minlanishi moslashuvi (qon-tomir tizimi, modda almashinuvi).

Nogironlikning o'ziga xos jihatlarini hisobga olgan holda mashg'ulotlar jarayoni quyidagilarga e'tibor berishi kerak:

- nogiron hayotining ijtimoiy sharoitlari;
- kundalik vazifalar;
- shikastlanish, funksiyalarning buzilishi natijasida avvalgi va keyingi yuklamalar hamda ijtimoiy cheklanganlik;

hamda quyidagilar oqibatida paydo bo'ladigan muammolarni o'z ichiga olishi kerak:

- shikastlanish;
- ayniqsa, mashg'ulotni rejalashtirish va o'tkazish vaqtida funksional xususiyatlar.

Shunday qilib, nogironlar sporti uchun *yagona* mashg'ulotlar o'tkazish fani yo'q, chunki:

- nogiron sportchilar har xil sport turlari bilan shug'ullanadilar, shuning uchun har xil turli ish qobiliyatlariga ega bo'lishlari lozim;
- ularda har turli shikastlanishlar va funksiyalar buzilishining xilma-xil shakllari bo'lishi mumkin, shu sababli funksiyalar ham turli darajada saqlanib qolgan;

- ular har xil ijtimoiy sharoitda yashaydilar va ularda (sog'lom sport-chilardan farqli o'laroq) mashg'ulot va musobaqalar har xil sharoitda o'tadi;

- ularning alohida psixik holatlari sog'lom odamlarnikiga qaraganda mashg'ulotga ancha jiddiy ta'sir o'tkazadi;

- nogironlar sportida mashg'ulot jarayoni ilmiy jihatdan deyarli tadqiq etilmagan, bu to'g'rida tasdiqlangan hujjatlar va tahlillar yo'q.

Jismoniy kamchiliklarning mavjud *tasnifi* quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- qo'l-oyoqlarning shikastlanishi:
 - barqaror tug'ma shikastlanishlar (ektromeliya, gipoplaziya, anlaziya, fokomeliya, ameliya, sindaktiliya);
 - qo'l-oyoqlar amputatsiyasi (bir va ikki tomonlama, asimmetrik yoki simmetrik, qo'llar yoki oyoqlar, ekzartikulyatsiya);

- tayanch-harakat apparatining surunkali kasalliklari;
- funksiyalarning “o‘sib boruvchi” yoki o‘zgaruvchan shikastlanishlari;

- ortopedik kasallik va shikastlanishlar:

- skolioz, spondiloankiloz;
- tos-bo‘ksa bo‘g‘imining chiqishi, displaziya;
- umurtqaning shikastlanishi va anomaliyalari;
- bo‘ksa (son) endoprotezi, pertes kasalligi;
- osteoporoz, ortopedik tizimli kasalliklar;
- tug‘ma maymoqlik, valdis (X-simon), varus (O-simon), rekurvatsiya, antekurvatsiya va h.k.;

- bod (revmatik) kasalliklari:

- poliartrit, fibrozit sindromi, Bekterev kasalligi;

- falajlar:

- to‘liq falaj (polioparalich);
- periferik falaj (sust, spastik);
- ko‘ndalang falaj (tetraplegiya/tetraparez, paraplegiya/paraparez);

- Spina bifida (meningotsele, mielomeningotsele, muelotsele);
- shol (poliomielit);

- erta go‘daklik davrida bosh miyasining shikastlanishi:

- bolalar serebral falaji (BSF);
- atetoz;
- ataksiya;

- bosh miyaning orttirilgan shikastlanishlari:

- bosh miyaning jarohatlanishi va undan keyin yuz bergan spastika hamda falaj;

- falajli apopleksiya;

- neyropsixologik shikastlanishlar;

- rivojlanib boruvchi kasalliklar (skleroz);

- mushaklar distrofiyasi va atrofiyasi, miasteniya;

- o'smalar:

- bezarar (davolab bo'ladigan – kista, mioma, papilloma);

- zararli (davolab bo'lmaydigan – malignoma, limfagranulematoz, sarcoma, karsinoma, leykemiya, suyak to'qimasi saratoni, bosh miya saratoni);

- epilepsiya (tutqanoq);

- aqliy rivojlanishning kechikishi;

- ongda paydo bo'lgan nuqsonlar;

- vigilansiya, somnolehsiya va h.k.

Funksiyalarning ishdan chiqishi nuqtai nazaridan reabilitatsiyada nogironlik turlarining tasnifi quyidagi ko'rinishda bo'ladi:

- sensomotor tizimi funksiyalari ishdan chiqqan shaxslar;

- sensor funksiyalari ishdan chiqqan yoki umuman yo'q bo'lgan shaxslar;

- mushaklarning faollashuvi jarayonlari izdan chiqqan shaxslar;

- hissiy o'ta zo'riqishda izdan chiqishlar bo'lgan shaxslar;

- kognitiv tushunish va o'qish-o'rganish qobiliyati izdan chiqqan shaxslar;

- diqqatini jamlash va boshqarish qobiliyatlari cheklangan

shaxslar;

- ichki organlari ish qobiliyati cheklangan shaxslar.

Nogironlar sportida –

- nuqsonlari bo'lgan, jamiyatda to'la integratsiya qilingan kishilar;

- alohida sharoitlarda yashovchi kishilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

I. Normativ-huquqiy hujjatlar va metodologik ahamiyatga molik nashrlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori Toshkent shahri 2017 yil, 3 iyun. 16-19-b.
2. 2021 yil 18 maydagi PQ-5114-son "O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Paralimpiya harakatini rivojlantirish"ga doir qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida" gi Qarori.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 18.02.2022 yildagi PF-75-sonli "Turizm, madaniy meros va sport sohalarida davlat boshqaruvini takomillashtirish" ga doir tashkiliy chora-tadbirlar to'g'risida" gi Farmoni.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 1 dekabrda PF-5270-son "Nogironligi bo'lgan shaxslarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 5 noyabrda PF-5281-son Qarori "2024 yil Parij shahrida (Fransiya) bo'lib o'tadigan XXXIII yozgi olimpiya va XVII paralimpiya o'yinlariga O'zbekiston sportchilarini kompleks tayyorlash to'g'risida" gi Qarori.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Mamlakatimizni 2016 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustivor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma'ruza 2017 yil 14 yanvar.20-b
7. O'zbekiston Respublikasining 2015 yil 4 sentyabrda "Jismoniy tarbiya va sport to'g'risida"gi (yangi tahriri) qonuni. 8-17-b.

II. Monografiya, ilmiy maqola, patent, ilmiy to'plamlar

8. Abele, A., 'Physical Education and Education through Sport in Latvia', in: G. Klein & K. Hardman, Physical Education and Sport Education in the

- European Union, Paris, Editions Revue EP. S, (in press)2004.- P. 88-91;
9. Arends, H., Sport Service Punt, unpublished Paper, November 2006.-P.54-59;
 10. Armour, K. and Yelling, M., 'Continuing Professional Development for Experienced Physical Education Teachers: Towards Effective Provision', Sport, Education and Society, 9 (1), 2004. -P. 95-114.;
 11. Balz, E., & Neumann, P., Physical Education in Germany', in: U. Puhse & M. Gerber (Eds.), International Comparison of Physical Education, Concept - Problems - Prospects, Aachen, Meyer & Meyer Verlag, 2005.-P. 292-309.;
 12. Benn, T., 'Muslim Girls and participation in Physical Education', unpublished paper, November 2006.- R 7-9.;
 13. Brandl-Bredenbeck, H. P, and Brettschneider, W. D., Societal Trends out of School of School Age Boys and Girls, unpublished Paper, January 2007.- P.23-31;
 14. Brettschneider, W-D., 'Psychological outcomes and social benefits of sport involvement and physical activity implications for physical education', in: G. Doll-Tepper & D. Scoretz, Proceedings of The World Summit on Physical Education, Berlin, ICSSPE, 2001.- P.77-82.;
 15. Carreiro da Costa, F., 'Physical Education in Portugal', in: U. Puhse, & M. Gerber (Eds.). International Comparison of Physical Education, Concept - Problems - Prospects, Aachen, Meyer & Meyer Verlag, 2005. -P. 554-571.;
 16. Chin L. Effect of physical fitness on prosthetic ambulation in elderly amputees / L.Chin, S.Sawamura,R.Shiba // Am J Phys Med Rehabil.- 2006.-v.85.- Nº 12.-P.192-196.
 17. Couture M. Leisure activities following a lower limb amputation. Couture M. , C.D. Caron J. Desrosiers // Disabil Rehabil . -.2010.- V. 32 - Nº1. - P 57-64..
 18. Crum, B., and Stegeman, H., 'The State of Physical Education in the Netherlands', in: U. Puhse & M. Gerber (Eds.), International Comparison of

- Physical Education. Concept - Problems -Prospects, Aachen, Meyer & Meyer Verlag, 2005. –P. 460-471.;
19. De Knop, P.Theeboom, M., Huts, K., et al., 'The state of school physical education in Belgium', in: U. Puhse & M. Gerber (Eds.), International Comparison of Physical Education, Concept -Problems - Prospects, Aachen, Meyer & Meyer Verlag, 2005.P –104-131.
 20. Dobosz, J., and Wit, A., 'The Current Situation of Physical Education in Poland', in U. Puhse & M. Gerber (Eds.), International Comparison of Physical Education, Concept - Problems -Prospects, Aachen, Meyer & Meyer Verlag, 2005.–P. 534-553.
 21. Egger, K., 'Qualitat des Sportunterricht', Mobile, 20-04, 2001. –P. 1-7.
 22. Grossing, S., Recla, J., and Recla, H., 'Physical Education in Austria', in: U. Puhse, & M. Gerber, International Comparison of Physical Education. Concepts, Problems, Prospects, Oxford, Meyer and Meyer Sport, 2005.– P. 66-82.
 23. Hardman, K. & Marshall, J. J., World-wide survey of the state and status of school physical education, Final Report, Manchester, University of Manchester, 2000.
 24. Hardman, K., 'School physical education in Europe - rhetoric and reality: current and future pespectives', Kinesiology. International Journal of Fundamental and Applied Kinesiology, 35 (1), 2003. –P.97-107.
 25. Kars C Partikapation in sports by lower limb amputees in the province of drenthe the Netherlands / Kars C. M. Hofman, J.H. geertzen et al // Prosthet Orthol int. – 2009 – V. 33. -№4 P. 356-67.
 26. Kiggs, Studie zur Gesundheit von Kindern und Jugendlichen in Deutschland (The German Health Survey of Children and Adolescents), Robert-Koch-Institut, 2006. –P. 263-270.
 27. Klein G., 'Educacion fisica, deporte de la escuela y deporte de la juventud en Europa: Paradoja y soluciones', I Congreso Iberoamericano Del Deporte en

Edad Scolar, Madrid, November 2007.-106 p.

28. Mirjamolov M.X. Jismoniy imkoniyati cheklangan o'quvchilar bilan olib boriladigan jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlarining ilmiy-uslubiy asoslari: Monografiya. – T.: O'zkitobsavdo, 2020. – B.70-90.;
29. Muradov F.M. Development of coordination skills in children aged 6-7 years with disabilities through action games. Eurasian Journal of Sport Science 2021; Vol. 1: Iss. 2, article 15. –P. 92-97 [13.00.00 №2]
30. Rau, B. Short-term effect of physiotherapy rehabilitation on functional performance of lower limb amputees. / B. Rau F. Bonvin. // de Bie R. // Prosthet Orthol int. – 2007. –P.258-70.
31. Robotics in Prosthetics and Orthotics. ISAPA (International Symposium on Adapted Physical Activity) Conference, Chicago, IL: July 2005. –P.5-9,
32. Ronholt H., 'Physical Education in Denmark', in: U. Puhse & M. Gerber (Eds.), International Comparison of Physical Education. Concept - Problems - Prospects, Aachen, Meyer & Meyer Verlag, 2005.–P. 206-227.
33. Singh R. The rapid resolution of depression and anxiety sumptoms after lower limb amputation / R. Singh.J. Hunter, A. Philip // din Rehabil. 2007 V. 21-№8, 754 r
34. Abdiyev Sh.A. – Tayanch-xarakat apparati shikastlangan yuqori malakali uloqtiruvchilarni mashg'ulot yuklamalarini me'yorlash. Fan sporti 2021. – 68 b.
35. Abdiyev Sh.A. – Tayanch-harakat apparati shikastlangan yuqori malakali yengil atletikachilarni musobaqa yuklamalarini rejalashtirish. Fan sporti 2020. – 41 b.
36. Abdiyev Sh.A. Tayanch-xarakat apparati shikastlangan yuqori malakali uloqtiruvchilarning sport mashg'ulotlarini optimallashtirish. PhD dissertasiya 2022. –B. 55-63.
37. Alimova D.A. – Individualno-tipovyye varianty reaksiy jennchin-bokserov na trenirovochnyye nagruzki. Fan sporti 2021.– 44 b.

38. Aripova V.B., Adaptiv jismoniy tarbiyaning kopseptual sohasining ilmiy metodik yo'nalishlari. Magistirlilik dissertasiya Toshkent 2012. –B.56-57;
39. Astafyeva N. G., Kobzev Yu. A., Xramov V. V. Osenka kachestva jizni lis s fizicheskimi nedostatkami, zanimayumixsya adaptivnym sportom / Sosiologiya medisiniy. 2003. N 1. - S. 41-44.;
40. Davlatova L.T – Imkoniyati cheklangan talabalarni o'tirgan holda o'ynaladigan voleybolga o'rgatishda harakat texnikalarini takomillashtirish. Fan sporti 2021. –67b.
41. Koshbaxtiyev I.A. Основы оздоровителноy fizkultury studencheskoy molodeji. Monografiya. Tashkent, 1994. - 105 s.
42. M.X. Mirjamolov – Tayanch – harakat tizimi shikastlanishida adaptiv jismoniy tarbiya bo'yicha tiklash dasturlarini qo'llashning ilmiy va amaliy asoslari Fan sporti 2020. –70 b.
43. M.X.Mirjamolov – Para-sportchilarning kinematik harakat imkoniyatlari tahlili. Fan sporti 2022. 2 son– 8 b.
44. Mirjamolov M.X. O'zbekistonda jismoniy imkoniyati cheklangan o'quvchilarning maxsus jismoniy tayyorgarligini oshirishning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish.-Avtor.diss.ped.fan.bo'y.fal.dok. (PhD)-Chirchiq. 2018. –24 b.
45. Muradov F.M. – Imkoniyati cheklangan 6-7 yoshli maktabgacha yoshdagi bolalarni harakatli o'yinlar orqali koordinasion qobiliyatini rivojlantirish-“Fan - sportga”, Chirchiq, 2021/5, 32-34b [13.00.00 №5]
46. Nabiye D.X., Boltaboyev M.R., Sirojov B.Yu. Jismoniy tarbiya va sportni tartibga solishga oid normativ-huquqiy hujjatlar va xalqaro shartnomalar to'plami. II tom. T.:O'zkitobsavdonashriyot.2020.- 532 b.
47. Nabiye T.E. Planirovaniye trenirovochnyx nagruzok po sovershenstvovaniyu takticheskoy podgotovki gandbolistov v sorevnovatelnom periode. Avtoref.diss. na soiskan. uch. stepen kand. ped. nauk. – T., 2005. - 25 s
48. Sobirova L.B. – 7 – 10 yoshli o'quvchilar qaddi-qomat buzilishini oldini

- olishda jismoniy tarbiya vositalaridan foydalanish Fan sporti 2020 3 son 54b.
49. Sobirova L.B. – O‘zbekistonda golbol sport turini ommalashtirish orqali ko‘rish qobiliyatida nuqsoni bor shaxslar harakat faolligini rivojlantirish. Fan sporti 2022. –2 son 48 b.
 50. Sobirova L.B. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining qaddi-qomat buzilishini oldini olishda maxsus jismoniy mashqlar majmuidan foydalanish samaradorligi. PhD dissertasiya Chirchiq 2020. –B. 64-76.
 51. Sobirova. L.B., Abdiyev Sh.A. – Tayanch-harakat apparati shikastlangan yuqori malakali uloqtiruvchilarni yuklamalarini taqsimlash va mashg‘ulot rejalarini ishlab chiqish. Fan sporti 2021.- 35 b.
 52. Soldatova L.N. Vozrastnyye osobennosti patologii visochno-nijnechelyustnogo sustava i jevatelnyx myshs i ix lecheniye: Aftoref.dis...d-ra kand. med. nauk. – SPb., 2011. – S. 24-25.
 53. Xayitov A.U. Jismoniy imkoniyati cheklangan sportchilarda shakllangan notekslik kompleksini psixokorreksiya qilish Fan sporti 2019. – 3 son 63 b.
 54. Xalmuxamedov. R.D., Anashov V.D. – Talabalarda harakat faolligini yetishmasligi muammosi. Fan sporti 2021. – 5 son 26 b.
 55. Xolboyeva G.X. – Dastlabki gimnastika mashg‘ulotlari asosida 5-6 yoshli bolalarning harakat faolligini oshirish mexanizmlari. Fan sporti 2020. – 6 son 72 b.
 56. Egamberdiyeva T.A. Toshtemirov O.A., – Talabalarning jismoniy madaniyatini rivojlantirishda innovasion yondashuvning zaruriyati. Fan sporti 2020.– 7 son 57 b.
 57. Yunusov S.A. Osobennosti trenirovochnogo prosessa atletov vysokoy kvalifikasii v paralimpiyskom pauerliftinge Fan sporti 2020. – 1 son 46 b.

III.Foydalanilgan adabiyotlar

58. Abdiyev Sherzod Abduraxmonovich “Engil atletikani o‘qitish metodikasi (adaptiv jismoniy tarbiya va sport)” T.:“O‘zkitobsavdonashriyoti”,

2020.-B.21-55.

59. S.Abduxolikov.,N.Tursunov., M.Maxsudovlar PARALIMPIYA sport turlari tasnifi o'quv qo'llanma / "Future-books" Toshkent, 2021.-B.6-50.
60. Davlatova L.T. "Sog'lomlashtirish texnologiyasi" o'quv qo'llanma "O'zkitobsavdo nashriyoti" 2021.-.B.60-70.;
61. Davlatova L.T. Adaptiv sport o' yinlarini (voleybol)o'qitish metodikasi o'quv qo'llanma "O'zkitobsavdo nashriyoti" 2021. -B.25-60.;
62. G'ofurov Sh.X. "Adaptiv sport o'yinlari o'rgatish metodikasi (futbol)" o'quv qo'llanma "O'zkitobsavdo nashriyoti" 2021. -B.60-70.;
63. Mirjamolov M.X. "Adaptiv jismoniy tarbiya va sport" o'quv qo'llanma. T.: "O'zkitobsavdo nashriyoti",2020.-B.18-46 .
64. Mirjamolov M.X., Sobirova L.B. "Adaptiv va sog'lomlashtirish jismoniy tarbiyasi" darslik "O'zkitobsavdo nashriyoti" 2021. - 360 b.
65. O'rinboyev.E.A. Adaptiv jismoniy tarbiya va sport - "O'zkitobsavdonashriyoti", 2020. -B.42-55.
66. R.D.Xalmuxamedov, S.S.Tajibayev, G'.Q.Rajabov. -Yakkakurash sport turlari (BOKS)I. Darslik, 2015. - 182 bet.
67. Safarova D.D. "Voleologiyadan praktikum" o'quv qo'llanma Toshkent-2008.-104 b.
68. Salomov R.S., Mirjamolov M.X. Jismoniy imkoniyati cheklangan o'quvchilarning sport mashg'ulotlariga moslashishi.-T.: 2014. -B. 45-50.:
69. Abdullayev A., Xonkeldiyev Sh. Jismoniy tarbiya nazariyasi va uslubiyati. - T.: O'zDJTI, 2005. - 231 b.
70. Akbarov.A. Sport biomexanikasidan praktikum "O'zkitobsavdonashriyoti" 2020. -B. 4-85.
71. Aksenova, O.Ye.Soderjaniye organizasii adaptivnoy fizicheskoy kultury v professionalnoy podgotovke studentov vysshego uchebnogo zavedeniya: Uchebno-metodicheskoye posobiye / O.Ye.Aksenova.- SPb.: Izd-vo GAFK im. P.F.Lesgafta, 2003.-S.14-18.

72. Alekseyeva L.I., Svetkova Ye.S. Osteartroz: iz proshlogo v budushyeye // Nauchno-prakteshskaya revmatologiya, 2009.№2.-S.31-37.
73. Ananев, B.G.Psixologiya i problemy razvitiya chelovekoznaniya: izbrannyye psixologicheskiye trudi / B.G.Ananев; pod red. A.A. Bodaleva; PAO, Mosk. Psixol.-sosiol. In-t, FGUP IPF. – Voronej, 2005.- 431s.
74. Aruin A.S., Zasiorskiy V.M. Ergonomicheskaya biomexanika. – M.:1989 g.
75. Babayeva R.X. Amaliy antropologiya va Biomexanika / Voris-nashriyoti MChJ.T ., 2009.– 297.b.
76. Babushkina R.L. Kislyakova O.M. Logopedicheskaya ritmika: Metodika raboty s doshkolnikami, stradayushimi obshim nedorazvitiyem rechi / R.L. Babushkina O.M. Kislyakova / Pod red G.A. Volkovoy.-Spb.:KARO.2005. – S. 175-176 .
77. Briskin Yu. A., Yevseyev S. P.,Perederiy A. V «Adaptivnyy sport» 2010 . – 305 b.
78. Briskin Yu.A. Adaptivnyy sport / Yu.A. Briskin, S.P. Yevseyev, A.V. Perederiy. – M.: Sōvetskiy sport, 2010. – 316 s.
79. Vayner E.N. Lechebnaya fizicheskaya kultura: uchebnik. M.: Flinta: Nauka, 2009. – 424 s
80. Vafoyev B.R., Cholliyev S.I.,Yusupova Z.X. “Sport biomexanikasi” 2019. – 476 b.
81. Gaziyeva Z.Yu. Davolash jismoniy tarbiyasi Darslik .-2015. –B. 73-88.
82. Gaziyeva Z.Yu. Sport tibbiyoti uslubiy qo'llanma 2012. –B.7-10.
83. Glushkov S.I. Osenka uspehnosti sorevnovatelnoy deyatelnosti sportsmenov-paralimpiysev v plavanii (sport slepyx) po dannym bioximicheskogo kontrolya / S.I.Glushkov, I.V.Kleshnev, I.L.Tveryakov // Adaptivnaya fizicheskaya kultura. 2015- S.17-19.
84. Godik M.A. Kontrol trenirovochnyx i sorevnovatelnyx nagruzok / Godik M.A.. – M.: Fizkultura i sport, 1980. – 23. s.
85. Grigoryeva I.V. Fizicheskaya kultura, adaptivnaya fizicheskaya kultura, sosialnaya sreda lyudey s ogranichennymi vozmojnostyami uchebnom

posobii 2019. –S.75-78.

86. Goncharova.O.V. Yosh sportchilarning jismoniy qobiliyatlarini rivojlantirish; qo'llanma; Toshkent; 2005. –B.83-109.
87. Dementyeva N.D. Sosiokulturnaya reabilitasiya invalidov v sisteme integrasii ix obshchestvo / N.D. Dementyeva, T.V. Andreyeva // Medika-sionalnaya ekspertiza i reabilitasiya.-2009.-№1.-S.174-195.
88. Dementyeva N.D. Sosiokulturnaya reabilitasiya invalidov v sisteme integrasii ix obshchestvo / N.D. Dementyeva, T.V. Andreyeva // Medika-sionalnaya ekspertiza i reabilitasiya.-2009.-№1.-S.28-30.
89. Yevseyev S.P. Новые didakticheskiye modeli v sfere profilaktiki zavisimogo povedeniya sredstvami fizicheskoy kultury. sporta i AFK/ S.P Yevseyev, S.Yu Kalishevich// Adaptivnaya fizicheskaya kultura.-2009.-№ 4-S.24-26.
90. Yevseyev S.P. Teoriya i organizatsiya adaptivnoy fizicheskoy. – M.: Sport, 2016. – 384 s.
91. Yevseyev S.P., Yevseyeva O.E. Gosudarstvennyy obrazovatelnyy standart tretyego pokoleniya po adaptivnyye fizicheskiye kultury [Tekst]. // Adaptivnoy fizicheskaya kultura. 2009.№ 4(40).S.11-18
92. Yevseyev S.P., Shapkova L.V., Adaptivnaya fizicheskaya kultura: Uchebnoye posobiye. – M.: Sovetskiy sport, 2000. –S. 46-54.
93. Yevseyev, S.P. Obrazovatelnoye prostranstvo adaptivnoy fizicheskoy kultury i vozmozhnosti yego integrasii s napravleniyami i spetsialnostyami vysshey i sredney shkole / S.P.Yevseyev // Adaptivnaya fizicheskaya kultura, 2000.-S.4-7.
94. Yevseyev, S.P. Povisheniye kvalifikatsii i perepodgotovka spetsialistov po adaptivnoy fizicheskoy kulture / S.P.Yevseyev // Teoriya i praktika fizicheskoy kultury.- 2001. – S. 12-24.
95. Jdanko A.p. Razvitiye mediakompetentnosti uchashixsya posredstvom videos'yomki s elementami teatralizatsii / A.P.Jdanko // Rossiyskiy

96. Jukova O. L., Yerkomayshvili I. V., Sazonov A. Istoriya razvitiya adaptivnogo sporta vysshix dostizheniy slepykh v Sverdlovskoy oblasti Vestnik UGTU-UI. Seriya «Obrazovaniye i vospitaniye. Ekonomika i upravleniye fizicheskoy kultury i sporta». Sovremennyye problemy razvitiya fizicheskoy kultury v obrazovatelnom uchrejdении: Sb. nauch. statey. Yekaterinburg: GOU VPO UGTU-UI. Vyp. 2004. – S. 232-239.
97. Zlydnev A.A, Voroshin I.V. Gromova I.A Korotkova A.K. Drazdovskiy A.K. Nauchnoye soprovozhdeniye mirovix pobed legkoatletov paralimpiyskoy sbornoy Rossii. // Adaptivnaya fizicheskaya kultura. №4 (40) 2009. – S 3-4.
98. Zlydnev A.A. Prognosticheskaya osenka uspehnosti sorevnovatelnoy deyatelnosti paralimpiysev – lyjnikov i biatlonistov. // Adaptivnaya fizicheskaya kultura. №1 (41) 2010. – S 16-18.
99. Iordonoshvili A.K., Ryjak G.A., Samsonov V.V., Soldatova L.N. Lecheniye zabolevaniy visochno-nijnechelyustnogo sustava u lyudey pojilogo i starcheskogo vozrasta: metodicheskoye rekomendatsii dlya vrachev stomatologicheskix poliklinik, otdeleniy i kabinetov / -SPb.: Nordmedizdat, 2012.-10 s.
100. Ismoilov R.T. Boshlang'ich sinflarda jismoniy tarbiya – sog'lomlashtirish tadbirlarining pedagogik xususiyatlari. Aftoreferat, Toshkent 2010. –B. 14-19.
101. K.T.Shokirjonova, Organizmning jismoniy yuklamalarga moslashishi sportchilarning mashqlanganlik darajasining mezoni sifatida ma'ruza. Toshkent 2007. – 6 b.
102. Kabzev V.A. Osenka prisposobitelnykh reaksiy serdechno-sosudistoy sistemy k begovym testiruyushim nagruzkam u sportsmenov- invalidov / V.A. Kabzev. S.V. Cherenina. V.N. Muxin // Sbornik trudov SPb NII Fizicheskoy kultury-SPb. – 2005. –S.227-229.

103. Kerimov F.A. Sport sohasidagi ilmiy tadqiqotlar. Darslik. Toshkent 2003. – B.79-90.
104. Kerimov F.A., Umarov M.N. Sportda prognozashtirish va modellashtirish. – T.: O‘zDJTI, 2005. – 279 b.
105. Kobzev A.Yu. Nekotoryye osobennosti reakcii serdechno-sosudistoy sistemy invalidov-amputantov, zanimayushixsya sportom, na fizicheskuyu nagruzku / Yu.A.Kobzev, V.V.Xramov // Teoriya i praktika fizicheskoy rekmehe/-2002. -№7.-S.13-16.
106. Kojevnikova V.T. Sovremennyye tekhnologii v kompleksnoy fizicheskoy reabilitatsii bolnyx s serebralnym paralichom / V.T. Kojevnikova.-M.: 2005.-240 s.
107. Kompetentnostnyy podxod v pedagogicheskom obrazovanii: kollektiv. monogr./V.A.Kozirev, N.F.Radionova, A.N.Tryapisina; pod. red. A.V.Kozirevai N.F.Radionovoy.-SPb.:Izd-vo RGPU, 2004.-391s.
108. Korj A.A., Moshenina Ye.I. «Jaroxatlanish va ortopediyadan ma’lumotnoima». Kiyev, «Zdoroye», 1980. — 216 c.
109. Korotkov K.G. Korotkova A.K Innovatsionnoy tekhnologii v sporte: issledovaniye psixofiziologicheskogo sostoyaniya sportsmenov metodom gazorazryadnoy vizualizatsii. M. Sovetskiy Sport / 2008. – 278s.
110. Kuramshin Yu.F. Teoriya i metodika fizicheskoy kultury / Kuramshin Yu.F. – M.: Sovetskiy sport, 2010. – 29 s
111. Matveyev L.P. “Teoriya i metodika fizicheskoy kultury” uchebnik dlya institutov fizicheskoy kultury. –M: Fizkultura i sporta 2010. –S.60-70,;
112. M.X.Mirjamolov “Adaptiv jismoniy tarbiya va sport” (o‘quv qo‘llanma) Toshkent, 2020-196 b.
113. Muxin V.N., Rol regulatsii serdechno-sosudistoy sistemy v formirovanii fizicheskoy rabotosposobnosti sportsmenov – invalidov / V.N. Muxin. S.V. Cherenina. V.A. Kobzev // Sbornik trudov SPb NII Fizicheskoy kultury – Spbyu – 2005. – S. 237-240.
114. Petrova Ye.N. Korotkov K.G. Orlov D.V. Korotkova A.K. Printsipy

- postroyeniya i struktura avtomatizirovannogo programmno-apparatnogo kompleksa osenki sostoyaniya zdorovya. // *Izv. Vuzov / Priborostroyeniye*. T. 52. №5 2009. –S.16-20.
115. Platonov V.N. Sistema podgotovka sportsimenov v olimpiyskom sport. *Obshchaya teoriya i yeyeprakticheskiye prilozheniya-M Sovetskiy sport*, 2005. – 571s.
 116. Platonov V.N. Sport vysshix dostizheniy i podgotovka nasionalnykh komand k Olimpiyskim igram Moskva: Sovetskiy sport 2010. –310s.
 117. Salomov R.S, Sharipov A.K. Jismoniy tarbiya sport nazariyasi va uslubiylati /Darslik// T. “ITA-PRESS” 2015. –182. b.
 118. Salomov R.S.Sport mashg‘ulotlar nazariy asoslari /Darslik// Toshkent 2007. –238.b.
 119. Safarova D.D. Seydaliyeva L.D. Sultonova Y.M. Yoshga oid fiziologiya darslik Toshkent-2018. –B.26-29.
 120. Svetlichnaya N., Yunusov S. Invalidnyy sport. – T.: UzGIFK, 2005. – 160s.
 121. Svetlichnaya N.K. Adaptiv fizicheskoy kulturi O‘zkitobsavdo nashriyoti” 2021.–S.35-45.
 122. Svetlichnaya N.K. Osnovy adaptivnogo fizicheskogo vospitaniya detey. –T.: Iqtisodiyot, 2014. – 84 s.
 123. Seytxalilov E.A. Ta’lim sifati ustuvorligi - o‘zgarmas talab. //Fan-sportga T. 2004 - № 1 – B. 20-24 .
 124. Semenova N.D. Metodika dlya motivirovaniya pasiientov k psixososionalnoy reabilitatsii / N.D. Semenova // *Sosialnaya i klinicheskaya psixiatriya*.-2010.-№1.-S.52-62.
 125. Serikov, V.V. Lichnostno-oriyentirovannoye obrazovaniye. Teoriya i praktika proyektirovaniya / V.V.Serikov. –M.:Logos,1999.-272s.
 126. Slabinskiy V.Yu. Osnovy psixoterapii: prakticheskoye rukovodstvo / V.Yu.Slabinskiy.-SPb: Nauka i texnika, 2008. – S. 163-164.
 127. Slastenin, V.A. Vvedeniye v pedagogicheskuyu aksiologiyu: Ucheb. posobiye dlya studentov vuzov / V.A.Slastenin, G.I.Chijakova,-M.:Izd.sentr

„Akademiya”, 2003.-185s.

128. Sologubov Ye.G. Sistema osenki razvitiya oporno-dvigatel'nogo apparata bol'nykh detskim serebral'nyim paralichom i sredstvo fizicheskoy korrektsii vyiyavlen'nykh narusheniy/ K.A. Semenova, S.D. Polyakov. I.Ye. Smirnov, V.T. Kojevnikogo. - M.: YuSMA. 2004. -S. 32-33.
129. Sorokin O.V. Xadanov A. I. Kulikov V.Yu. Korotkov K.G. Fotoyelektronnaya (grv) emissiya kak otrajeniye mikrosirkulyatornykh fluktuatsiy. // Medisina i obrazovaniye v Sibiri. №5 2010. -S.34-38.
130. Spetsial'naya pedagogika: ucheb. posobiye dlya stud. vyssh. ped. ucheb. zavedeniy / Pod.red. N.M.Nazarovoy.- M.:Izdatelskiy sentr „Akademiya”- 2004. -115-123s.
131. Spetsial'naya pedagogika: ucheb.posobiye dlya stud. vyssh. ped. ucheb. zavedeniy / Pod.red. N.M.Nazarovoy.- M.:Izdatelskiy sentr „Akademiya”- 2004. -S. 399-400.
132. Teoriya i organizatsiya adaptivnoy fizicheskoy kultury: uchebnik v 2-x tomax., t.1: Vvedeniye v spetsialnost'. Istoriya, organizatsiya i obshaya karakteristika adaptivnoy fizicheskoy kultury / Pod obshey red.prof.S.P.Yevseyeva.-3-ye izd.sentr.i dop.-M.:Sovetskiy sport, 2005. - S.283-296.
133. Umarov D.X. Biomexanika / “Sano standart” nashriyoti 2017. -B. 226-260.
134. Usmonxodjayev T.S. Meliyev X.A. Bolalarning asosiy harakat faoliyatiga oid mashqlar va ularni o'rgatish uslubiyoti. T.:2004.-45b.
135. Usmonxo'jayev T.S., Aliyev M.B., Sagdiyev K.X., Turdiyev F.K., Akramov J.A., Usmonxo'jayev S.T., Bolalar va o'smirlar sporti mashg'ulotlari nazariyasi va uslubiyati. - Toshkent, 2006. - B. 69-72.
136. Xalmuxamedov R.D., Shin V.N. Kaipov B.U. Ikramov A.X. «Postroyeniye predsorevnovatel'nogo etapa podgotovki bokserov-yuniorov k otvetstvennm sorevnovaniyam». Tashkent, 2006. -49 s.

137. Shakirjanova K.T., Yengil atletika aholini sogʻlomlashtirish vositasi sifatida. /uslubiy qoʻllanma. – T.: 2011. – 40 b.
138. Shelkov O.M. Abalyan A.G. Sistema kompleksnogo kontrolya v prosesse podgotovki sportsmenov- paralimpiysev. // Adaptivnaya fizicheskaya kultura. №4 (48) 2011. –S. 48-50.
139. Shelkov O.M. Baryayev A.A. Metodologicheskiye osnovy pedagogicheskogo obsledovaniya v sorevnovatelnoy deyatelnosti v paralimpiyskom sporte. Adaptivnaya fizicheskaya kultura. №3 (35) 2008. –S. 31-34.
140. Shelkov O.M. Drozdovskiy A.K. Gramova I.A. Gladyshev A.I. Golub Ya.V. Opyt psixologicheskoy podgotovki paralimpiysev k Vankuveru. // Adaptivnaya fizicheskaya kultura. №1 (45) 2011. –S.41-43.
141. Shelkov O.M. Korotkov K.G. Prezentsiya rossiyskoy sportivnoy nauki. // Adaptivnaya fizicheskaya kultura. №4 (44) 2010. –S.55-56.
142. Eshtayev A.K., Umarov M.N., Ishtayev D.R., Toʻychiyev Z.Oʻ., Eshtayev S.A., Paxrudinova N.Yu. Gimnastika nazariyasi va uslubiyati Darslik Toshkent-2017. –B. 225-246.
143. Yunusov Sanjar Arifjanovich Metodika obucheniya adaptivnym sportivnym igram (nastolnyy tennis) uchebnik pasobiya “Oʻzkitobsavdo nashriyoti” 2021. –S.35-45.
144. Yunusova Yu.M. Teoreticheskiye osnovy fizicheskoy kultury i sporta. Izd.- poligraf. Otdel UzGosIFK. 2005. -260 s
145. Yunusova Yu.M. «Teoriya i metodika fizicheskoy kultury» uchebnoye pasobiye dlya studentov visshoix uchebnykh zavedeniy T. «Iqtisod moliya».2007. S.35-45.

Mundarija

Kirish	3
I BOB. PARALIMPIYA SPORTIDA ZAMONAVIY KLASSIFIKASIYANI TARTIBGA SOLUVCHI ASOSIY QOIDALAR.....	7
1.1. Parasportchilarning musobaqalarda qatnashishi uchun sport klassifikatsiyasiga ajratishdagi qoidalarning maqsadi va tashkil etilishi	7
1.2. Sportchini baholash jarayoni	11
1.3. Klassifikasiyalash mezonlari	17
II BOB. ZAMONAVIY KLASSIFIKASIYALASH TIZIMI: TIBBIY, JISMONIY, SPORT-FUNKSIONAL KLASSIFIKASIYALASH.....	27
2.1 Jismoniy va tibbiy klassifikasiyalash tizimi.....	27
2.2. Sport – funksional klassifikasiyalash tizimi.....	70
III BOB. MAXSUS OLIMPIYA SPORT TURLARIDA TASNIFLASH	84
3.1. Intellektual nuqsonlari bo‘lgan sportchilar.....	84
IV. KO‘RISHDA NUQSONI BO‘LGAN SPORTCHILAR UCHUN SPORT SINFI KLASSIFIKATSIYASI	93
4.1. Ko‘rishda nuqsoni bo‘lgan sportchilar uchun sport sinflari	93
Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati	177

MIRJAMOLOV M.X., PO‘LATOVA G.D.

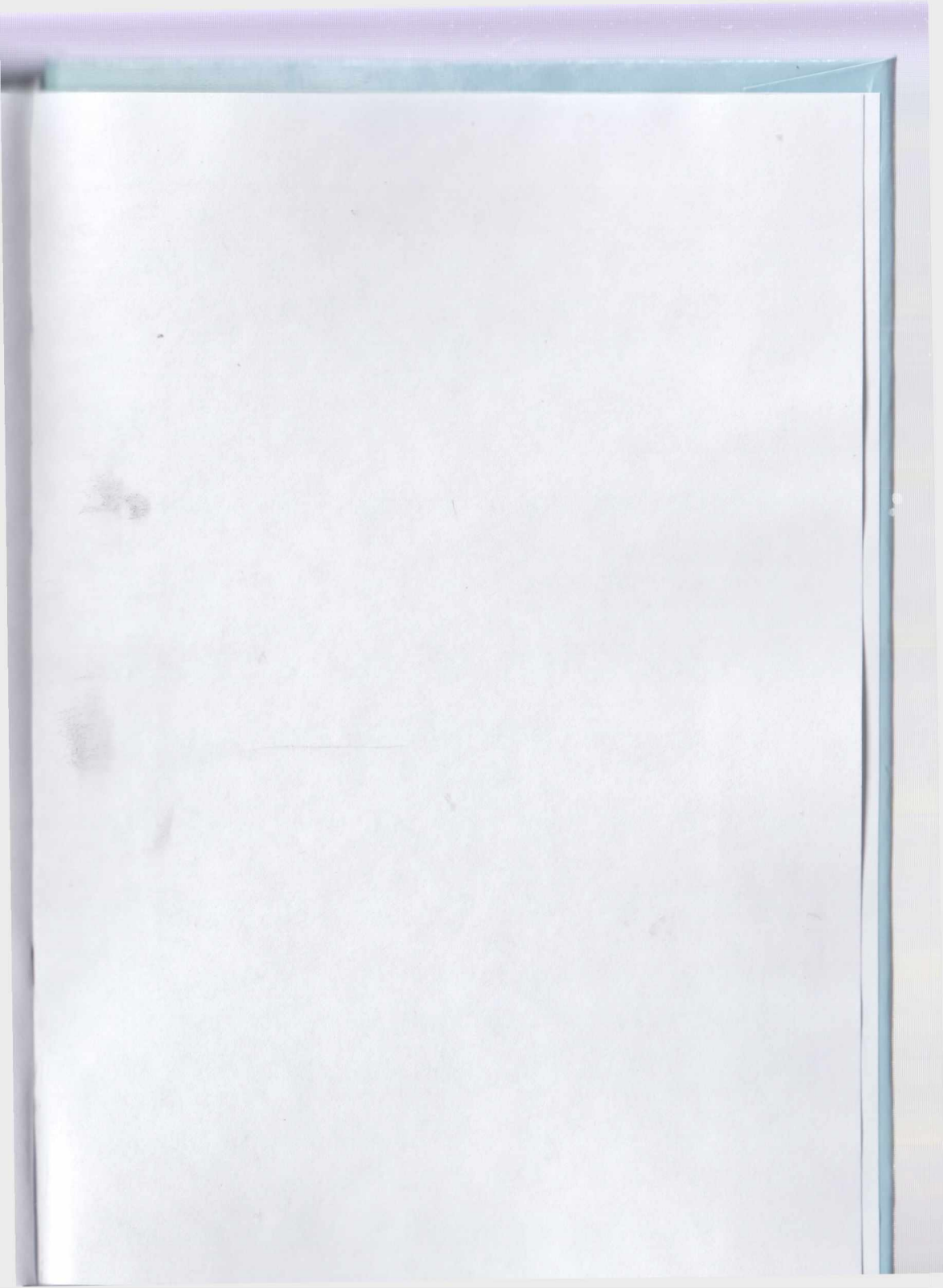
ADAPTIV JISMONIY TARBIYADA NAZORAT TURLARI VA SPORT KLASSIFIKATSIYASI

O‘quv qo‘llanma

Muharrir: S.Abdunabiyeva
Badiiy muharrir: K.Boyxo‘jayev
Kompyuterda sahifalovchi: I.Abdusalomov

Nashr. Lits № 205405.
Bosishga ruxsat etildi 15.05.2024-yil.
Bichimi 60x84 1/16. Ofset qog‘ozi. “Georgia”
garniturası. Hisob nashr tabog‘i. 12.
Adadi 20 dona. Buyurtma № 44

“MAKON SAVDO PRINT” XK. nashriyotida tayyorlandi.
Toshkent shaxri, Shayxontohur tumani, Jangoh, 37-uy.
«DAVR MATBUOT SAVDO» bosmaxonasida chop etildi.
100198, Toshkent, Qoyliq 4 mavze

ISBN 978-9910-766-73-2

9 789910 766732